

sent, hoc vere sacrum templum deponunt in pulchro templo, quod ipsi Deiparæ construxerant, communes hominibus effecti benefactores, dato dono, quod extenditur in sempiternum : per quem dæ-

mones fugantur, morbi solvuntur, et Deus in omnibus, et per omnia glorificatur. Quoniam eum decet omnis gloria, honor et adoratio, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

MENSIS AUGUSTUS.

MARTYΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΥΓΑΤΕΡΩΝ ΑΥΤΗΣ

ΠΙΣΤΕΩΣ, ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ.

MARTYRIUM SANCTARUM MULIERUM

SOPHIÆ

ET EJUS FILIARUM

FIDEI, SPEI ET CHARITATIS.

(Latine apud Surium ad diem 1 Augusti; Græce ex cod. ms. Græc. Paris n. 1526, sæc. XII.)

Α'. Μετά τὸ διαγγελθῆναι πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, πληρωθῆναι τε τὰ πάντα τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, οἶονεὶ λείψανον κακίας Ἀδριανὸς τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων διέπων ἀρχὴν, πολλὴν εἶπερ τις ἄλλος τὴν πρὸς τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς ἐπεδείκνυτο δεισιδιμονίαν, τοὺς μὲν θωπεύει ὑπερχόμενος, τοὺς δὲ καὶ ἀπειλαῖς καταπλήττων. Κατ' ἐκεῖνο τοῖνον κειροῦ, γυνὴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, τοῦνομα Σοφία, γένους τῶν ἐπιφανῶν, χώρας Ἰταλῶν, χηρεῖαν ὑποστᾶσα ἀνδρὸς θυγατράσι μόναις τρισὶ τὸν βίον ἐσάλειυεν. Αὕτη τῇ περιωνύμῳ τῶν πόλεων Ῥώμῃ ἐπιδημήσασα ταῖς παρθένοις ὁμοῦ πολὺ τὸ χάριεν καὶ ἐπαγωγὸν ἐχούσαις κατὰ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, οὐχ ὑπήχθη τῇ πλάνῃ, οὐδὲ πρὸς τὴν τοῦ δυσσεβοῦς βασιλεύοντος θρησκείαν ἀπέκλινε, λίαν τὴν κλήσιν ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύουσα, ἣ τῆς ἀνωθεν ὄντως σοφίας ἐπώνυμος. Ἡ γὰρ ἀνωθεν σοφία, φησὶν ὁ θεῖος Ἰάκωβος, πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνική, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν. Ἐξ ὧν γὰρ ὁ τῆς ἀρετῆς παρ' αὐτῇ καρπὸς ἐγνωρίζετο ταῖς θυγατράσι τὰς προσηγορίας ἠρμόζετο· καὶ ἐκεῖναι πόλιν ἀληθευούσας ταύτας παρ' ἑαυταῖς ἐδείκνυον, καὶ οὐδὲν ἀπᾶλλον οὐδὲ ἀλλότριον εἶχον οἰκλάδοι τῆς βίβης.

Β'. Ἐπεὶ δὲ παρὰ πᾶσι διεβεβόητο ἡ τε σύνεσις ἐκείνων καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ πρὸς Χριστὸν σέβας, οὐκ ἐνεγκῶν ὁ τοῦ φθόνου πατήρ, διὰ βασκάνων ὀφθαλμῶν Ἀντιόχου τινὸς ἀνδρὸς, τὴν τῆς πόλεως πρόνοιαν πεπιστευμένου, τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν τῶ

I. Postquam fuisset salutaris prædicatio ubique annuntiata, et omnia essent repleta cognitione Domini, veluti quædam sceleris reliquæ Adrianus Romanorum administrans imperium, in falsos deos, qui nominantur, ostendebat plurimam, si ullus alius, superstitionem, alios quidem alliciens blanditiis, alios autem etiam minis territans. Illo autem tempore mulier quædam pia et religiosa, nomine Sophia, clara genere, Itala natione, cum esset viduata marito, cum tribus filiabus solis vitam agitabat. Ea cum simul cum virginibus, quæ erant valde honestæ, et elegantes animo et corpore, Romæ versata esset, non fuit errore seducta, neque ad impii imperatoris reclinavit religionem, factis ipsis pulchre suam ostendens appellationem quæ nomen vere sumpsisset a superna sapientia, et diceretur Sophia. Quæ est enim desuper Sapientia, inquit divinus Jacobus, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, obediens, plena misericordia et fructibus bonis. Eo enim, quod virtutis fructus apud eam agnoscebatur, adaptavit filiabus suis appellationes : et illæ rursus in se ostendebant esse veras, neque habebant aliquid rami, quod discreparet aut esset alienum a radice.

II. Cum autem celebraretur apud omnes et illarum prudentia et virtus, et in Christum religio, non ferens pater invidiæ, per invidios oculos cujusdam Antiochi, cujus fidei commissa fuerat præfectura urbis, significat imperatori earum pietatem, et eas defert

lingua dolosa impius et verbis odii. Protinus ergo ille ira percitus inconsiderata, eos quos solent vocare apparitores, mittit ad eas adducendas. Illæ autem cum didicissent causam eorum adventus, cumque corporibus essent inseparabiles, magis etiam conjungerentur spiritu, nihil ostendentes filiæ, quod non cum matre conveniret, ut quæ inveniebantur inter se fraterne consentire, et erant veluti corona sibi æqualis : quæ per ipsas et matrem complebatur, alacriter iverunt. Postquam autem sederunt pro tribunali præfecti urbis, cum ipsæ eum qui dixit, non esse timendos eos qui occidunt corpus ¹, et pollicitus est a se dandam esse sapientiam, Dominum invocassent, et se crucis figura munissent, omni timore deposito, steterunt cum forti et generoso animo. Judex autem, conjectis in eas oculos, cum vultum vidisset liberalem, mentemque magnam et præclaram, cui ferebat testimonium oculorum et habitus modestia, mittens fungi munere judicis, conversus est ad admirationem.

III. Cum autem matrem prope curasset sistendam, et illas semovisset: Non parva sunt, inquit, o mulier, quæ adversus te deferuntur. Si quidem non parva res est, morum a parentibus traditorum et religionis negatio. Cur ergo Romanorum regionem implevisti tumultu et dissensione, omnino non esse deos, sed eos esse solum nomina quæ rebus ipsis careant, asserens? Dic ergo quam primum patriam, genus, nomen et religionem. Illa autem : Primum quidem, inquit, mihi est præcipuum nomen, ex Christo appellari. Sophia autem, est mihi impositum nomen a parentibus. Genus duco ex iis qui primos magistratus gesserunt in Italia, in qua etiam sum nata. Inter omnia vero, ut a me dictum est, gloriôr invocatione mei Christi et Domini, cui sui oblata continuo ab ortu, et cui obtuli fructum mei uteri : propter quem etiam venimus in hanc Romanorum civitatem, ut cum rectam fidem usque ad mortem conservaverimus, pulchrum viaticum afferentes, pro Christo susceptam decertationem, et transeuntes a morte in vitam, hæredes simus bonorum quæ sunt illic promissa.

IV. Horum verborum libertatem, et cum libertate sapientiam admiratus est impius. Ut qui autem jam primo facto periculo esset superatus, tunc quidem distulit virginum interrogationem ; apud quamdam autem mulierem ordinis senatorii, nomine Palladium, jubet eas cum matre servari, imperans ut eas tertio die produceret ad examinationem. Illæ autem otio quod eis datum fuerat, recte utentes animum adhibebant matri, quæ eis suadebat ea quibus erat opus. Dicebat enim eis : Ego quidem, o dilectæ filiæ, cum vos secundum carnem genuissem, omni doctrina et sacris Litteris erudii. Quoniam autem tempus vos vocat ad certamen, meorum verborum fructus qualis sit, in vobis appareat : et diu a vobis meditatam

A βασιλεὶ δὴλῆν ποιεῖ, καὶ τὰ κατ' αὐτὰς γλώσση δολία καὶ λόγοις μίσους ὁ δυσσεβῆς φανεροί. Παραχρῆμα τοίνυν αὐτὸς ἀλογίστω θυμῷ ἐπιτρέψας οὐς ἡ τάξις προτίκτωρας οἶδε καλεῖν, ἐπὶ τὸ ἀγαγεῖν ἐκείνας ἐκπέμπει. Αἱ δὲ τῆς παρουσίας αὐτῶν μαθοῦσαι τὸ αἷτιον, ἀδιαίρετοι σωματικῶς οὔσαι καὶ κατὰ πνεῦμα μᾶλλον συνήπτοντο, οὐδέν τε ἀσύμφωνον, ὡσπερ εἴρηται, πρὸς τὴν μητέρα ἐπιδειξάμεναι, καὶ ἀλλήλαις ἀδελφὰ φρονοῦσαι ἠύρισκοντο, καὶ οἶονεὶ στέφανος ἦσαν ἑαυτῷ ἴσος, δι' αὐτῶν τε καὶ τῆς μητρὸς συμπληρούμενος. Ὡς δὲ ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ κατέστησαν βήματος, τὸν εἰπόντα μὴ φοβηθῆναι ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, δοθῆσεσθαι τε παρ' αὐτοῦ σοφίαν ἐπαγγειλαμένου ἐπικαλεσάμεναι Κύριον, καὶ τῷ σταυρικῷ τύπῳ περιφρξάμεναι, παντὸς ἀποστᾶται θεούς, μετὰ γενναίου τοῦ φρονήματος ἔστησαν. Ἐπεὶ δὲ ταύταις τὸ ὄμμα ἐπέβαλεν ὁ δικάζων, ἰδὼν παράστημα εὐγενὲς καὶ μέγεθος διανοίας, ἀπὸ τε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς τοῦ σχήματος μαρτυρούμενον εὐκοσμίας, τὸ δικάζειν ἀφείξ, πρὸς τὸ θαυμάζειν ἐτρέπετο.

B Γ'. Τὴν οὖν μητέρα πλησίον παραστησάμενος, κἀκείνας που μεταθεῖς, Οὐ μικρὰ, φησὶν, ὦ γύναι, τὰ κατὰ σέ, εἴπερ οὐδὲ μικρὸν πατροπαράδοτων ἐθῶν καὶ σεβασμάτων ἄρνησις : ἵνα τί οὖν τὴν Ῥωμαίων ταραχῆς ἐνέπλησας καὶ διχοστασίας, μηδὲ τὸ παράπαν εἶναι θεούς, ἀλλ' ὀνόματα μόνον αὐτοῦς τελεῖν πραγμάτων ἔρημα, διατεινομένη ; Λέγε τοίνυν τὸ τάχος πατρίδα, γένος, ὄνομα καὶ τὸ σέβας. Ἡ δὲ, C Πρῶτον μὲν ἐμοί, ἔφη, καὶ ἐξαίρετον ὄνομα, τὸ καλεῖσθαι ἀπὸ Χριστοῦ : Σοφία δὲ τὸ ἀπὸ τῶν γεννητόρων λέγομαι : γένους τυγχάνουσα τῶν τὰς πρώτας ἀρχὰς περιβεβλημένων ἐν Ἰταλίᾳ : ὅθεν καὶ ὠρμημαι. Ἐν πᾶσι δὲ, ὡς μοι εἴρηται, τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἐμοῦ Δεσπότου Χριστοῦ σεμνύνομαι μᾶλλον, ὃ καὶ προσηνήχθην εὐθύς ἐκ γεννήσεως, καὶ πῶν τῶν ἐμῶν ὠδίνων καρπὸν προσενήνοχα : δι' ἣν καὶ εἰς τήνδε τὴν Ῥωμαίων παραγεγόναμεν, ὡς ἂν τὸ περὶ τὴν πίστιν ὑγιὲς μέχρι καὶ αὐτοῦ θανάτου διατηρήσασαι, καὶ καλὸν ἐφόδιον τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσιν ἐπαγόμεναι, μεταβάσαι τε ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἐκείθεν κληρονομήσωμεν ἀγαθῶν.

D Δ'. Τῶνδε τῶν ῥημάτων ὁ δυσσεβῆς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μετὰ παρρησίας εὐσύνετον διὰ θαύματος ποιησάμενος, ὡς ἦδη διὰ τῆς πρώτης πείρας τὴν ἤτταν δεξάμενος, τότε μὲν τὴν πρὸς τὰς παρθένους ἐρώτησιν ὑπερέθετο, παρά τινι δὲ γυναικὶ τῶν τῆς συγκλήτου τάξεως, τοῦνομα Παλλαδία, προστάττει φυλάττεσθαι, τρίτην ἡμέραν παραγαγεῖν αὐτὰς εἰς ἐρώτησιν κελεύσας. Αἱ δὲ τὴν δεδομένην σχολήν εὐ διαθέμεναι τῇ μητρὶ προσεῖχον τὰ δέοντα παραινούση. Ἐλεγε γὰρ αὐταῖς : Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς, ὦ τέκνα ποθούμενα, τὸ κατὰ σάρκα γεννήσασα, παιδείᾳ πάση καὶ ἱεροῖς λόγοις ἐξεθρεψάμην. Ἐπεὶ οὖν καιρὸς εἰς ἀγῶνα παρακαλεῖ, ὁ τῶν ἐμῶν λόγων καρπὸς ὁποῖος, ἐν ὑμῖν ὀφθῆτω : καὶ μὴ τὴν ἐκ

¹ Matth. x, 28.

πολλοῦ διαμελετηθεῖσαν ὑμῖν ἀρετὴν, ἣ δι' ὀλίγου ἐπενεχθησομένη ἐπήρεια διελέγξῃ, μηδὲ τὸ τῆς πλάνης ἀνίσχυρον τὴν παντὸς ἰσχυροτέραν κατισχύσῃ ἀλήθειαν. Ὑποπτὸν μοι τῆς ἡλικίας ὑμῶν τὸ νεάζον, ἀλλὰ μὴ δειλιάτω τὸν κίνδυνον· ἔξετε γὰρ βοηθὸν τὴν ἄμαχον τοῦ Χριστοῦ συμμαχίαν. Δότε τοιγαροῦν τῷ ἐμῷ γῆρα, δότε τοῖς ὑμετέροις ἀγῶσιν ἐνσικιρτῆσαι νεανικώτερον, ἀνένδοτον ἄχρι τέλους τὴν εἰς Χριστὸν διατηροῦσαι ὁμολογίαν, ἧς καὶ χειρὶ στέφει τῇ ἀθανάτῳ, καὶ ἀμαράντους ὑμῖν παρέξει τοὺς στεφάνους, μετ' ὧ καὶ εἰς αἰῶνας ἔσεσθε συγχορεύουσαι, καὶ ἀφθαρτον τρυφῶσαι τρυφῆν, πλοῦτόν τε ἄσυλον, καὶ ἡδονὴν καρπούμεναι μηδέποτε παυμένην. Φρονίμων οὖν ἐστὶν ἀντικαταλλάξασθαι τῶν μικρῶν τὰ μέγιστα, τῶν ἀστάτων τὰ μένοντα, τῶν βρόντων τὰ μὴ κενούμενα· ἐπεὶ καὶ πασῶν πραγμάτων αὕτη τιμιωτέρα, ὀλίγου αἵματος οὐρανῶν ὠνήσασθαι τὴν βασιλείαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Σοφία.

Ε'. Αἱ δὲ μητρὶ τοιαύτη προσήκουσαι θυγατέρες· Σὺ μὲν, εἶπον, ὦ σεβασμία μήτηρ, εὐχαῖς ἡμᾶς ταῖς μητρικαῖς παράπεμψον, φυλακτῆριον ἡμῖν ἀγαθὸν αὐτὰς παρασχῶσαι. Ὁ δὲ προσεπὼν Κύριος, Μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί ἀπολογήσεσθε, ὅταν ἐπὶ βασιλεῖς ὀχθῆτε καὶ ἡγεμόνας, οὗτος πάντως, ὡς μὲν ἀληθῆς, οὐ διαψεύεται, ὡς δὲ δυνατὸς, ἐκπληρώσει, παρέχων ἡμῖν σοφίαν, δι' ἧς δυνασόμεθα τὴν μωρὰν ἐντως καὶ καταργουμένην νικῆσαι σοφίαν, καὶ φανερώως τροπώσασθαι τὴν ἀσέβειαν. Τῶν οὖν ὠρισμένων τριῶν ἡμερῶν ἤδη παρηκουσῶν, πρὸς τὴν ἐριύτησιν αἱ ἅγιοι ἤγοντο. Εἶτα ὁ δικάζων δεινὸς ὢν καὶ σκοπήσας τί χαλάσειεν ἂν νεανίδων ἀπαλῶν λογισμῶν, πολλῇ ταύτας ὑπῆρχετο κολακείᾳ· καὶ Ὁρῶν, ὑμῶν, ἔφη, τὸ κάλλος, ὦ παῖδες, καὶ τὴν ἐκ τῆς μορφῆς ταύτην ἀπορρέουσαν ἡδονὴν, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης ἡγοῦμαι προσελθεῖν ὑμᾶς φύσεως, ἀλλὰ τινος θειοτέρας ἐπὶ θαύματι τῶν ὀρώντων ἀποταχθῆναι· διὰ ταῦτα καὶ πατρικὴν ἐνδεικνύμενος τὴν στοργὴν, ἀξιῶ ὑμᾶς, φίλταται, μὴ βουληθῆναι ὅλως ἐπειθῆσαι φιλοῦντι πατρὶ, ἀλλὰ πρῶτα μὲν ἐπὶ νοῦν λαβεῖν ἐνθα ἡλικίας ἡ μήτηρ ὑμῶν ἐστίν, ἧς καὶ μαστίζεσθαι δεῖ τὸ γῆρας, εἴπερ ὑμεῖς ἀπειθοῦσαι φαίνεσθε. Ἐπειτα δὲ καὶ τὸ νέον τῆς ὑμῶν ἡλικίας εἰς καρδίαν θέσθαι, τοῦ κάλλους τε τὸ ἀνθος καὶ τὴν ἀπόρρητον εὐμορφίαν, ἣν ὅσον ἐθαύμασα, τοσοῦτον ἔσομαι κολάζων καὶ μὴ βουλόμενος, εἴγε ὑμεῖς τῷ μὴ πείθεσθαι λυποῦσαί με πρὸς ὀργὴν ἐξαγάγητε· καὶ τότε, φεῦ! ἀπολείσθε κακῶς ὅταν ἔδοι μᾶλλον ὑμᾶς χαίρειν, εὐπραγεῖν, πλοῦτου καὶ δόξης καὶ βασιλικῆς ἀπολαύειν εὐμενείας, αὐτῶν τε τῶν καλῶν τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἡλικίας κατατρυφῆν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ δικάζων.

Γ'. Αἱ δὲ παρθένοι, τὰ τῆς Σοφίας βλαστήματα· Ἡμεῖς, εἶπον, οὔτε τῶν ἐπαγγελιῶν σου τούτων, ὡς εἰρηκας, ἐφιέμεθα, οὔτε τῶν ἀπειλῶν καὶ βασάνων ἐπιτρεφόμεθα· ἀσθάρτων γὰρ ἐρῶμεν ἀγαθῶν, καὶ ἀφθάρτου Νυμφίου, τῶν ἀνθρωπίνων πάντων καταφρονήσασαι. Ὅτι δὲ τὴν μητέρα κολάσειν ἀπειλεῖς,

A virtutem, quæ vobis brevi est inferenda, non vincat injuria: neque erroris imbecillitas re qualibet fortiolem superet veritatem. Mihi est suspecta ætas vestra juvenilis et tenera; sed non extimescat periculum. Vobis enim opem feret invictum Christi auxilium. Date ergo meæ senectuti, date, ut vestris certaminibus juveniliter exsulem, firmam et stabilem servantes usque ad finem Christi confessionem: qui et manu coronabit immortalī, et quæ non possunt marcescere, vobis præbebit coronas, post quas in sæcula ceteros simul ducetis, et fruemini deliciis, in quas non cadit interitus, et consequemini divitias, quæ non possunt subripi, et quæ nunquam desinit, voluptate potiemini. Est ergo prudentium parvis permutare maxima, instabilibus permanentia, fluentibus ea quæ non exinaniantur. Est enim omnium negotiorum hoc longe præstantissimum, paucō sanguine emere regnum cœlorum. Et hæc quidem Sophia.

V. Matri autem congruentes filię: Tu quidem, inquiunt, o veneranda mater, nos maternis precibus prosequere, eas nobis præbens bonum tutamen: Dominus autem, qui dixit: Ne solliciti sitis quomodo aut quid respondeatis, quando ducemini ad reges et præsides²; is omnino, ut qui sit verax, non mentietur; ut qui sit autem potens, promissum implebit, præbens nobis sapientiam, per quam poterimus vere stultam sapientiam et quæ exinanitur vincere, et adversus impietatem aperte tropæum erigere. Cum tres ergo præstituti dies jam præteriissent, ducuntur sanctæ ad interrogationem. Deinde judex cum esset callidus, et considerasset quidnam tenerarum adolescentularum animum maxime remittere et emollire posset, eas multis aggressus est blanditiis; et: Cum videam, inquit, o puellæ, vestram pulchritudinem, et quæ ex hac forma effluit, voluptatem, non existimo vos ex humana processisse natura, sed e diviniore aliqua esse editas, ad eorum qui vos cernunt, admirationem. Et ideo in vos paternam ostendens benevolentiam, rogo vos, charissimæ, ne amanti patri velitis omnino esse inobedientes: sed primum quidem cogitate qua sit ætate mater vestra, cujus necesse est flagelletur senectus, si vos non parueritis. Deinde animo versate vestram teneram ætatem, florem pulchritudinis et speciem, quæ non potest verbis exprimi: quam quantum admiror, tantum ranciam etiam invitus, si vos non parendo molestiam afferentes, me ad iram provocaveritis. Et tunc, proh dolor! male peribitis, quando vos maxime oporteret gaudere, felices esse, divitiis, et gloria, et imperatoria frui benevolentia, ipsisque temporis et ætatis vos explere deliciis. Sed hæc quidem judex.

VI. Dixerunt autem virgines, Sophiæ germina: Nos neque promissa, quæ tu dixisti cupimus, neque minas, nec tormenta curamus. Amamus enim bona, in quo non cadit interitus, et Sponsum, qui non perit, humana omnia contemnentem. Quod autem minaris matrem te esse flagris cæsuram,

² Matth. x, 19.

tanquam hoc modo nos territurus propter naturalem inter nos invicem consensionem, nescis te nobis et illi annuntiare bonorum perfectionem. Quid enim Christianis potest esse jucundius, quam pati pro Christo? Etiam si non haberemus tales, quæ sperantur, remunerationes, quam non gloriæ præstantiam superat, pati pro eo qui nos formavit? Quando autem nobis etiam paratum est regnum cælorum, et divitiæ, in quas non cadit interitus, et perceptio bonorum æternorum, conari nos traducere a nostra sententia promissione bonorum, quæ sunt ad tempus, est aperta insania. Ne fallaris ergo, iudex. Neque enim assentans trahes, neque puniens nos convertes: sed tunc majorem afferes molestiam, si parcens huic, quam tu magnificas, juventuti et pulchritudini, non sis graves illaturus cruciatus. Nos enim damno afficies majorum bonorum remunerationis. Postquam audivit iudex hanc firmam et constantem defensionem statuit eas separare a se invicem, et singulatim eas adducere ad examinationem, ut sic quoque eas majore afficeret molestia, ut eis uteretur imbecillioribus. Cum autem interrogasset de ætate et nominibus uniuscujusque, et a matre accepisset, unam quidem vocari Fidem, et jam agere annum duodecim; alteram autem duobus annis esse priore minorem, quæ vocatur Spes; tertiam autem nominari quidem Charitatem, uno autem anno esse secunda minorem: primam jussit primum produci, et: Sacrifica, dixit, Dianæ, o adolescentula: non hoc tibi novum imperamus, sed quod a nobis quoque fit jamdiu.

VII. Illa autem tanquam eo ipso vellet ostendere eos frustra ipsas separasse, volentes ex tribus contextam comminucere catenam, ut qui ignorarent esse ei ex alto audaciam et doctrinam, quoniam scilicet modo oporteat respondere: O vestram, dicebat, quæ in profundum usque penetrat, cæcitate, qui tam misere cæcutientes, allis etiam vullis esse viæ duces: et cogere vultis, ut procedamus vobiscum ad eandem viam interitus! Quisnam autem homo, si sapiat, persuadetur a vero quidem Deo recedere, cujus manuum opera sunt cæli et terra, et omnia quæ sunt in eis: ad opera autem manuum hominum, tanquam ad deos accedere, et iis quæ sunt mentis expertia, et surda, eliget cultum offerre? Fuerit hoc summus stupor, et tam eorum qui jubent, quam qui parent, amantia. Fac ergo quod vis, et quibus vis nos trade mals. Melius est enim prius pati omnia, dum sapimus, quam persuaderi ut talia faciamus. Quæ dicta fuerant, replent ira iudicem; et cum non posset persuadere, ad vim faciendam se contulit. Jubet ergo ei adimi vestem, et manibus pone vinctis, eam virgis verberari gravissimis. Cum autem experientia majorem ostenderet constantiam et vehementiores spiritus, et martyr, non ut quæ virgis cæderetur, sed ut quæ rosis spargeretur, potius esset affecta, ne vibicibus quidem in corpore

A ὡς τῷ τρόπῳ τούτῳ φοβήσων ἡμᾶς διὰ τὴν φυσικὴν πρὸς ἀλλήλας συμπάθειαν, λέληθας ἡμῖν τε κάκεινη τὴν τελειότητα τῶν ἀγαθῶν εὐαγγελιζόμενος. Τί γὰρ ἡδύτερον Χριστιανοῖς τοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ παθεῖν; Καὶ εἰ μὴ τοιαῦτας ἐλπίζομένας εἶχομεν ἀντιδόσεις, ἀλλ' αὐτό γε τὸ πάσχειν ὑπὲρ τοῦ πλάσαντος τίνα ἐύξης ὑπερβολὴν καταλείπει; Ὅταν δὲ καὶ οὐρανῶν ἡμῖν ἐτοιμάζηται βασιλεία, καὶ πλοῦτος ἄφθαρτος, καὶ αἰωνίων ἀπόλαυσις ἀγαθῶν, τὸ μεταπίσειν ὅλως ἐπιχειρεῖν ἀγαθῶν προσκαίρων ἐπαγγελίας, μωρία σιφῆς. Μὴ τοίνυν ἀπατῶ, δίκαστά· οὔτε γὰρ κολακεύων ἐλκύσεις, οὔτε κολάζων μετατρέψεις ἡμᾶς· ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἀνιάσεις, εἴγε φειδόμενος ἡμῶν τῆς μέγα παρὰ σοὶ ταύτης νομιζομένης νεότητος καὶ τῆς ὥρας, οὐ χαλεπὰς ἐπάξεις τὰς κολάσεις· ζημιώσεις γὰρ πάντως τῶν μεζόνων ἀγαθῶν τὴν ἀντίδοσιν. Ταύτην ὡς ἤκουσε τὴν ἀτενῆ καὶ ἀπότονον ὁ δικάζων ἀπολογίαν, ἔγνω διαλεῖν αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ κατὰ μίαν εἰσάγειν πρὸς τὴν ἐρώτησιν, ἵνα καὶ μᾶλλον οὕτω λυπήσῃ, καὶ ὡς ἀσθενεστέρως χρήσαιτο. Ἐρωτήσας δὲ καὶ περὶ τῆς ἡλικίας ἐκάστης καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων, καὶ ὑπὸ τῆς γεννησαμένης μαθὼν, τὴν μὲν Πίστιν τε καλεῖσθαι καὶ ἤδη δωδέκατον ἔτος ἀνύειν· τὴν δὲ δευτέρω χρόνις λείπεσθαι τῆς προτέρας ἥς ἡ κλήσις Ἐλπίς· τὴν δὲ τρίτην Ἀγάπην μὲν ὀνομάζεσθαι, ἐν δὲ τῆς δευτέρας ὑστερεῖν ἔπει τὴν πρώτην παρανησάμενος· Θῦσον, ὦ νεανίς, ἔλεγε, τῇ Ἀρτέμιδι· οὐ καινόν σοι τοῦτο προστάττομεν τὸ ἐπίταγμα, ἀλλ' ὅπερ ἐκ πολλοῦ ἤδη καὶ παρ' ἡμῶν γίνεται.

Z'. Ἡ δὲ ὡσπερ αὐτόθεν ἐπιδείξασθαι βουλομένη ὅτι ἐπὶ ματαίῳ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν ἐποίησαντο τὴν ἐκ τριῶν σειρᾶν λεπτῦναι βουλόμενοι, ἀγνοοῦντες ὅτι ἀνωθεν τὸ θάρσος αὐταῖς, καὶ ἡ τοῦ πῶς δεῖ ἀπολογεῖσθαι διδασκαλία· Ὡς τῆς εἰς βάθος ὑμῶν διεικνουμένης πωρώσεως, ἔλεγεν· οἱ ἀθλίως οὕτω τυφλώττοντες, καὶ ἑτέροις εἶναι ὁδηγοὶ βούλεσθε, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ὑμῖν χωρῆσαι τῆς ἀπωλείας ὁδὸν ἀναγκάζετε. Τίς δ' ἂν εὐφρονῶν ἄνθρωπος πεισθεῖη ἀποστῆναι μὲν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, οὗ ἔργα χειρῶν οὐρανοῦ καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅπαντα, ἔργοις δὲ χειρῶν ἀνθρωπίνων ὡς θεοῖς προσελθεῖν, καὶ αὐτοῖς ὁ νοῦν ἔχων ἀνοήτοις οὔσι καὶ κωφοῖς προσαγαγεῖν λατρείαν; δεινὴ τοῦτο παραπληξία, δεινὴ, καὶ τῶν κελευόντων καὶ τῶν πειθόμενων ἀνοία. Πράττε τοιγαροῦν ὃ βούλει, καὶ οἷς ἂν βούλει παραδίδου κακοῖς· βέλτιον γὰρ πάντα παθεῖν πρότερον, ἕως τὸ φρονεῖν ἔχομεν, ἢ τοιαῦτα δρᾶσαι πεισθῆναι. Θυμοῦ τὰ ῥηθέντα πληροῦσι τὸν δίκαστὴν καὶ τοῦ πείθειν ἀπορήσας ἐχώρει πρὸς τὸ βιάζεσθαι. Κελεύει ταύτης ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐσθῆτα, καὶ χεῖρας ὀπίσω δεθεῖσαν ῥάβδοις βαρυτάτοις τυπτεσθαι. Ἐπεὶ δὲ πλέον ἢ πείρα τὸ στερέρον ἐδείκνυτο τοῦ φρονήματος, καὶ ἡ μάρτυς ὡς οὐ ῥαβδιζομένη, ἀλλὰ ῥόδοις μᾶλλον βαλλομένη διέκειτο, μὴ ἐμωλώπιον τῷ σώματι αὐτῆς ἐπιφαινομένων, πρὸς ὠμότητα μᾶλλον ὁ δίκαστὴς, ἠρεθίζετο, καὶ ἀμφο-

τέρους αὐτῆς ἐκκοπήναι τοὺς μαστοὺς προστάττει. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν τούτῳ τεράστιόν τι πρᾶγμα καινοτομούμενον. Ἀντὶ γὰρ αἵματος κρουνοὶ κατέρρεον γάλακτος· ὅπερ καὶ ἔτι πλείονα τῷ δικάζοντι τὸν θυμὸν ἀνῆπτε, καὶ πρὸ ἐσχάρα πυρακτωθείσῃ ἐπιτεθῆναι ταύτην διεκελεύετο. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖνος πονηρὸς ὢν ἐπινοίας οὐκ ἤπόρει πρὸς τὸ κολάζειν, οὕτως ὁ Ἄγαθὸς πάλιν διὰ τῶν ἐπαγομένων δοξάζειν τὴν ἀγίαν οὐ διελίμπανεν· ὅπερ οὖν κἀνταῦθα γίνεται. Τὸ πῦρ γὰρ αὐτὴν παραλαβὸν ἀπαθῆ διετήρει τὴν ἰδίαν ἀποβαλὸν ἐνέργειαν, εἶτα καὶ αὐθις ἀρθεῖσαν ἐκείθεν, εἰς τήγανον βληθῆναι κελεύει πίσση δεικνυθῆναι καὶ ἀσφάλτῳ. Ἐφ' οὗ σπᾶσα μέσου ἀτρέπτῳ καὶ ἀπαθεί τῷ προσώπῳ τὴν ἀνωθεν ἐκάλει ἐπικουρίαν· καὶ εὐθύς τὸ πῦρ οὐκέτι ἦν πῦρ, καὶ τὸ φλέγον εἰς ψυχρότητα μετεβάλλετο, ὡς δοκεῖν παρὰ λειμῶνι δροσίδει καὶ ἐν πόρῳ τινὶ μαλακῇ τὴν ἀγίαν διαναπαύσεσθαι.

Η'. Οὕτως οὖν πάντων τῶν ἐπαγομένων κολαστηρίων οὐδὲν μὲν τὴν μάρτυρα τοῦ Χριστοῦ βλαπτόντων, τοὺς ὀρώντας δὲ μᾶλλον εἰς θαῦμα κινούντων, οὐκ ἔχων ὅτι καὶ δράσειεν ὁ τοῦ πονηροῦ γνήσιος ὑπηρέτης, τὸν διὰ ξίφους θάνατον ἀποφθέγγεται κατ' αὐτῆς. Οὐ διαγγελλθέντος, φανερὰ ἦν ἡ μάρτυς πλήρης οὔσα χαρᾶς· τῇ μητρὶ τε προσῆγε δέησιν ὑπὲρ θυγατρὸς εὐχεσθαι, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς παρῆνει μηδὲν τῆς πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως καθυφεῖναι σπουδῆς· Οἴδατε, λέγουσα, τίνοι συνεταξάμεθα, καὶ οὐ τῇ σφραγίδι ἐνεσημάνθημεν. Τούτου εἰς ἔσχατον ἐμμεῖναι τῇ ὁμολογίᾳ μὴ ἐκκακίσωμεν· μία μήτηρ ἡμᾶς ἐγένετο, ἡ αὐτὴ τὰς τρεῖς ἀνεθρέφαστο, ὑπὸ μιᾶς ἐτρέφθημεν τὴν σωματικὴν τροφήν τε καὶ τὴν πνευματικὴν· ἐν τῷ τέλος καὶ ταῖς τρισὶν ἔστω, ταῖς ἀδελφαῖς ἀδελφὰ φανήτω καὶ τὰ φρονήματα· οἰκεῖον ὑπόδειγμα ταῖς μετ' αὐτὴν, ἡ πρώτη γενέσθω. Τούτοις αἱ ἀδελφαὶ τοῖς λόγοις ἐπιβρῶσθεῖσαι, καὶ τὴν μάρτυρα προσειποῦσαι τὰ τελευταῖα καὶ ἀσπασάμεναι, ἠξίουσαν ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ κοινοῦ δεηθῆναι Δεσπότου, τὸν ἴσον αὐτῇ δρόμον διελθεῖν ἀπροσκόπως, ἵνα καὶ τῶν ἴσων ἀξιωθῶσι στεφάνων.

Θ'. Ἡ δὲ γενναία μήτηρ οὐδὲν ἀγεννὲς οὐδὲ μικρόψυχόν τι καὶ γυναικεῖον πάσχουσα, ἀλλ' ὥσπερ αἰδομένη ταπεινὸν καὶ ἀνάξιον θυγατρὸς τοιαύτης καὶ παθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὅλως ἦν ὑψηλὴ, ὅλως μεγαλόφρων, τοῦτο λυπούμενη μόνον, μὴ τὰς ἄλλας ἴσοι μικρόν τι τοῦ παραδείγματος τῆς πρώτης ἀπολειφθείσας, καὶ κινδυνεύσῃ μιᾶς ὀφθῆναι μόνης καὶ οὐ τριῶν τοιούτων εἶναι μήτηρ γνησία. Διὸ καὶ ἀξίους τὴν παῖδα προέπεμπε λόγοις· Ἐγὼ μὲν σε, θυγατερ, ἐγέννησα, λέγουσα, καὶ πόνους ὠδίνων ἐκαρτέρησα ἐπὶ σοί, καὶ εἰς τοῦτό σε ἡλικίας τρέφουσα ἤγαγον· πλὴν ἀλλὰ ἀπέχω τὰ τροφαῖα νῦν, ἀπέχω τῶν πόνων τὰς ἀντιδόσεις πολλῶ τῷ μείζονι. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς δύναται γονεῦσιν ἀντιδοῦναι χάριτας ἴσας (πῶς γὰρ παρ' ὧν αὐτὸ τὸ εἶναι ἐλήφεν;) ἀλλὰ σὺ μοι πάντα μεγαλοπρεπῶς ἀποδέδωκας, τοιαύτης ἐμὲ θυγατρὸς μητέρα θείξασα, οὕτως ὑπὲρ Χριστοῦ μεγαλοψύχως ἀθλήσασα. Πρὸς δὲ ἀπιθί,

A ejus apparentibus, incitabatur magis judex ad crudelitatem, et jubet ei mamillas excindi. Tum licebat in ea videre rem novam et prodigiosam. Ei enim pro sanguine fluebant rivi lactis. Quod quidem judici majorem adhuc iram accendebat, et supra candentem focum eam jussit imponi. Sed quomodo ille cum esset malus, facile excogitabat supplicia : ita etiam bonus Deus per ea quæ intentabantur, sanctam non cessabat glorificare. Quod hic quoque usuvenit. Nam cum ignis eam apprehendisset, conservabat illæsam, amissa propria operatione. Deinde rursus quoque illinc sublatam, jubet injici in sartaginem pice accensam et bitumine. In cujus stans medio, constanti et minime turbato vultu supernum invocavit auxilium. Et continuo ignis non erat ignis, et ardor mutatus fuit in frigiditatem : adeo ut videretur in roscido prato et in molli herba sancta requiescere.

VIII. Sic ergo omnibus, quæ inferebantur, suppliciiis martyrem quidem Christi nihil lædentibus, eos autem, qui aspiciebant, moventibus ad admirationem, nesciens quidnam ageret maligni minister germanus, in eam mortis gladio inferendæ pronuntiat sententiam. Quod cum esset ei renuntiatum, apertum erat, gaudio plenam esse martyrem. Quæ matrem est precata, ut oraret pro filia, et sorores est exhortata, ut non dubitarent mori pro consequendo bravio æternæ vocationis : Scitis, dicens, cui nomen dedimus et cujus sumus signatæ signaculo. In ejus ad finem usque persistere confessione, ne ignavia adductæ dubitemus. Una mater nos genuit, eadem tres aluit, ab una sumus educatæ tam corporali alimento quam spiritali : sit unus finis etiam tribus, sororibus sint sororiæ et germanæ voluntates. Sit prima domesticum exemplar, iis quæ eam consequentur. His verbis confirmatæ sorores, cum martyrem alloquentes, extremum ei vale dixissent, rogarunt ut pro se communem precaretur Dominum, ut sine offensione cursum ei parem peragerent, ut pares quoque consequerentur coronas.

IX. Generosa autem mater, non illiberaliter, neque pusillo et effeminato animo se gerens, sed perinde ac erubescens aliquid facere, aut dicere, quod esset abjectum et indignum tali filia, erat omnino magni et excelsi animi, hanc solum animo accipiens molestiam, ne videret alias primæ exemplum non assequi, et veniret in periculum, ne unius solius, et non trium videretur esse mater germana. Quocirca filiam dignis verbis prosequabatur : Ego quidem, o filia, te genui, dicens, et propter te tuli partus dolores, et te nutriens deduxi ad hanc usque ætatem : sed nunc accipio mercedem alimentorum, accipio laborum remunerationes, easque multiplicatas. Nam etsi nullus possit parem gratiam referre parentibus (quomodo enim cum ab iis ipsum, quod sumus, acceperimus?) tu tamen mihi omnia abundanter reddidisti, cum me talis filia matrem esse ostenderis, et tam

magnifice pro Christo decertaveris. Ad quem vade, A filia, vade, tuo sanguine pro eo effecta purpurea, quo tuo sponso conspiceris, quo coram ipso siteris, quovis colore et flore colorata speciosius. Hæc cum illa a sororibus et matre audivisset, porrecta continuo cervice, ei caput amputatur : et sustollitur ad Christum, qui est caput omnium.

X. Impius autem iudex non ferens ignominiam, ex se partæ victoriæ damnum cogitabat ex aliis reparare : multo autem magis per eas quoque victus apparuit. Continuo ergo accersita ea, quæ erat secunda : Crede mihi, inquit, filia, et cum maximam deam Dianam adoraveris, læta discede. Illa autem, Spes revera, quæ pudore affici non potest : Quomodo, inquit, credidisti me esse sororem præcedentis, cujus jam fecisti periculum : ita B tuo sit etiam animo persuasum, fore ut constantia conspiciar ejus soror : et nihil esse omnino nec lætum, nec molestum, quod me ab hac traducat constantia. Hæc cum ille audisset, convertitur continuo ad puniendum, producere interrogationem, inane esse iudicans et supervacaneam. Veste ergo nudatam, jubet ipsam quoque, sicut primam, crudis hominum nervis flagellari. Cum autem par supplicium sustinens, ei quoque parem ostenderet fortitudinem, major ira iudici est excitata : et jubet fornacem valde accensam, venerandam excipere martyrem. Sed Deus sororis ejus quoque curam gerebat similiter. Idipsum autem nunc quoque accidit, quod in flamma Babylonica ; nam ingres- C sam martyrem flamma nequaquam tangebatur. Propterea ergo Spes emittebat voces, quibus simul et gratias ageret, et supplicaret. Agebat enim gratias Deo, quod in malis illæsa fuisset conservata : supplicabat autem propterea quæ erant futura, ut in omnibus illius nomen glorificaretur, et pudore afficerentur impii.

XI. Eam ergo non reveritus impius, quam ipse quoque ignis visus est revereri, jubet eam ligno suspendi, et ferreis laniari unguis. Illa autem tunc quoque eandem præ se ferebat animi magnitudinem, quam in malis præcedentibus ostenderat. Quamobrem liberalis quidem gratia illustrabat oculos, membris vero dilaceratis quidam odor suavis aderat. Leniter autem summis labris subridens : Tu quidem, inquit, o sanguinarie, putas robur meum enervare suppliciiis. Ego autem a meo Christo confirmata, confido fore, ut te infirmum reddam et imbecillum, et irritos efficiam tuos conatus, qui cum femina bellum gerere sis aggressus, idque cum sinu juvenula, et ad opem mihi ferendam nihil habeam paratum, nisi quod in Deo vero confido. His ad furorem incitatus, jubet lebetem picæ et resina plenum, et vehementer accensum sanctæ subijci, Deo autem de more operante, lebes quidem dissolvebatur tanquam cera a facie ignis : quod vero in se habebat incensum, repente diffusum, non paucos perdidit ex iis qui circumstantabant, infidelibus. Sed ne sic quidem

τέκνον, ἄπιθι τοῖς αἵματι τοῖς ὑπὲρ τοῦτου πεφοιγημένη, οἷς καὶ ὀφθῆσθῃ τῷ σὺ νυμφίῳ, οἷς αὐτῷ παραστήσῃ παντὸς φοβίου καὶ ἀνθους ὠραιότερον κεχρωσμένη. Τοιαῦτα πρὸς τῶν ἀδελφῶν ἐκείνη, τοιαῦτα πρὸς τῆς μητρὸς ἀκούσασα, τὸν αὐχένα εὐθὺς ὑποσχούσα τὴν κεφαλὴν τέμνεται, καὶ πρὸς Χριστὸν τὴν πάντων ἀναφέρεται κεφαλὴν.

Γ'. Ὁ δυσσεβὴς μέντοι δικαστὴς τὴν αἰσχύνην οὐ φέρων ἐκ τῶν λοιπῶν ὑπενόει τὴν ἦσαν ἀνακαλέσασθαι· πολλῶ δὲ μᾶλλον καὶ δι' αὐτῶν ἐφάνη νικώμενος. Εὐθὺς οὖν τὴν ἐλάττωνα τοῖς ἔτεσι καὶ δευτέραν καλέσας· Πείσθητί μοι, θύγατερ, ἔφη, καὶ τῇ μεγίστῃ θεῷ Ἀρτέμιδι προσκυνήσασα, πολλὰ χαίρουσα ἄπιθι. Ἡ δὲ ἀκαταίσχυντος τῷ ὄντι Ἐλπὶς· Ὁν τρόπον ἐπίστευσας, ἔφη, ἀδελφὴν με εἶναι τῆς προλαβοῦσης, ἧς ἤδη καὶ πείραν εἴληφας, οὕτω πείσθητι καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ἐνστάσει ἀδελφὴν με ταύτης ὀφθῆσθαι, καὶ μηδὲν εἶναι μηδῶλος οὐ τῶν εὐφραυνόντων, οὐ τῶν λυπούντων, ὃ με τῆς τοιαύτης μεταπίσει ἐνστάσεως. Τοῦτων ἐκεῖνος ἀκούσας ἐπὶ τῷ κολάζειν εὐθὺς τρέπεται, τὸ τὴν ἐρώτησιν παρατείνειν ὡς τι μάταιον κρίνας καὶ περιττόν. Τῆς ἐσθῆτος οὖν γυμνωθεῖσαν κελεύει καὶ αὐτὴν ὁμοίως τῇ πρώτῃ βουνεύροις ὠμοῖς μαστίξεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἴσῃν τὴν κόλασιν ὑπομένουσα, καὶ τὴν καρτερίαν ἴσῃν αὐτῇ ἐπεδείκνυτο· καὶ ὁ θυμὸς μεῖζων τῷ δικαστῇ διανίστατο, κάμινον αὐτὸς κελεύει πρὸς μέγα διακαυθεῖσαν τὴν σεμνὴν ὑποδέξασθαι. Ἄλλ' ὁ τῆς ἀδελφῆς θεὸς πάντως καὶ ταύτης ἦν ὁμοίως αὐτῆς κηδόμενος. Γίνεται οὖν καὶ νῦν τῇ Βαβυλωνίᾳ φλογὶ παραπλήσιον, καὶ τῆς μάρτυρος ἐπιθέσης οὐδαμῶς ἤπιστο· διὰ ταῦτα γοῦν εὐχαριστηρίους ἢ Ἐλπὶς ἅμα καὶ ἱκετηρίους ἤρπει φωνὰς· ἔφ' οἷς μὲν ἤδη κακοῖς ἀπαθῆς τετήρητο εὐχαριστηρίους, ἔφ' οἷς δὲ ἐμελλεν ὡσὶ κητηρίους, ὥστε ἐν πάσι τὸ ἐκείνου ὄνομα δοξασθῆναι, καὶ καταισχυθῆναι τοὺς ἀσεβεῖς.

ΙΑ'. Οὐκ αἰδουθεὶς οὖν ὁ ἀνομος ἦν καὶ αὐτὸ τὸ πῦρ αἰδουθέν· ἐφάνη, ἀναρτᾶσθαι ξύλῳ προστάττει, θνυξί τε σιδηροῖς ξέεσθαι. Ἡ δὲ τὴν ἴσῃν εὐψυχίαν ἐπὶ τοῖς προλαβοῦσι δεινοῖς, καὶ νῦν φέρουσα ἦν. Διὸ καὶ χάρις μὲν τῆς εὐφείας ὑπηύγαζεν ἐλευθέρως, μέλεσι δὲ τοῖς ἀποξοσμένοις πολὺ τὸ εὐῶδες προσῆν. Ἄκρω δὲ μειδιάματι καὶ ὄσον ἦν τοῖς χεῖλεσιν ὑποτρέχειν· Σὺ μὲν, ὦ μαιφόνε, φησὶν, οἷσι μου ταῖς τιμωρίαις τὸν τόνον ἐκλύειν· ἐγὼ δὲ τῷ ἐμῷ Χριστῷ βωννυμένη πέποιθα μᾶλλον ἄτονόν σε καὶ ἄπρακτον ἀποδείξαι, γυναικί προσβαλόντα πόλεμον, καὶ ταῦτα νεαρᾷ οὐσῃ καὶ μηδὲν ἐχούσῃ πρὸς ἀρωγῆν, πλὴν ἐπὶ Θεῷ μόνῳ ἀψευδεῖ θαρρόουσῃ. Τοῦτοις ἔτι πρὸς μανίαν παρεξυθηθεὶς, λέβητα κελεύει πίσεως τε καὶ βρηίνης ὑποπληθεύοντα καὶ λάβρως ἐκκαέντα τὴν ἀγίαν ὑπολαθεῖν. Θεοῦ δὲ κατὰ τὸ σύνθηδες ἐνεργούντος, ὁ μὲν λέβητος καθάπερ κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς διελύετο· ὅπερ δὲ κηρὸς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ἐξακίντης διαχεθὲν, οὐκ ὀλίγους τῶν περιεστώτων ἀπίστων διελυμήνατο. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω συνιδεῖν εἶχεν ὁ τυφλώτων ἀκριθῶς τὴν διάνοιαν, τίς ἢ θαυματουργοῦσα ταῦτα δύναμις ἦν. Ὅθεν καὶ πάσιν

οἷς ἔδρασε τὴν ἤτταν ἀπενεγκάμενος, καὶ ἀπόρως ἔχων ὡσπερ τὰ κατὰ γνώμην αὐτῆ ποιῶν, τὸν διὰ ξίφους θάνατον ἐπίσης τῇ ἀδελφῇ, καὶ κατ' αὐτῆς ἀποφαίνεται. Πάλιν δὲ καὶ αὐτὴ τὴν μητρικὴν μὲν ἐξιτήριοι ἐπεκαλεῖτο εὐχὴν· τὴν τελευταίαν δὲ καὶ μετ' αὐτὴν ἀδελφὴν διανίστη πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ὑπόδειγμα ἑαυτὴν ἀσφαλὲς διδοῦσα, καὶ πιστοὺς ἀπὸ τοῦ πιθεῖν τοὺς λόγους παρέχουσα. Εἶτα τῷ κειμένῳ προσφῶσα λειψάνῳ τῆς ἀδελφῆς περιείχετο, κατεφίλει, περιεπτύσσετο· τοῦτο μὲν ὡς ἀγίας τιμῶσα, τοῦτο δὲ καὶ θαρβύουσα ὡς ἀδελφῆς δακρῦσαι παρὰ τῆς συγγενείας ἐφέλκετο, καὶ πρὸς ἑδονὴν ἀνθεῖλκετο πάλιν, τῷ συνειδέναι μάρτυρα τὴν κειμένην εἶναι. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἐδάκρυσεν πρὸς ἣν ἤδη ἔχῳρει διὰ τοῦ Ἰησοῦ τρόπου τῆς τελευταίας; δέχεται τοιγαροῦν καὶ αὐτὴ τὸν διὰ ξίφους θάνατον, καὶ ἄπεισι τὴν καλὴν πορείαν, τὴν μακαρίαν ὄντως ἰδὼν, καὶ πᾶσι μὲν Χριστιανοῖς ἐπιθυμητὴν, ὀλίγοις δὲ βᾶσιμον.

Suscipit ergo ipsa quoque mortem gladio, et pulchram viam ingreditur, viam vere beatam, et quæ est expetenda quidem omnibus Christianis, sed quam pauci ineunt.

IB'. Ὁ τοίνυν ἄνομος δικαστῆς εἰς ἔσχατον ἀπορίας ἔλθων καὶ τὸ τῆς αἰσχύνης περιφανὲς ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενος, ὅμως ἐπὶ τῇ ἐσχάτῃ τῶν ἀδελφῶν ἐσάλευσεν τὰς ἐλπίδας. Ἐδάκνε γὰρ αὐτὴν τὸ κομιδῆ νέον τῆς μάρτυρος, ὡς εὐεπιχείρητον αὐτῷ γενήσεσθαι προσδοκώμενον. Ἐπεὶ δὲ καὶ προσῆγε τὰς ἐρωτήσεις, καὶ λόγους ἐκίνει πείθειν δυναμένους· Μὴ ἀπυκτάτω σε, φησὶν ἡ Ἀγάπη, τὸ νεαρόν μου τῆς ἡλικίας, ὡς εὐεξαπάτητον ἔσται, καὶ λόγοις τοῖς σοῖς εὐκόλως δολώμενον· διδάξει γὰρ σε μετ' ὀλίγον ἡ πείρα ὅτι τῆς αὐτῆς ῥίζης ὄρπηξ ἐγώ, καὶ μίας ἐκείνης γαστρὸς γέννημα, ὣν ἤδη δύο βλαστῶν καὶ τέκνων εἰς πείραν ἐλήλυθας. Οὐ γὰρ ἐπ' ἐμοὶ τὰ τῶν προλαβουσῶν αἰσχυνθήσεται, οὐδὲ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν ἐγὼ ψεύσομαι, ἀλλὰ τοσοῦτον μᾶλλον ὑπερβαλῶ καὶ τῇ καρτερίᾳ, ὅσῳ καὶ τῇ πείρᾳ πλεονεκτῶ, τὴν τοῦ Χριστοῦ βοήθειαν ἐπὶ ταύταις δεδιδαγμένη. Οὐκ ἤνεγκε τὴν παρρησίαν ταύτην ὁ μιὰρὸς, ἀλλ' ἱκρίω τὴν Ἀγάπην ἀναρτᾶσθαι κελεύει, καὶ ἱμάσι τείνεσθαι πανταχόθεν, ὡς τὰς τῶν μελῶν ἀρμονίας τῷ σφοδρῷ τῆς ἐνστάσεως τῆς κατὰ φύσιν συνθέσεως διασπᾶσθαι. Ἀλλὰ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἡ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν προστασία, καὶ μετ' αὐτῆς ἦν, ἀπαθὴ κακῶν συντηροῦσα. Ἀνάπτεται τοιγαροῦν καὶ αὐτῇ κάμινος ἐκ παντοδαπῆς ὕλης, πρότερον τοῦ προστάξαντος ἰσχυρῶς ὀργῇ διακαυθέντος· Ὁρᾷς οὖν, ἐκεῖνός φησι τῇ μάρτυρι, τὸ κατὰ σοῦ καιόμενον πῦρ; Ἐτέρως οὖν οὐκ ἂν δύναιο τὴν ἀπειλήν αὐτοῦ ἐκφυγεῖν, εἰ μὴ τὸ προσταττόμενον οὐδὲν ὑπερτιθεμένην τελέσαι σπουδᾶς· ἐγὼ δὲ σοὶ καὶ φιλοφρονέστερον χρῆσομαι· εἰπέ γὰρ κατὰ πρόσχημα ῥήματι μόνῳ, Μεγάλη ἡ Ἀρτεμις, καὶ εὐθύς ἀπολύη πάσης αἰτίας. Ἡ δὲ, Μὴ γένοιτό μοι, φησὶ, μηδὲ ῥήματι μόνῳ ἀνόσιόν τι ὀρᾶσαι καὶ ἀπρεπέες, καὶ γλώσσαν ῥυπῶσαι τοιοῦτον φθέγματι, ἀλλοτρίῳ ὄντι τῆς πρὸς τὸν πεποιηκότα Θεοσεβείας.

IV'. Τί τὸ ἀπὸ τοῦδε; Τοὺς λόγους ἀφεις, τὸ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ κελευσθὲν ἐποίησε, καὶ ἀκοντίζεσθαι ταύτην τῷ πυρὶ προσέταπεν. Ἡ δὲ οὐ τοὺς συλληφθέντους

potuit ille mente cæcus intelligere, quænam esset hæc virtus, quæ faciebat miracula. Unde etsi in omnibus, quæ fecit, superatus fuisset, nesciens tamen quid ageret, in eam mortis per gladium inferendæ, æque atque in ejus sororem, pronuntiat sententiam. Rursus autem ea quoque in decessu preces implorabat maternas; postremam autem post ipsam sororem excitabat ad certamina, seipsam pulchrum et certum exemplar præbens, et ex uno quod passa sit, orationem faciens fide dignam. Deinde adjacentes sororis accedens reliquias, eas amplectebatur: et partim quidem ex eo commota, quod esset soror, ad lacrymandum attrahebata cognatione: partim autem intelligens martyrem eam esse, quæ jacebat, reliquias honorabat, tanquam sanctas, et ad gaudium retrahebatur. Quomodo enim propter sanctam lacrymaretur, ad quam libenter pari modo mortis jam tendebat.

XII. Iniquus autem judex cum ad extremam venisset dubitationem, et non posset apertam ferre ignominiam, in extrema tamen sorore adhuc spe tenebatur. Eum enim movebat valde tenera illius ætas, quæ ei existimabatur fore expugnata facilis. Postquam autem adhibuit interrogationes, et movit verba, quæ poterant persuadere: Ne te decipiat, inquit Charitas, ætas mea tenera, ut quæ facile possit decipi, et a tuis verbis allici. Te docebit mox experientia, me esse ramum ejusdem radicis, et fetum illius unius uteri, cujus jam duorum germinum et filiarum fecisti periculum. Non enim quantum in me erit, priores pudore afficiam neque degenerabo ab eadem nobilitate: sed tantum superabo fortitudine, quanto majorem habeo experientiam, ut quæ Christi auxilium in eis didicerim! Hanc libertatem non tulit sceleratus, sed jubet suspendi Charitatem, et omni ex parte extendi loris adeo ut membrorum compages vehementi illa contentione divellerentur a naturali sua compositione; sed Dei virtus, quæ aliarum sororum curam gesserat, cum ipsa quoque erat, illam illæsam servans a malis. Accenditur ergo ei quoque fornax ex omni generis materia, cum is qui jusserrat, prius vehementi ira fuisset incensus: Vides, dicit ille martyri, ignem qui contra te movetur. Non poteris aliter minas ejus effugere, nisi quod imperatur minime tergiversans, effectum reddere studueris. Ego autem te utar etiam benignius. Dic enim solum: Magna Diana, et statim ab omni criminatione liberaberis. Illa autem: Absit, inquit, ut vel solo verbo faciam aliquid impium et indecorum, et linguam tali polluam locutione, quæ est aliena a pietate in eum, qui creavit.

XIII. Quid deinde? Verbis relictis fecit, quod ei jubebat ira, et jussit eam jaci in ignem. Illa autem non solum eos qui ipsam erant comprehensuri,

sed propemodum ipsum etiam jussu præveniens, in mediam flammam insiluit, tanquam in aquas calidas et lavacra suavissima. Protinus ergo flamma quidem diffundebatur, et apprehendebat eos qui circumstabant. Tetigit autem ignis ipsum quoque judicem, tum ut ulcisceretur impietatem, tum ut ipse minime dubitaret, sed uteretur seipso teste divinæ potentiae. Sic ergo res quidem impiorum affliciebantur dedecore; glorificabatur autem Deus per suam martyrem. Judici autem male se habebat ea pars corporis, quam flamma tetigerat, et mittit quosdam, qui sanctam adducerent. Qui autem missi fuerant, vident quosdam candidis indutos vestibus, eleganti et honesta specie, qui vel sola forma poterant adducere in admirationem; qui etiam sæpe visi fuerant cum beata versari in fornace, et simul cum ea preces fundere. Cum autem eis sanctam conantibus capere solutæ essent dexteræ, non valentes aliquid amplius facere: Egredere, clamabant, ancilla Dei: vocat te iudex. Quæ etsi ex igne egressa esset illæsa, cum ei omnino non nocuisset ignis, et impius corpus haberet adhuc semiustulatum, et ex ipso posset intelligere: crassam tamen nubem ferens in oculis, erat plane insipiens. Propterea in eam rursus alia induxit supplicia, et jubet ejus membra transfigi terebris. Cum autem martyr habens omnino mentem ad Deum sublatam, parum aut nihil curaret tormenta, eam morte condemnat. Quod quidem cum audisset adolescentula, cujus non erant pusilli et muliebres spiritus, et reputasset hoc esse veluti signaculum et firmitatem suæ in Deum confessionis, magnas Deo egit gratias: Ago tibi gratias, dicens, divina Trinitas, una divinitas, una gloria, una potentia, quod te et tuis martyribus meis sororibus dignam me, quæ sum minima, reddidisti. Concede autem, ut mater mea post meum decessum tandiu sit in hac misera vita superstes, ut tuis ancillis justa faciat.

XIV. Cum sic precata esset beata Charitas admirandæ filiæ mater admirabilis pro ea est precata, non ut eam videret vivam, et longo tempore viveret, mortem effugiens, et eam solam haberet consolationem et spem senectutis, cum ab aliis esset deserta filiabus; nihil horum est precata, aut voluit; hæc enim judicabat esse matrum illiberalis et pusilli animi, et quæ intuentur solum ad id quod adest, et quod videtur: sed ut convenienter ejus proposito acciperet consummationem, et bona facta bonus sequeretur exitus. Quamobrem ad mortem ei addens animum, et ad finem cursus confirmans: Euge, dicebat, o filia; o mei uteri revera felix planta! o quæ honoravisti parentes! o quæ Deum in tuis glorificasti membris. Quis non tuam laudabit fortitudinem? Quis non animi robur et constantiam? Vade ad communem Dominum, ad thalamum, in quem non cecidit interitus, ad quietem revera beatam, laborum

μόνον, ἀλλὰ μικροῦ καὶ αὐτὸ τὸ πρόσταγμα φθάνουσα, ἐπὶ μέσης ἤλατο τῆς φλογός, ὡσπερ ἐπὶ θερμῶν ὑδάτων καὶ λουτρῶν ἤδιστα. Παραυτίκα γοῦν ἡ μὲν φλόξ διεχεῖτο, καὶ τῶν περιστώτων ἐπελαμβάνετο· ἤπτετο δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, ἅμα μὲν τὴν ἀσέβειαν ἀμυνόμενον, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν αὐτὸν ἀμφιβολοῦν ἔχειν, ἀλλ' ἐαυτῷ μάρτυρι χρῆσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Οὕτως οὖν τὰ μὲν τῶν ἀσεβῶν κατησχύνετο, Θεὸς δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ μάρτυρος ἐδοξάζετο· εἶχε δὲ καὶ τῷ δικαστῇ πονήρως τὸ παραπολαῦσαν τῆς φλογός μέρος τοῦ σώματος, καὶ πέμπει τινὰς ἀξοντας τὴν ἁγίαν. Οἱ δὲ πεμφθέντες λευκημονοῦντας ἐώρων τινὰς εὐπροσώπους ὅτι μάλιστα καὶ χαρίεντας ἐκπληξιν ἀπὸ τῆς μορφῆς ἐμποιεῖν δυναμένους· οἳ καὶ πολλάκις ἐν τῇ καμίνῳ συνόντες τῇ μακαρίᾳ καὶ συναναφέροντες αὐτῇ τὰς εὐχὰς ἐθεάθησαν. Ἐπεὶ οὖν ἐπιχειροῦσι τούτοις τὴν ἁγίαν λαβεῖν παρεῖντο αἱ δεξιάι, οὐ δυνάμενοί τι δρᾶσαι πλέον· Ἐξίθι, ἐδόων, ἡ τοῦ Θεοῦ δούλη, ὁ δικάζων καλεῖ. Ὡς οὖν ἀθικτος ἀπὸ τοῦ πυρός ἐξῆλθεν οὐδὲν αὐτὴν τὸ παράπαν βλάψαντος, ὁ δυσσεβῆς καίτοι ἡμίφλεκτον ἔτι τὸ σῶμα ἔχων, καὶ ἀφ' ἐαυτοῦ συνεῖναι δυνάμενος, ὅμως παχὺ φέρων τὸ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς νέφος, ἀσύνητος ἦν. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐθις τιμωρία ἐπῆγεν ἕτερας, καὶ τρουπάνοις αὐτὴν κελεύει διαπερονᾶσθαι τὰ μέλη. Ἐπεὶ δὲ τὴν διάνοιαν διὰ παντὸς πρὸς Θεὸν ἔχουσα τῶν ἐπαγομένων ὀλίγα ἐφρόντιζεν ἢ οὐδὲν, τὸν διὰ ξίφους θάνατον καὶ αὐτῆς κατακρίνει, ὅπερ ἡ μηδὲν ἀγεννὲς μηδὲ θῆλυ φρονοῦσα νεᾶνις ἀκούσασα, καὶ ὡσπερ σφραγιδα τοῦτο καὶ ἀσφάλειαν τῆς πρὸς Θεὸν ὁμολογίας λογισαμένη, πολλὰς ὁμολόγει τῷ Θεῷ χάριτας· Εὐχαριστῶ σοι, λέγουσα, Οὐία Τριῶν, μία Θεότης, μία δόξα, μία δύναμις, ὅτι καὶ με τοῦ νυμφῶνος τοῦ σου καὶ τῶν σῶν μαρτύρων τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν ἀξίαν τὴν ἐλαχίστην ἐδείξας. Δὸς δὲ καὶ τὴν ἐμὴν μητέρα μετὰ τὴν ἐμὴν τελευταίαν τῷ ταλαιπῶρῳ τούτῳ ἐπιζηῆσαι βίῳ, ὅσον τὰ νενομισμένα ταῖς σαῖς θεραπεύσιν ἀφοσιώσασθαι.

14'. Οὕτω τῆς μακαρίας δεηθείσης Ἀγάπης, ἡ τῆς θαυμασίας θυγατρὸς θαυμασία μήτηρ τινὰ ὑπὲρ αὐτῆς δέησιν ἐποιεῖτο, οὐχ ἵνα ζῶσαν αὐτὴν ὄρᾳ, οὐδ' ἵνα μακρὸν χρόνον βιῶν τὸν θάνατον ἐκφυγοῦσα, καὶ παραμυθίαν αὐτὴν μόνην ἔχοι καὶ γηροκόμον ἐλπίδα τῶν ἄλλων θυγατέρων ἔρημος οὔσα· οὐδὲν τοιοῦτον ἡ τῷ ξάτο ἢ τῷ θέλησε. Ταῦτα γὰρ ἀγεννῶν ἔκρινε μητέρων καὶ πρὸς τὸ παρὸν μόνον βλεπουσῶν, ἀλλ' ὥστε κατὰ τὴν αὐτῆς πρόθεσιν καὶ τὴν τελείωσιν δέξασθαι καὶ καλαῖς πράξεσι καλὸν ἀκολουθῆσαι καὶ τέλος. Διδὸς καὶ πρὸς τὸν θάνατον ἐπαλείφουσα ταύτην, καὶ πρὸς τὸ τοῦ δρόμου τέλος ἐπιρρῶννῦσα· Εὐγε, ὦ θυγατερ, ἔλεγε, ὦ γαστρὸς ἐμῆς μακάριον ὄντως φυτὸν, ὦ γονεῖς τιμήσασα, ὦ Θεὸν ἐν τοῖς σοῖς δοξάσασα μέλεσι· τίς σε τῆς ἀνδρίας οὐκ ἐπαινέσει; τίς τῆς καρτερίας, τίς τῆς ἐνστάσεως; Ἄπιθι πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην, πρὸς τὸν νυμφῶνα τὸν ἀφθαρτον, πρὸς τὴν μακαρίαν ὄντως ἀνάπαυσιν, ἀπολειψάμενη

τῶν ἄθλων τὰς ἀμοιβάς. Ὡς σου τὴν στέφανον φαντάζομαι δεξιᾷ Δεσποτικῇ προτεινόμενον! Ὡς τοὺς ἀγγέλους ὄρω χαίροντας, καὶ τὴν σὴν τελείωσιν ἀναμένοντας! Ὡ οἷαις ἐγὼ τρεῖσι θυγατράσι τὴν Τριάδα τετίμηκα! Οἷα δῶρα, οἷα θύματα προσήνευχα ταύτη! Τοιαύτας εὐχάς, τοιούτους λόγους ἡ καλὴ μήτηρ ἐφόδιον τῇ θυγατρὶ παρασχούσα, πρὸς τὴν ποθουμένην ὁδὸν παρέπεμψε· τὴν αὐχένα οὖν ἡ μακαρία προτείνασα τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑπέστη προθύμως, ἥς τὸ σῶμα ἡ μήτηρ περιπαθῶς ἅμα καὶ εὐλαβῶς κατησπάζετο, τό τε τῆς φύσεως καὶ τὸ τῆς γνώμης ποιούσα, εὐωδιάσασά τε καὶ περιστείλασα, ὅπως ἔδει τὴν καὶ μητέρα καὶ φιλομάρτυρα, μεγαλοπρεπῶς τε καὶ φιλοτίμως, καὶ ὅσα νόμος ἐπὶ τοιούτοις γίνεσθαι λειψάνοις τελέσσα, τοῖς τῶν ἀδελφῶν καὶ τοῦτο συνάπτει, καὶ τῷ ναῶ κατατίθῃσι ταῦτα, ὃν ἔτυχε πρότερον ἀναστήσασα φιλοκάλως, μέγα τι χρῆμα καὶ θησαυρὸν ἀδαπάνητον ἡ φιλόχριστος ὄντως δωρησαμένη Χριστιανοῖς, ἴασιν ψυχῆς, ἴασιν σώματος, ἀπρόσκοπον βίου διαγωγὴν, πρὸς Θεὸν οικείωσιν, μεγάλων ἀγαθῶν παροχὴν δωρεῖσθαι δυνάμενον. Εἶτα μετὰ τὴν ἐκεῖνης τελείωσιν, τριῶν ὅλων ἡμερῶν διαγενομένων, ἡ καλλιπαις αὕτη μήτηρ ἐξελοῦσα τὴν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν παιδῶν τελέσουσα μνήμην, προσφῦσα τῇ τῶν λειψάνων σορῷ· Τίμια παρὰ Θεῷ θύματα, ἔφη, τετελειωμένα καλλιερήματα, δέξασθε τὴν ὑμῶν μητέρα σύσκηνον τοῖς ὑμετέροις οἷς κατοικεῖτε σκηνώματιν. Ταῦτα ἔφη, καὶ συναπήχθη τοῖς ῥήμασιν ἡ γενναία, καὶ ὕπνον ὕπνωσε τὸν δικαίως ἀρμόζοντα, ἡ μήτηρ προστεθείσα ταῖς θυγατράσι, καὶ κοινῇ πάλιν τῷ τῶν ἁγίων χορῷ. Αἱ γοῦν συνελοῦσαι φιλευσεθεῖς τὰ νενομισμένα καὶ ἐπ' αὐτῇ τελέσασαι, τῇ κοινῇ τῶν θυγατέρων σορῷ κατέθεντο. Ἔδει γὰρ ὡσπερ τῶν ψυχῶν, οὕτω δὴ καὶ τῶν σωμάτων μίαν αὐτῶν εἶναι τὴν κατοικίαν, εἰς δόξαν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς θεότητος, ἣ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A acceptura remunerationes. Ut visione apprehendo coronam, quæ dextera Domini porrigitur. Ut video angelos lætantes, et exspectantes tuam consummationem. O quibus ego tribus filiabus honoravi Trinitatem : qualia dona, quales ei obtuli suffitus? Tales preces, talia verba cum egregia mater filiarum præbuisset viaticum, prosecuta est ad viam desideratam. Collum itaque porrigens beata, prompto et alacri animo subiit mortem pro Christo. Cujus corpus mater simul cum magna affectione et pietate est amplexa : faciensque quod volebat ratio et natura, cum ipsum sufflisset, et ut decebat matrem et martyrum amantem, splendide et magnifice composuisset, et ea fecisset, quæ de more sunt in rebus hujusmodi, id quoque in templo deponit simul cum sororibus, quod illa prius præclare excitaverat, rem magnam et thesaurum, qui consumi non potest, vere amans Christi femina largiæ Christianis medelam animæ, medelam corporis, inoffensam vitæ transactionem, Deo conjunctionem, et qui potest magna bona præbere. Deinde cum tres integri dies intercessissent post illius consummationem, egressa hæc egregiarum filiarum mater pro sacrosanctis filiabus peractura commemorationem, accedens ad loculum reliquiarum : Pretiosæ, dixit, apud Deum hostiæ, consummata et pulchre litata sacrificia, accipite vestram matrem contubernalem in vestris, quæ habitatis, tabernaculis. Hæc dixit, et simul cum his verbis abscessit mulier egregia, et somno, qui justis congruit, obdormiit mater addita filiabus, et communi rursus choro sanctorum. Cum autem piæ convenissent feminae, ei quoque justis factis deposuerunt in communi loculo filiarum. Oportebat enim, quomodo animarum, ita etiam corporum esse unam habitationem : ad gloriam Patris et Filii, et Spiritus sancti, unius divinitatis, quam decet omnis gloria, honor et adoratio, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

VITA

SANCTI STEPHANI

PAPÆ ET MARTYRIS.

(Latine apud Surium ad diem 2 Augusti. Græce non exstat.)

Quo tempore Valerianus et Gallienus impietatis sectatores imperabant, Christianorum quamplurimi, acerbissimos tyrannos declinantes, latitabant. Non deerant tamen qui fidei certamen subeuntes, martyrii palmam assequerentur. Erat enim lex proposita ut quicumque Christianum hominem latitantem

D detulisset, omnes ejus facultates ipse haberet et quoscunque honores in exercitu petiisset, obtinere posset. Illo igitur tempore B. Romanæ urbis episcopus Stephanus, cum totum clerum congregasset, sic eum affatus est : Audistis, fratres et commilitones mei, crudelissimum edictum diaboli, ut si quis

Christianum deprehenderit, omnes ejus facultates ipse possideat. Moneo igitur vos, fratres, ut terrenas divitias contemnatis, quo cœlestis regni hereditatem percipere possitis: Nolite hujusmundi principes extimescere: sed Deum cœli et terræ Dominum, ejusque unigenitum Filium Jesum Christum adorete, illum colite, ad illum confugite, qui potest nos omnes eripere de manibus inimicorum nostrorum et de diaboli malitia liberatos sua gratia corroborare.

II. Tunc presbyter quidam, nomine Bonus: Nos, inquit, terrenas nostras facultates relinquere in animo habemus, quinimo sanguinem ipsum propter Dominum nostrum Jesum Christum, et ejus nominis confessionem effundere parati sumus, ut illum assequi digni efficiamur. His dictis, omnes clerici ad beatissimi pontificis pedes prostrati, significarunt, quod quisque gentiles domi suæ haberet, qui baptizari optarent. Itaque a pontifice quærebant num alio, an ad eum illos ducturi essent, quo baptizari possent. Jussit igitur beatissimus episcopus, ut postero die ad cryptam, quæ appellatur Nepotiana, omnes convenirent. Cum igitur ad eam cryptam convenissent, inventi sunt illic tam mares, quam feminæ, centum et octo; quos illo ipso die Pontifex in nomine Domini nostri Jesu Christi sanctissimo baptisate et aliis divinis mysteriis consecravit, et ut illis placatum ac propitium Deum redderet, sacrificiam obtulit, sicque omnes sacramentorum participes facti sunt.

III. Eo autem die, qui deinceps secutus est, beatus Stephanus ordinavit tres presbyteros, et septem diaconos, ac sexdecim clericos et sedens omnes illos docebat de regno Dei, ac de sempiterna illa vita, quæ futura est. Mox cœperunt populi ex Grecis et reliquis gentibus ad eum venire, qui divinos sermones audientes, a Stephano pontifice baptizabantur. Interea venit quidam tribunus militum, Nemesius nomine, cui erat filia unica quæ ab incærabulis apertos quidem oculos habuerat, sed nihil omnino aspiciebat. Ille se ad beati pontificis pedes prostravit, ac dixit: Oro te, pontifex, ut me et filiam meam baptizes, quo et ipsa illuminetur, et animas nostras ab æternis tenebris eripias, quoniam ad hanc usque diem semper in ærumnis et doloribus propter hujus filix meæ cæcitatem versatus fui. Tunc beatus episcopus: Si credis, inquit, ex toto corde, omnia tibi credenti concessa fuerint. Ad hæc Nemesius tribunus: Ego ad hanc usque diem toto animo credidi, et nunc credo Dominum Jesum Christum Deum esse qui aperuit oculos cæciniti: neque enim humanis consiliis impulsus, sed ejus ipsius vocatione, ad sanctitatem tuam veni.

IV. His auditis, statim beatus pontifex hominem illum adduxit ad locum quemdam, qui vocatur Titulus pastoris; cumque et ipsum, et ejus filiam catechismo instruxisset, quemadmodum Christianæ fidei canones et ordo postulat, jussit eos jejunare usque ad vesperam. Cum autem venisset hora vespertina, benedixit aquæ in eo loco, quem pastoris

A Titulum vocatum fuisse diximus, itaque Nemesium in aquam demisit, et baptizavit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Cum vero ex piscina exisset, cœpit ipsius filia clamare: En hominem video, qui tetigit oculos meos, in cujus circuitu magnæ lucis splendor apparet. Tunc Stephanus et ipsam Nemesii filiam baptizavit, quæ Lucilla vocata est. Ex hoc tempore multi cœperunt ad pedes beati pontificis Stephani se prosternere, et cum lacrymis baptismum ab eo petere. Illo itaque die, quo Lucilla baptizata est, mares et feminæ sexaginta duo baptizati sunt. Sic igitur, divina gratia et ope adjuvante, multi viri Deum metuentes ex gentibus, beatum pontificem Stephanum adierunt, ut ab illo Christi baptismum acciperent. Mox ille sanctissimus pontifex, Spiritus sancti gratia refertus, cœpit Christianorum multitudinem in unum locum convocare, divinaque officia celebrabat in martyrum latibulis, quæ cryptæ appellantur: quo tempore Nemesium patrem Lucillæ ordinavit diaconum.

V. Impietatis vero sectatores quidam cum hæc audivissent, insuper et Nemesium tribunum cum tota familia Christi fidem sectari, baptismoque et fidei lumine adjutum, cæcitatem pristinam abjecisse, rem detulerunt ad Glabrionem et Maximum consules, homines scilicet impietatis valde studiosos. Tunc illi de ea re consultantes, præceperunt, ut quoque in loco Nemesius diaconus inveniri posset, omnino gravissimis suppliciis affligeretur. Cum autem Nemesius ipse quodam die per viam Appiam iter faceret, et esset prope Martis templum, et Valerianum ac Maximum impios homines videret, qui ut antea consueverant fœdissima dæmonibus sacrificia offerebant, ita Deum ipsum flexis genibus oravit: Domine Deus creator cœli et terræ, dissipa consilia et machinas, quibus diabolus humanas mentes pervertit; dissipa eas, quæso, per nomen Domini nostri Jesu Christi Filii tui, quem misisti in hunc mundum. Contere Satanam, ut miseri et infelices isti ab ejus laqueis quibus irretiti sunt eripiantur, ac humanis manibus fabricata simulacra derelinquentes, agnoscant te omnium rerum creatorem, Deum et Patrem omnipotentem, et unicum Filium tuum Dominum Jesum Christum. Illa ipsa hora impius Maximus a dæmone correptus, voce magna cœpit clamare: Nemesius nunc factus Christianus me incendit. Ecce illius oratio me cruciat. Ex illa igitur hora egressi e templo, jusserunt Nemesium delineri. Cum vero qui eum tenuerant, verberibus pulsarent, repente Maximus consul efflavit animam.

VI. Itaque Nemesius statim ductus est ad Valerianum in palatium, quod Claudii nomine appellatur. Quem sic affatus est Valerianus: Et ubinam est, o Nemesi, prudentia illa tua, quam semper in te cognovimus, tum in consiliis ineundis, tum in rebus gerendis firmissimam? An ignoramus nos, quid optimum, quidve pessimum sit, quippe qui non aliud te adhortamur ut facias, nisi quod utilitatem tibi asferre possit, ut scilicet quæ vera sunt ample-

ctens, deos ipsos non deseras, quos omni tempore a pueritia coluisti et veneratus es? Ad hæc Nemesius diaconus: Ego, inquit, scelestissimum veritatem ipsam dereliqueram, et sanguinem innocentem effuderam, et ad hoc usque tempus peccatis oneratus fueram; sed Christi Domini et Dei misericordia modo adjutus, tandem Creatorem meum cognovi, cujus baptismo illuminatus sum, qui et cordis mei oculos aperuit, et corporeis filiae meae pupillis lumen restituit. Hunc adoro, hunc timeo, huic cultum et preces supplex offero, cujus auxilium semper implorabo, et simulacra omnia, quæ dæmones esse cognovi, et ipsa, et eorum cultores aversor et exsecror. Tunc ait Valerianus: Nota mihi sunt beneficia tua, quibus humanas cædes patrare ausus es, quippe qui et Maximum consulem tuis præstigiis de medio sustulisti: quin etiam adhuc contra nostram et reipublicæ salutem temere christianorum causa talia beneficia exercere non desistis.

VII. His dictis, Valerianus ira percitus, jussit illum in privato carcere detineri, quem, cum opus fuisset, sistendum præcepit. Jussit etiam Sempronium Nemesii famulum, domino suo fidelissimum, illic præsto esse, a quo ejusdem Nemesii tum facta, tum bona omnia inquirerentur: cujus etiam filiam Lucillam custodiri præcepit apud sceleratam quamdam mulierem, nomine Maximam. Postero autem die jussit iniquissimus Valerianus Sempronium tradi cuidam tribuno, qui vocabatur Olympius, ut torqueretur, et de domino ipsius per eum inquireretur. Illum igitur Olympius his verbis aggressus est: Novistine qua de causa hic ante nos constitutus es? Hæc ille ait. Ad quæ Sempronius nihil respondit. Sed nihilominus Olympius: Ausculta, inquit, Semproni, et fac quod jubent imperatores nostri: sin minus, multis et variis tormentis cruciaberis. Ostendas igitur nobis Nemesii domini tui facultates, deinde vero propitiis deorum nostrorum numinibus sacrifices. Ad hæc Sempronius: Si facultates domini mei Nemesii requiris, scito illas a me Christo fuisse oblatas; non enim nostra, sed illius erant bona. Quod vero dicis et me hortaris, ut diis tuis sacrificem, nullo modo faciam: Christo enim sacrificio Dei viventis Filio sacrificium laudis et confessionis, cui et dominus meus Nemesius seipsum obtulit. Cum hæc dixisset Sempronius, furore accensus est Olympius, et satellitibus dixit: Prosternite hominem istum, et virgis percutite. Afferte ante illum deum Martem ac tripodem, ut vel diis ipsis thura offerat, vel sine intermissione aliqua virgis percutiatur. Allatum igitur aureum [æreum] Martis idolum una cum tripode, in conspectu Sempronii locatum fuit. Quod cum Sempronius vidisset: Conterat, inquit, te Dominus Jesus Christus Filius Dei vivi. Hoc dixit Sempronius, ac repente idolum illud sic liquefactum est, quasi cera igne admoto. Quod cum vidisset Olympius, stupore percussus obmutuit: mox vero domi suæ illum custodiri jussit, dicens: Hæc nocte omnia tormenta tibi afferam, et

A miseris modis te consumam. Hæc dixit, et Sempronium custodiendum tradidit Tertullo cuidam, domus suæ gubernatori. Exuperiæ autem conjugii Olympius ipse narravit, quemadmodum Sempronius, Jesu Christi Dei sui nomine invocato, Martis idolum comminuerat.

VIII. Tunc Exuperia uxor: Si tanta, inquit, est Christi potentia, quantam dicis, satius nobis est dehinc illos ipsos deos relinquere, qui neque sibi neque nobis opem ferre possunt. Quæramus igitur Deum illum, qui Nemesii tribuni filiae lumen restituit. Tunc Olympius Tertullo præcepit, ut mitius se gereret cum Sempronio, siquidem Nemesii pecuniis inquirendis ipse operam dare vellet. Hoc mandatum exsecutus est Tertullus. Olympius vero cum conjugè Exuperia, et unico filio Theodulo, illa ipsa nocte venerunt, et ad pedes Sempronii prostrati, dixerunt: Nos paulo ante Christi potentiam cognovimus, verum scilicet Deum illum esse, qui Nemesii tribuni filiae oculorum lumen dedit. Quamobrem te precamur, ut cures nobis dari salutare baptismum in nomine Jesu Christi, quem tu prædicas. Respondit Sempronius: Si pœnitentiam agitis ex toto corde vestro, benignus est Deus meus, et accipiet vos pœnitentiam agentes. Tunc Olympius: Jamjam, inquit, faciam, ut credas me toto corde Christi Dei fidem sequi. Hæc dixit, et statim cubiculum patefecit, in quo habebat multa et varia idola. Quibus ostensis: Ego, inquit, Semproni, hæc omnia simulacra in potestate tua sunt: fac illis quidquid libet. Cui Sempronius: Age, simulacra ista omnia manibus propriis contere, auroque et argento, ex quibus confecta sunt, igne conflatis, pauperes congrega, et illis hæc distribue. Fecit omnia, quæ Sempronius dixerat, Olympius, nihil prorsus dubitans. Repente vero audita est vox ex caelo, dicens: In te, Semproni, requievit spiritus meus. Audierunt vocem illam Olympius et ejus uxor, et in fide ipsa facti sunt firmiores, ob idque ad salutare baptismum promptiores. Itaque Sempronium precabantur, petentes ut sigillum Christi acciperent, et per aquam ac Spiritum denuo nascerentur.

IX. Omnia hæc Sempronius Nemesio domino suo retulit. Quæ cum Nemesius accepisset, celeriter adiit ad beatissimum pontificem Stephanum, eique rem omnem exposuit. Ille vero Christo Deo nostro gloriam dedit, et proxima nocte Olympii domum adiit. Quo viso, statim Olympius prostravit se ad pontificis pedes una cum uxore Exuperia, et filio Theodulo. Erexit autem illos sanctissimus pontifex, atque interrogavit, an crederent in Dominum nostrum Jesum Christum. Cui omnes concorditer animo responderunt: Credimus, Pater sanctissime, in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Tunc pontifex eos baptizavit in nomine sanctæ, consubstantialis et individue atque vivificantis Trinitatis. Ostenderunt autem illi et idola, quæ propriis manibus comminuerant. Qua de re sanctissimus pontifex gratias egit Deo, et pro illis sacri-

ficiam obtulit benigno et salutis nostræ auctori Domino Jesu Christo; eosque sanctæ oblationis participes fecit. Itaque tota illa domus gaudio magno et hilaritate repleta est.

X. Tertius dies præterierat, cum Valerianus et Gallienus imperatores valde impii hæc audierunt, qui furore accensi, jusserunt Nemesium et ejus filiam Lucillam, indicta causa, torqueri. Sed cum nullis tormentis de sententia moveri possent, illos obruncari jusserunt. Et quia cupiebant Lucillæ patri persuadere, ut sententiam mutaret, præceperunt Lucillam prius obruncari. Cum vero et Nemesii propositum stabile atque immobile cognovissent, illum etiam securi perenti jusserunt in loco illo, qui est inter duas vias, Appiam et Latinam, non longe ab urbe Roma. Postera die nefarius Valerianus jussit Sempronium, publice audiendum, sisti. Cui dixit: Quare non consulis tibi ipsi, et diis te subjicis, per quos universa natura regitur et gubernatur? Christus me regit et gubernat, inquit Sempronius, qui et hanc sententiam mihi confirmavit. Tunc jussit Valerianus Sempronium in ignem conjici. Milites igitur cum ignem multum accendissent, sanctum illum virum Sempronium, vinctis post terga manibus, in mediam flammam conjecerunt. Itaque beatissimus martyr Sempronius in media flamma positus, spiritum Jesu Christo commendavit. Pretiosæ autem ipsius reliquæ intactæ permanserunt. Venit autem beatus pontifex Stephanus cum clericis et viris religiosus, sanctique Sempronii reliquias collegit, et illas cum Olympii et sociorum, qui prius propter Christum interfecti fuerant, sanctissimis reliquiis collocavit.

XI. Post multos dies Valerianus et Gallienus cœperunt beatum episcopum Stephanum et ejus clerum inquirere: quin etiam edicto proposito jusserunt, ut ubicunque inventi fuissent, post multa et varia tormenta, morte acerbissima necarentur. Itaque detenti sunt clerici duodecim, quorum nomina hæc sunt: Faustus, Maurus, Primitivus, Columnius [*Calumniosus*], Joannes, Exuperantius, Cyrillus, Honoratus, Theodosius [*Theodorus*], Basilius, Castulus, Donatus. Qui cum multis cruciatibus torquerentur, neque adduci possent ut facerent quod jussi erant, postremo imperatores jusserunt illos obruncari in via quæ appellatur Aquæductus. Quorum veneranda corpora curavit Tertullinus, qui fuerat Olympii servus, quamvis adhuc esset gentilis, et eorum reliquias reposuit prope corpora sanctorum Juvini et Basilei, in via Latina. Cal. Aug.

XII. Hæc cum audivisset beatus Stephanus pontifex, jussit ad se accersiri Tertullinum, quem multis hortationibus ad Christianam fidem conversum docuit de regno Dei, et sempiternæ vitæ mysteriis initiavit, sanctissimoque baptisate purgavit, atque illum adhuc alba veste indutum, ordinavit presbyterum. Quem cum docuisset de salute ac cœlesti regno sanctus pontifex: Esto, inquit, tibi, frater, hoc onus impositum, ut multorum marty-

rum reliquias diligenter inquireas. Cum hoc mandatum accepisset Tertullinus, post duos dies quam presbyter ordinatus est, a Marco tribuno comprehensus, ad Valerianum ducitur. Cui Valerianus: Age, inquit, domini tui pecunias huc affer; secus, interficeris. Ad hæc Tertullinus respondit: Si pecunias domini mei et tu habere cupis, æternam vitam assequi poteris; nam ille pro Christo moriens, Deo ipsi facultates suas obtulit, in futuro illo ævo eas recepturus. Si ergo et tu vere in Deum credideris, mutaque ac sensus expertia idola exsecratus fueris, misericors et clemens Deus te pœnitentiam agentem amplectetur. Tunc dixit Valerianus: Ergo domini tui pecuniæ æternam vitam illi afferunt? Maxime, inquit Tertullinus, et non solum æternam vitam, sed perpetuum etiam regnum conciliant.

XIII. His auditis, Valerianus ad eos sermonem dirigens, qui aderant: Delirat, inquit, Tertullinus iste. Prosternatur igitur in terram, et multis virgis percutiatur. Itaque cum B. Tertullinus sine misericordia verberaretur, voce magna dicebat: Gratias ago tibi, Domine Jesu Christe, quod non disjuxisti me a domino meo et servo tuo Olympio, qui et me antecessit martyrio functus. Cum itaque inter verbera et plagas hoc diceret, jussit imperator ejus lateribus ignem subjici. Cui nefarii atque impii homines hoc sæpe inculcabant: Tertulline sacrilege, redde pecunias domini tui. Beatus vero Tertullinus constanti animo atque hilari vultu dicebat Valeriano: Age, miser, fac celerrime quidquid vis, ut per incendium et flammam istas me sacrificium Deo gratum offerre possim. Tunc jussit Valerianus Tertullinum non amplius verberari, sed tradi Saprutio urbis præsidii, cui dixit: Age, require ab isto pecunias Olympii domini sui; deinde coge illum diis libare: quod nisi fecerit, variis tormentis crucietur.

XIV. Cum hoc mandatum accepisset Saprutius, statim tribunal sibi parari jussit in eo loco, qui Mamertini domus appellatur, præcepitque adduci ad se martyrem, præcone sic indicente: Adducatur huc sacrilegus Tertullinus: Adductus itaque fuit Tertullinus, quem præses interrogavit, quo nomine vocaretur. Cui Tertullinus: Peccator, inquit, sum ego, servus servorum Jesu Christi. Tunc Saprutius præses sic cum affatus est: Considera quæ nunc tibi præcipiuntur, et sine mora facias, quod dico, ut vivas. Eia igitur diis sacrificia, et redde, quæ jubemus, bona Olympii domini tui; sin minus, tormentorum suppliciis consumptus fueris. Ad hæc respondit Tertullinus: Si nosset æternæ vitæ felicitatem, non esses de præsentis sæculo anxius ac sollicitus, ea curans quæ a dæmonibus, quos vos colitis, suggeruntur, et tibi et tui similibus æternos cruciatus afferent. His auditis, Saprutius præses jussit Tertullini faciem lapidibus collidi. Sanctus vero Tertullinus, Deo gratias agens, dixit præsidii: Tu meum os confringi jussisti, et Domi-

nus meus Jesus Christus, quem ego colo, te ac diabolum idololatriæ auctorem conteret. Tunc præses dixit his qui præsentibus erant : Curnam iste moratur Olympii pecunias reddere? Et ad eum conversus : Age, inquit, affer pecunias quas debes, et diis sacrificia, ne capite obruncatus, vitam amittas. Respondit Tertullinus : Ego in Domino meo Jesu Christo, cui credidi, confirmatus ita sum, et ita illum habere cupio, ut præsentem hanc vitam pro nihilo ducam, cujus nullos certos fines constitutos video.

XV. Hæc audiens Sapritius, furore accensus, jussit Tertullinum in ligno extendi, et nervis diu verberari. Cum igitur nervis caderetur Tertullinus, clamabat : Domine Jesu Christe, ne deseras servum tuum, qui fidem et spem suam in te collocavit : sed da vires, ut in sancta et recta confessione tua perseverem, quoniam tu es spes mea, Fili Dei vivi. Mox jussit Sapritius Tertullinum in rota suspendi. Dum igitur in rota penderet beatus ille, Spiritus sancti auxilium invocabat. Cum autem ipsius animum ac propositum ita firmum et stabile vidisset Sapritius, ut moveri non posset, retulit Valeriano tyranno, Tertullinum nullis minis, nullis adhortationibus, nullis denique cruciatibus aut machinis adduci posse, ut vel diis immolet, vel domini sui facultates ac pecunias in medium afferat. Tunc Valerianus sententiam ferens, jussit Tertullinum obruncari. E rota igitur depositus, ductus est per viam Latinam ad secundum urbis lapidem, quo in loco fuit capite obruncatus. Ejus autem reliquias B. Stephanus collegit, et sepelivit in crypta, quæ arenosa dicitur, pridie Kalendas August. [Cod. Kal. Augusti].

XVI. Postero autem die Valerianus misit cohortem, quæ beatum pontificem Stephanum cum multis clericis, presbyteris ac diaconis comprehenderet. Cum igitur pontifex et ejus clerici cum eo comprehensi essent, plurimi Christiani lugentes a longe illos sequebantur. Postea vero quam B. Stephanus jussu Valeriani ante ipsius tribunal stetit : Tunc, inquit scelestissimus imperator, es ille Stephanus, qui rempublicam nostram perturbare ac dissolvere aggressus es, quique consiliis et præstigiis tuis suades populo, ut a deorum cultu desciscat? Ad hæc sanctus episcopus Stephanus respondit : Ego rempublicam non perturbo, sed admoneo et hortor omnes homines, ut derelictis dæmonibus, qui adorantur in istis vestris idolis, ad verum Deum se convertant. Ergo, inquit Valerianus, tu statim interficiendus es, ut alii exemplo tuo perterrefacti, resipiscant et vivant. His dictis, jussit in templum Martis Stephanum pontificem duci, atque illic sententiam de illo pronuntiari. Ductus est igitur

A beatissimus pontifex a satellitibus extra mœnia et portam Appiam ad templum Martis. Quo in loco episcopus ipse, omnibus spectantibus, oculos in cœlum erexit, ac dixit : Domine Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui evertisti turrim confusionis apud Babylonem, destrue, quæso, nunc et locum hunc, in quo diaboli superstitio per idolorum cultum exercetur. Cum hæc dixisset pontifex, repente facto tonitruo et fulgure maximo, templum Martis magna ex parte corruit. Quod videntes milites, perterrefacti aufugerunt, ac reliquerunt beatissimum Stephanum cum omnibus Christianis, qui eum secuti fuerant. Itaque illa ipsa hora B. Stephanus abiit cum omnibus Christianis, quos secum habebat, ad cœmeterium B. Lucilke [al. Lucinæ], ubi multis adhortationibus Christianos consolabatur, ipsos hortans et corroborans, ne tyrannorum minas et tormenta formidarent, cum Dominus ipse dicat : *Nolite timere eos qui possunt occidere corpus, animam vero non possunt occidere : timete illum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* ¹. His adhortationibus bonus ille pastor proprias oves confirmans, obtulit Christo Deo omnipotenti oblationem.

XVII. At impius Valerianus, cum et Martis templum eversum fuisse, et Christianorum multitudinem cum pontifice Stephano esse audivisset, misit milites longe plures his quos antea miserat. Qui cum venissent, invenerunt beatum pontificem Stephanum Deo sacrificium offerentem. Illorum autem adventu sanctus episcopus nihil perturbatus est, sed tranquillo et quieto animo Christo Deo sacrificium obtulit, atque ibidem capite obruncatus est, quarto Nonas Augusti. Christiani vero, qui erant illic, cum se tali pastore orbatos vidissent, multas lacrymas effuderunt. Ejus autem venerandum corpus in illa eadem crypta deposuerunt, ubi et ejus sanguis effusus fuerat, in via Appia, in qua martyr ille multa cum pace requievit (1).

XVIII. Eodem die milites idolorum cultores diaconum (2) quemdam invenerunt, Tharsitium nomine, qui purissimum Christi corpus ferebat. Comprenderunt igitur illum milites : eumque curiosius ab eo inquirerent, quidnam secum ferret, et ipse indignum judicaret ante porcos margaritas projicere, nulla ratione adduci potuit, ut sanctissimum ac purissimum sacramentum impuris hominibus revelaret. Virgis igitur et lapidibus eoque Tharsitium contuderunt, quoad spiritum efflavit. Cum vero ejus corpus exanime per terram volutaretur, curiosi et sacrilegi milites neque sub ulnis intra manicas, neque sub vestibus aliquid invenire potuerunt. Relicto igitur sic, ut erat, venerando

¹ Matth. x, 28.

(1) Lat. cod. « Sepelierunt corpus ejus cum ipsa sede sanguine ejus aspersa in eadem crypta, in loco qui dicitur Cœmeterium Calisti. »

(2) Lat. cod. acoluthum. Nam non acoluthis tan-

tum, sed et laicis olim persecutione urgente concessum erat acceptam in Ecclesia Eucharistiam domum ferre.

illo Tharsitii corpore, multo cum stupore aufugerunt, et ad Appiæ viæ portam venientes, Christianos multos invenerunt. Mox Valeriano rem omnem exposuere. Illo autem ipso die Christiani venerandum gloriosi martyris Tharsitii corpus in cœmeterio Calisti in via Appia deposuerunt. Post hæc Christianorum Ecclesia in unum collecta, in sanctissimi Stephani pontificis et martyris locum, Christum Romanæ urbis episcopum constituerunt nono Kalendas Septemb. tertio anno Valeriani, et Galieni secundo (3) : in nobis autem regnante Domino nostro Jesu Christo : cui sit gloria et imperium nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

(3) Mendum hic irrepsisse vult Baronius anno 260 ponendumque annum Valeriani quartum et Galieni tertium.

MARTYRION

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΕΝΔΟΞΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΕΥΠΛΟΥ.

MARTYRIUM

SANCTI GLORIOSISSIMIQUE MARTYRIS EUPLI.

(12 Augusti. — Ex monumentis Eccl. Græcæ Joan. Bapt. Cotelerii, tom. I, p. 194.)

I. Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, tantus idololatriæ fervor insederat per omnes regiones et insulas, ut idola cuncta erigerent. Miserunt autem imperatores quemdam nomine Pentagurum in fines provinciæ Siciliæ, qui omnia idola erigeret, Christianos vero impune disperderet gravibusque torqueret suppliciis. Ut ergo pervenit ad Catanam civitatem, Calvisianus de more plebi urbis præcepit obviam prodire ei qui ab imperatoribus missus fuerat. Ea quippe gentilium consuetudo est. Et ingressus est Pentagurus in urbem. Tunc jussit Calvisianus tribunal suum constitui in loco qui Achillius appellatur; ad hæc præcones mitti per plateas civitatis, quo universi convenirent.

II. Igitur cum Pentagurus in diabolico suo solio sederet una cum Calvisiano, universus populus congregatus est ante tribunal eorum. Tunc Pentagurus postulavit, his ad Calvisianum verbis usus: Istine omnes deorum nostrorum religionem observant? Respondit Calvisianus sic: Cuncti hi quos pietas tua conspicit, deorum nostrorum cultui dediti sunt. Quæ postquam audivit a Calvisiano, turbas jussit dimitti. Deinde Pentagurus edictum

A'. Κατὰ τοὺς καιροὺς Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν βασιλέων, τοιοῦτος θυμὸς τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἐγένετο καθ' ἑκάστην χώραν καὶ νῆσον, ὥστε πάντα τὰ εἰδωλα ἐξεγεῖραι. Ἀπέστειλαν δὲ οἱ βασιλεῖς τινα ὄνόματι Πεντάγουρον ἐν τοῖς ὄριοις τῆς ἐπαρχίας Σικελίας, πάντα τὰ εἰδωλα ἐξεγεῖραι, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀθῶως ἀναλωθῆναι καὶ δειναῖς τιμωρίαις βασανισθῆναι. Ὡς δὲ ἔφθασεν ἐν τῇ Κατάνῳ πόλει, κατὰ τὸ εἰθῶδες ἐκέλευσεν ὁ Καλβισιανὸς τοῖς ἔγχοις τῆς πόλεως ἀπάντησιν ποιήσασθαι τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν βασιλέων, ὡς ἔθος ἦν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Πεντάγουρος ἐν τῇ πόλει. Τότε ἐκέλευσεν ὁ Καλβισιανὸς τὸ τριβωνάλιον αὐτοῦ τεθῆναι ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ Ἀχιλλίῳ. Καὶ ἐκέλευσεν κήρυκας ἀποσταλῆναι κατὰ τὰς πλατείας τῆς πόλεως, ὥστε πάντας συναθροισθῆναι.

B'. Τότε ὁ Πεντάγουρος καθεστὴς ἐν τῷ διαβολικῷ αὐτοῦ θρόνῳ σὺν τῷ Καλβισιανῷ, συνηθροίσθη πᾶς ὁ λαὸς ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτῶν. Τότε ἐκέλευσεν ὁ Πεντάγουρος, λέγων πρὸς Καλβισιανόν· Οὗτοι πάντες τὴν τῶν θεῶν ἡμῶν λατρείαν ἐπιτελοῦσιν; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Καλβισιανὸς εἶπεν· Τούτους πάντας οὐκ καθορᾷ ἡ σὴ εὐσέβεια τὴν τῶν θεῶν ἡμῶν λατρείαν ἐπιτελοῦσιν. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὑπὸ Καλβισιανοῦ, ἐκέλευσε τοὺς ἔγχοὺς ἀπολυθῆναι. Τότε ὁ Πεν-

τάγουρος ἐνεφάνισεν Καλθισιανῶ τὸ πρόσταγμα τῶν βασιλέων· καὶ ζώννυσιν αὐτὸν ἑπαρχὸν τῆς πόλεως (1), καὶ ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὸ πρόσταγμα τὸ βασιλικόν, ὥστε πειράσαι τοὺς Χριστιανούς. Παρευθὺ οὖν ὁ Πεντάγουρος ὁδοιπορίαν ἐποιεῖτο ἐπὶ τὰς ἐτέρας πόλεις· σπουδὴν δὲ ἐποιεῖτο ζητῶν τὴν τῶν Ἀκραγαντίνων πόλιν. Τότε ὑψωθείς ὁ Καλθισιανὸς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἐνδυσάμενός τε τὸ πρόσταγμα τῶν ἀσεβεστάτων βασιλέων, θυμοῦ πλησθεὶς ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις αὐτοῦ λέγων· Ἀκριθῶς ἐρευνῶντες ἐξέλθετε ἐπὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως, καὶ ἐν ταῖς περιχώροις τοῖς ἐπικειμένοις ἡμῖν, καὶ ἐὰν εὑρητέ τινα τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντα, δέσμιον προσενέγκατέ μοι αὐτὸν, ὅπως ἀνώνυμος προσθήσω αὐτῷ, καὶ τιμὴν πλείονα ἔξει.

Γ'. Τινὲς οὖν τῶν παρεστώτων εἶπον αὐτῷ· Δέσποτα, ἔστιν ἐνθάδε τις ξένος ὀνόματι Εὐπλος ἔχων βιβλαρίδιον μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐν τούτῳ ἀπατᾷ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, λέγων ὅτι μέγας ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἔστιν. Τότε ἀκούσας ὁ Καλθισιανὸς καὶ ταραχθεὶς εἶπεν· Σπουδαίως δέσμιον προσαγάγετέ μοι αὐτόν. Ἀπελθόντες δὲ οἱ ὑπηρέται, καὶ διαδραμόντες τὰς πλατείας τῆς πόλεως, εὔρον αὐτὸν ἐν κελίῳ διὰ γόνυ καὶ διδάσκοντα τοὺς λαοὺς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰσελθόντες, ἐπέδραμον πρὸς αὐτόν· καὶ δῆσαντες αὐτόν, ἤνεγκαν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος Καλθισιανοῦ τοῦ ἐπάρχου. Τότε ὁ ἀσεβέστατος καὶ διάβολος Καλθισιανὸς ἐπιπλέξας τοὺς πόδας, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐνδεσμήσας ἐπὶ τὰ γόνατα, εἶπεν· Σὺ εἶ ὁ ἀπατηλὸς, τῶν θεῶν καὶ τῶν αὐτοκρατόρων καταφρονητής; Ὁ δὲ ἅγιος Εὐπλος εἶπεν· Τίνες εἰσὶν οἱ θεοὶ ὑμῶν, ἵνα προσκυνήσω αὐτούς; Ὁ δὲ Καλθισιανὸς εἶπεν· Διὶ καὶ Ἀσκληπιῷ καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Γαληνῷ. Ὁ δὲ μακάριος Εὐπλος εἶπεν· Ἐν τούτοις εἶ τυφλὸς, ὅτι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν οὐκ ἐπιγινώσκεις, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκ γῆς διαπλάσαντα, τὸν ἐνδύσαντα ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ἐν δωμα ἀφθαρσίας, τὸ τίμιον καὶ ὑπερένδοξον καὶ πανάγιον, φεβερὸν καὶ φωταγωγὸν βάπτισμα. Πρὸς ταῦτα Καλθισιανὸς ὑπομειδιῶν, ἔφη· Εἰς βασιάνους μὴ εἰσελθῶν, τυραννικῶς ταῦτα λέγεις. Ὁ δὲ ἅγιος Εὐπλος εἶπεν· Οἱ βασιάνοί σου ἐμοὶ· στέφανός εἰσιν· σοὶ δὲ εἰσιν σκότος.

Δ'. Τότε ὁ ἀσεβέστατος Καλθισιανὸς ἀκούσας ταῦτα ἐταράχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ διαβόλου· καὶ ἐκέλευσεν παγῆναι ξύλον, καὶ κρεμασθῆναι ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ χεῖρας σιδηρᾶς γενέσθαι, καὶ καταξέεσθαι τὰς σάρκας αὐτοῦ ἐπιμελῶς. Ὁ δὲ μακάριος Εὐπλος εἶπεν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εἰ οὔτοι τὰς σάρκας

imperatorum patefecit Calvisiano, eumque præsidem urbis declaravit, necnon tradidit ei imperiale edictum, ut Christianos inquireret. Confestim itaque Pentagurus ad alias urbes iter suum dirigebat; festinabat porro ut Agrigentinarum civitatem peteret. Tunc Calvisianus elatus a diabolo, et impiissimorum imperatorum edicto munitus, plenus furoris, edixit ministris suis in hæc verba: Exite ad urbis plateas et finitimas nostræ regiones, indagate, ac si quem inveneritis qui Christum confiteatur, vinctum ad me adducite, ut adductori annonam adjiciam, doneturque majori honore.

μοι αὐτόν, ὅπως ἀνώνυμος προσθήσω αὐτῷ, καὶ τιμὴν πλείονα ἔξει.

III. Quidam ergo ex adstantibus dixerunt illi: Domine, est hic aliquis peregrinus, nomine Euplus, qui secum libellum habet, in quo plebis multitudinem decipit, dicens quod magnus sit Deus Christianorum. Quo audito Calvisianus perturbatus ait: Festine vinctum ad me adducite hominem. Proinde abierunt satellites: et pereursis urbis plateis, invenerunt eum in cellula morantem, Deique Evangelium populo exponentem. Unde ingressi, impetum adversus illum fecerunt, ligatumque duxerunt ad tribunal Calvisiani præsidis. Tunc impiissimus ac diabolus Calvisianus, cum pedes suos innexisset, manusque ad genua colligasset: Tunc, inquit, es seductor, deorum atque imperatorum contemptor? At sanctus Euplus dixit: Quinam sunt dii vestri, ut adorem eos? Excepit Calvisianus: Adorandi dii sunt, Jupiter, Æsculapius, Diana, Galenus. At beatus Euplus ait: In his cæcus es, quod Dominum nostrum Jesum non cognoscis, conditorem cæli et terræ, quique hominem e terra formavit, ac nos Christianos induit veste immortalitatis, pretioso videlicet, gloriosissimo, sanctissimo, terribili atque illuminatorio baptisate. Ad hæc Calvisianus subridens infit: Quia tormenta nondum subiisti, adeo tyrannice ac superbe loqueris. Responsum dedit sanctus Euplus: Tormenta illa tua, mihi corona sunt, tibi vero sunt tenebræ.

IV. Quæ postquam audivit impiissimus Calvisianus, a patre suo diabolo conturbatus est; ac jussit lignum in terra desigi, illumque in eo suspendi, necnon manus ferreas confici, et carnes ejus dilacerari. Porro beatus Euplus hæc verba protulit: Domine Jesu Christe, si isti carnes meas

(1) Ζώννυσιν αὐτὸν ἑπαρχὸν τῆς πόλεως. Martyrium S. Eustathii. ζώννυσται κατὰ τὸ πρότερον στρατηλάτης. Ubi a Niceta Paphlagone, περιζώννυσται αὐθις ζώνην στρατηγικὴν. Hinc cincti, præcincti, honore aut cinguli honore præcingi, etc. Contra in Chronico Alexandrino, p. 744, Ἀποζωσθεὶς τῆς ἀξίας αὐτῶν. Juris Græco-Romani P. I, p. 75: Τὴν ζώνην τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἀφαίρουµενος. Latini dicunt Cingulum amittere, cingulo honoris exui, cinguli dignitate nudari. Nam juxta Suidam ζώνη significat τὸ ἀξίωμα. Et quod legitur apud Sozomenum, lib.

I. cap. 6: Ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν ἀξίας; lib. VII, cap. 15: Προὔτρεπετο µεῖζονος τιμῆς ἐπαγγελίας δελεάζουσα; vertitur in historia Tripartita: In suo cingula permaneret. Majoribus eum cingulis invitabat. Ut in Novellis; cingulum, Græce ἀρχή. Ad hæc ἀποθέσθαι τὴν ζώνην vel ῥίπτειν, cingulum deponere, balteum ponere, projicere, est abdicare se potestate. Denique ex Homilia de uno legislatore utriusque Testamenti, tom. VI S. Chrysostomi, Ἔστιν ἡ ζώνη βασιλέως γνώρισμα καὶ κριτοῦ. Quid enim multa de re triviali?

dilaniant, nudumque me volunt astare ante diabolicum suum tribunal, induc me carne incorruptionis, neque istorum tormenta adversus me praevalcant. Tum vox e caelo audita est, hujusmodi ad eum: Confide, Euple; forti sis animo. Nam vera vestis tibi preparata est. Post quod Calvisianus praeses dixit: Vel nunc non destitisti ab istis tuis nugis? Ingredere, diis sacrifica, ut multa bona ab invictis imperatoribus accipias, nosterque evades amicus, et ingentia praemia per nos consequeris. Sanctus Euplus ita locutus est: In hoc cognosce, perditionis fili, operarie diaboli, quod auro argentoque hos omnes adducas ad cultum idolorum. Ad haec ira accensus tyrannus Calvisianus, imperavit malleos fabricari, et verberari crura illius. Sed beatus Euplus istum habuit sermonem: Insane, insipiens, corde caece, cur mihi infers tormenta tua? Si potes, aliis suppliciis propera me afficere.

V. Tunc ad iram concitatus tyrannus Calvisianus, jussit beatum Euplum devinciri, et magnum immaculatumque Evangelium alligari collo ejus, sicque quasi per ludibrium abduci in carcerem. In quem ingresso beato Euplo, praecipit Calvisianus, fores carceris signari annulo ejus, utque milites eundem carcerem sedulo custodirent. Cum autem beatus Euplus in carcere septem dies ac septem noctes transegisset, siti coepit laborare. Quocirca extensis manibus oravit: Here Domine Jesu Christe, verus Deus noster, qui das escam omni carni¹, qui per Moysen servum tuum filiis Israelis aquae abundantiam largitus es², qui Sampsonem per aquam ex maxilla eductam irrorasti³, qui laetificasti nos prelioso maximeque glorioso baptismate, qui Jordanico fluente et lavacro vitae immortalis etiam super terram contrivisti inimicum; tu ipse nunc, Domine Jesu Christe, impera fontem aquae vivae scaturire ex carcere hoc, de qua exsatis; ut agnoscant cuncti, non esse Deum alium praeter te, Domine. Hanc precem cum ille complevisset, repente aquae copia intra carcerem manavit; isque gratis actis bibit, et glorificans sanctam, consubstantialem, vivificam Trinitatem, coepit psallere, ac ineffabilem Dei erga homines amorem laudibus celebrare.

VI. Caeterum post septem illos dies, iterum mandavit impiissimus Calvisianus, beatum Euplum vinctum duci ad tribunal. Cumque profecti fuissent lictores, et aperuissent carcerem, confestim viderunt aquarum affluentiam. Verum beatus Euplus aquam increpuit manu, illaque evanuit. Quam rem in carcere gestam intuiti satellites, dixerunt inter se: Magnus est Deus hominis istius. Et eductum Beatum e carcere, adduxerunt ad Calvisiani tribunal. Qui in faciem beati Eupli oculos conjici-

A μου καταξέουσιν, και γυμνόν με βούλονται παραστῆσαι ἐπὶ τῷ διαβολικῷ αὐτῶν βῆμα, ἐνδύσόν με σάρκα ἀφθαρσίας, και μὴ τὰ τούτων βάσανα ἐνισχύσωσιν ἐπ' ἐμέ. Καὶ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἠκούσθη λέγουσα πρὸς αὐτόν· Θάρσει, Εὐπλε, και ἰσχυε· τὸ γὰρ ἔνδυμα τὸ ἀληθινὸν ἠτοιμάσθη σοι. Τότε Καλβισιανὸς ὁ ἑπαρχὸς εἶπεν· Κἂν νῦν οὐκ ἀπέστης ἐκ τῆς φλυαρίας σου; Εἰσελθε, και θύσον τοῖς θεοῖς· ὅπως πολλὰ ἀγαθὰ παρὰ τῶν ἀητητῶν βασιλέων ἀπολήψῃ, και ἡμῶν φίλος ἔσῃ, και πολλὰς ἀντιλήψεις παρ' ἡμῶν ἀποτεύξῃ. Ὁ ἅγιος Εὐπλος εἶπεν· Ἐν τούτῳ γινῶθι, ὑλὲ τῆς ἀπωλείας, ἐργάτα τοῦ διαβόλου, ὅτι ἐν χρυσῷ και ἀργύρῳ τούτους πάντας πείθει· προσκυνεῖν τὰ εἰδῶλα. Πρὸς ταῦτα θυμωθεὶς ὁ τύραννος Καλβισιανὸς, ἐκέλευσε σφύρας γενέσθαι, και

B ταῖς κνήμαις τύπτεσθαι. Ὁ δὲ μακάριος Εὐπλος εἶπεν· Ἄφρων και ἀσύνετα και τυφλὲ τῇ καρδίᾳ, τί μοι ἐπιφέρεις τὰς βασάνους σου; Εἰ δυνατόν σοί ἐστίν, ἐτέρας βασάνους ἐπενείγκαι μοι σπεῦσον.

Ε'. Τότε θυμωθεὶς ὁ τύραννος Καλβισιανὸς, ἐκέλευσεν δεθῆναι τὸν μακάριον Εὐπλον, και τὸ μέγα ἄχραντον Εὐαγγέλιον δεθῆναι ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, και ὡς ἐπὶ ἐμπαίγματος ἀπάγεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ μακαρίου Εὐπλου ἐν τῇ φυλακῇ, ἐκέλευσεν ὁ Καλβισιανὸς σφραγισθῆναι τὴν θύραν τοῦ δεσμωτηρίου τῷ δακτυλιδίῳ αὐτοῦ, και στρατιώτας ἀσφαλῶς φυλάττειν τὴν φυλακὴν. Καὶ ποιήσας ὁ μακάριος Εὐπλος ἐν τῇ φυλακῇ ἑπτὰ ἡμέρας και ἑπτὰ νύκτας, ἐδίψησεν. Ἐκτείνας δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὁ μακάριος Εὐπλος εἶπεν· Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ δίδους τροφήν πάση σαρκί, ὁ διὰ Μωϋσέως τοῦ θεράποντός σου δώσας πλησμονὴν ὑδάτων τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὁ δροσίσας τὸν Σαμφὼν ὑδατι ἐκ σιαγόνης, ὁ εὐφράνας ἡμᾶς τῷ τιμίῳ και ὑπερενδόξῳ βαπτίσματι, ὁ τῷ Ἰορδανείῳ ρεῖθρῳ και λουτρῷ τῆς ἀθανάτου ζωῆς και ἐπὶ γῆς τὸν ἀλλότριον συντρίψας· και νῦν αὐτὸς, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, κέλευσον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου τούτου, ὕδατος πηγὴν ζῶντος ἐκβλύσαι, και ἐξ αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι με, ἵνα γινῶσι πάντες ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ἄλλος πλὴν σοῦ, Κύριε. Καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ταύτην, ἄφνω ἀνήλθεν πλησμονὴ ὑδάτος ἐνδοθέν τῆς φυλακῆς. Καὶ εὐχαριστήσας ἔπιεν· και

D δοξάζσας τὴν ἁγίαν και ὁμοούσιον και ζωοποιὸν Τριάδα, ἤρξατο ψάλλειν και αἰνεῖν τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν.

Σ'. Καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας, ἐκέλευσε πάλιν ὁ ἀσεβέστατος Καλβισιανὸς, δέσμιον τὸν μακάριον Εὐπλον ἀχθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ. Ἀπελθόντων δὲ τῶν ὑπηρέτων, και ἀνοιξάντων τὴν φυλακὴν, ἄφνω εἶδον τὴν πλησμονὴν τοῦ ὕδατος. Ἐπιτιμήσας δὲ τὸ ὕδωρ ὁ μακάριος Εὐπλος τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀφανὲς ἐγένετο. Ἰδόντες δὲ τὸ γεγονός ἐν τῇ φυλακῇ οἱ ὑπηρέται, εἰς ἀλλήλους ἔλεγον· Μέγας ἐστίν ὁ Θεὸς τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Καὶ παραλαβόντες τὸν μακάριον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, ἤνεγκαν αὐτὸν

¹ Psal. cxxxv, 25. ² Exod. xvii, 6. ³ Judic. xv, 19.

ἔμπροσθεν τοῦ βήματος Καλθισιανῶ. Καὶ ἐμβλέψας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μακαρίου Εὐπλου εἶπεν· Κἂν νῦν θῶσον τοῖς θεοῖς ἡμῶν, πρὸ τοῦ τῷ ξίφει σε ἐναλωθῆναι. Ὁ δὲ ἅγιος Εὐπλος εἶπεν· Παράνομε καὶ τυφλὴ τῇ καρδίᾳ, ἐργάτα τοῦ διαβόλου, καὶ σύνθρονα αὐτοῦ, τίς παρεῖ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ πορεύεται ἐν τῇ σκοτίᾳ; Ταῦτα οὖν ἀκούσας Καλθισιανὸς ὁ τύραννος, ἐταράχθη, καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις αὐτοῦ δεθῆναι τὸν μακάριον Εὐπλον, καὶ σιδηραῖς ὀγκίνοις τὰς ἀκοὰς πιέζεσθαι. Καὶ ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα· καὶ συνήχθη πᾶς ὁ λαὸς τῶν τε πιστῶν καὶ ἀπίστων, ὡς ἐπὶ μεγίστῳ θεάματι. Ὁ δὲ ἀσεβέστατος Καλθισιανὸς ἐκέλευσε τεθῆναι τὸν θρόνον αὐτοῦ πλησίον τῆς φυλακῆς ἔμπροσθεν τοῦ λουτροῦ τοῦ ὄντος πλησίον αὐτῆς κατὰ μεσημβρίαν. Καὶ καθισθέντος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοῦ θρόνου, ἐκέλευσεν ἀποκεφαλίσθηναι τὸν μακάριον Εὐπλον. Ὁ δὲ μακάριος Εὐπλος παρεκάλει τὸν ἀσεβέστατον Καλθισιανὸν, λαβεῖν αὐτὸν διορίαν τοῦ προσεύξασθαι. Καὶ ἀνοίξας τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἤρξατο ἀναγγέλλειν τὰς θαυματουργίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐφωτίσθησαν δι' αὐτοῦ. Καὶ μετὰ ταῦτα προσευξάμενος, ἤκουσε φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ λεγούσης· Θάρσει, Εὐπλε· καὶ μακάριος εἶ σύ· δεῦρο, ἐπαναπαύου μετὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἐσπερητάτων μοι. Καὶ λαβὼν τὴν ἀπόφασιν, ἐτελειώθη διὰ τοῦ ξίφους.

Z'. Τινὲς δὲ τῶν φιλοχρίστων μοναχῶν λαβόντες τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον, κατέθεντο αὐτὸ ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ, ἐν ᾧ λάματα ἐπιτελοῦνται. Ἐτελειώθη δὲ αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἐν καλῇ ὁμολογίᾳ μηνὶ Αὐγούστῳ δωδεκάτῃ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A ciens: Saltem nunc, inquit, sacrificia diis nostris, antequam gladio perimaris. Respondit sanctus Euplus: Improbe, cæce corde, minister diaboli ejusque socie in solio, quis diei lumen relinquit, ut in tenebris ambulet? His auditis Calvisianustyrannus, commotus est, ac indixit ministris suis, beatum Euplum ligari, atque ferreis uncinis aures ejus contundi. Ducunt ergo illum ad tribunal: convenit vero universus populus tam fidelium quam infidelium, quasi ad maximum spectaculum. At impiissimus Calvisianus voluit solium suum poni juxta carcerem, coram lavacro quod carceri adjacet versus meridiem. Cumque sedisset super impium solium suum, jussit beatum Euplum capite truncari. Hic vero impium maxime præsidem rogavit, ut temporis intervallum ipsi ad precandum concederetur. Quare, aperto sancto Dei Evangelio, prædicare cœpit Domini nostri Jesu Christi miracula, adeo ut e plebe multi per eum illuminati fuerint. Postea cum orasset, audivit vocem e cœlo dicentem: Bono sis animo, Euple; beatus es tu; veni, requiesce cum iis qui ab initio hucusque mihi placuerunt. Tandem accepta sententia, per gladium martyrio consummatus est.

VII. Quidam vero e Christi amatoribus monachis, pretiosas ejus reliquias collectas, deposuerunt in loco insigni: ubi morborum curationes peraguntur. Porro ejus martyrium in præclara confessione completum fuit duodecimo die mensis Augusti; in nomine Domini nostri Jesu Christi, cui gloria ac imperium, cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO

Quæ tractat a venerando ortu et educatione sanctissimæ Dominæ Nostræ Deiparæ,
Et ortu Christi Dei nostri,

Et quæcunque contigerunt ad vivificum ejus decessum.

Et præterea quomodo in apertum prolata sit pretiosa ejus vestis.

Et quemadmodum hæ magnæ opes fuere Christianis reconditæ.

Auctore Symeone Metaphraste, qui gravissimorum Patrum utitur testimoniis.

(Apud Surium ad diem 15 Augusti. — Fragmenta Græca nonnulla subjecimus quæ exstant in Catena ad Lucæ Evangelium quam edidit card. Ang. Mai in Vet. Script. tom. IX.)

I. Opprtebat revera Virginem, sicut ipsa Dei ad homines venturi inventa est dignum et Deo conveniens habitaculum, ita nunc illam ad encomii argumentum nobis propositum, dignam linguam esse consecutam, quæ res ejus eleganter narraret, et convenientem ei laudem afferret. Sed quoniam quo hoc est majus, eo difficilius explicari potest, pro viribus saltem alaeri animo danda est opera, ut texamus ejus laudationem. Scit enim ipsa quo-

que, Filii cedens legibus, gratum habere id, quod sit pro viribus. Dicendum est ergo, et diligenter narrandum, et unde orta sit, quos parentes habuerit, deque educatione ejus, et fine vitæ: quin etiam quæcunque illi contigerunt ex divina Providentia et arcanis rationibus. Quod si oratio alia quoque comprehendit, et necessario persequitur, non est a ratione alienum, quod factum est; omnia enim ad eam referuntur, ejusque sunt gloria.

et encomia. Quorum narratio non erit nobis absque fide dignis testibus, nec sumetur ex personis quibuslibet: sed quam viri, quibus jure credendum est et qui simul cum doctrina egregiam quoque vitam attulerunt, diligenter composuerunt; Gregorius, inquam, Nyssenus, Athanasius Alexandrinus, Dionysius Areopagita, et multi alii, qui nec sunt vulgares, ut diximus, eruditionis, et sunt vita admirabiles: et, quod majus est, quam ipsum quoque divinum refert Evangelium.

II. Jam enim divinus Gregorius in oratione quæ de ortu Christi ab ipso est composita(a). hæc de ea tractat: *Audivi, dicens, arcanam quamdam et occultam historiam, de ea hæc narrantem: Erat insignis in accurata vitæ, quæ est ex lege, institutione, et inter optimos apprimè notus, pater Virginis. Consenuerat autem sine liberis, quod non erat ejus conjux apta ad procreandos filios. Erat vero ex lege quidam honor matribus, quem non adipisciebantur, quæ carebant filiis. Imitatur ergo ea quoque illa, quæ narratur de matre Samuelis¹. Et cum fuisset intra templa sanctorum, sit supplex Deo, rogans ne excideret ab ea, quæ est ex lege, benedictione, cum in legem nihil peccaret: fieret autem mater, et Deo consecraret id quod pareret. Cum nutu autem divino confirmata esset ad gratiam, quam petierat, postquam peperit puellam, eam quidem nominavit Mariam: ut vel ipsum nomen significaret, a Deo datam esse gratiam. Cum vero jam crevisset puella, ut non amplius opus haberet sugere mamillam, eam Deo tradidit, et promissum implevit, et ad templum adduxit. Sacerdotes autem interim quidem, ad similitudinem Samuelis, inter sanctos educabant puellam.*

III. Cum vero crevisset, consilium ceperunt, quidnam sacro illi corpori facientes, in Deum non peccarent. Eam enim legi naturæ subjungere et eam dare in servitutem ei qui illam duceret, videbatur absurdissimum. Existimatum est plane sacrilegium, si divini donarii homo fieret dominus: quandoquidem a lege est constitutum, ut maritus esset dominus conjugis². Ut autem in templis versarentur mulieres cum sacerdotibus, et inter sanctos viderentur, neque lege permittebatur, nec res erat honesta. Eis vero de his consultantibus, a Deo datur consilium, ut eam quidem dent viro nomine desponsationis: is autem talis esset, qui ad virginis aptus esset custodiam. Inventus est itaque Joseph, qualem quærebat ratio, ex eadem tribu qua erat virgo: et ex consilio sacerdotum sibi despondet Virginem. Conjunctio autem processerat usque ad desponsationem. Tunc virgini a Gabriele aperitur mysterium. Erant autem verba mysterii benedictio.

*Ave, gratia plena, inquit, Dominus tecum. Contraria illi primæ voci, quæ facta est mulieri, nunc verba fiunt Virgini. Illa doloribus in partu condemnata fuit propter peccatum: in hac autem per lætitiā expellitur tristitia. In illa partum præcesserunt dolores: hic vero lætitia est obstetrix partus. Ne timeas, inquit. Quoniam enim omni mulieri metum affert partus expectatio, metum expellit dulcis partus promissio: *In utero concipies, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum*³.*

IV. Quid autem Maria? Audi puram vocem Virginis. Angelus partum annuntiat, et illa adhæret virginitati, non corrumpi, judicans esse præstantius, quam apparitionem angeli. Et neque potest angelo non credere, neque discedit ab iis quæ statuerat. Est, inquit, mihi prohibita cum viro consuetudo. Quomodo erit mihi hoc, quoniam virum non cognosco? Hæc vox Mariæ, est demonstratio eorum quæ arcane et occulte narrantur. Si enim eam Joseph acceperat in matrimonium, quemadmodum ei visum est alienum, quod partum ante significaret, si ipsa omnino expectabat fieri ei mater lege naturæ? Quando quidem carnem, quæ Deo fuerat consecrata, veluti quoddam sanctum donarium, intactum conservari oportebat; propterea: *Etsi sis angelus, inquit, etsi de cælo venias, etiamsi sit super hominem id quod apparet, non potest tamen fieri, ut virum cognoscam. Quomodo ergo ero mater absque viro? Nam Joseph quidem novi sponsum, virum autem non cognosco. Quid ergo paranymphus Gabriel, qualem thalamum parat puro et impolluto matrimonio? Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*⁴. O beatam illam carnem, quæ propter insignem puritatem, animæ bona ad se attraxit. In aliis enim omnibus vix anima pura sancti Spiritus adventum acceperit: hic autem fit caro Spiritus receptaculum. Quin etiam virtus Domini obumbrabit tibi. Quid hæc perarcana significat oratio? *Christus Dei virtus, et Dei sapientia, inquit Apostolus*⁵. Altissimi ergo Dei virtus, quæ est Christus per adventum sancti Spiritus formatur in virginitate. Quomodo enim umbra corporum conformatur figuræ eorum quæ præcedunt, ita etiam character et signa, quibus Filii Dei cognoscitur divinitas, apparebunt in ejus, qui paritur, virtute, ut qui imago et signaculum et adumbratio, et splendor primi exemplaris, per admirabiles ostendatur operationes. Et hæc quidem divinus Gregorius. Alia autem et sacrum Evangelium, et alii viri pii, ac Dei amantes, quos nominavimus, et quorum nominatim non meminimus, vere docent.

V. (1) Hæc ergo postquam Virgo audivit, statim

¹ 1 Reg. 1, 1 seqq. ² Gen. III, 16. ³ Luc. 1, 28 - 31. ⁴ Ibid, 35. ⁵ 1 Cor. 1, 24.

(1) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Ὡς γὰρ ἔχουτε ταύτων, εὐθὺς ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῇ Πνεύματος δια-

γασθεῖσα τὸν νοῦν, ἀσμένως τε διετέθη τῷ ἑπαγγέλματι καὶ Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, φησὶ πρὸς τὸν

(a) Opp. Gregorii Nysseni, *Patrologiæ* tom. XLVI, col. 1138 D, inter dubia Edit.

mente illustrata a Spiritu, qui ei inhabitabat, libenter accepit promissum: et *Ecce ancilla Domini*, ait angelo, *Fiat mihi secundum verbum tuum*⁶; simul et ad angeli vocem ea utens, qua par est, cautione, et postquam fide digna visa essent ea quæ dicta fuerant, noluit amplius esse incredula: sed illo quidem evasit primæ matris deceptionem, hoc [autem] vitavit Zachariæ incredulitatem, quæ ultra, quam deceret, processit.

VI. (2) Atque angelus quidem ab ea recessit. Consecuta est autem paulo post et Mariæ cum studio ad montana adventus, et ejus in domum Zachariæ ingressus. Magno enim studio contendit gratulari Elisabethæ, ut quæ ab angelo didicisset novam ejus conceptionem. Accedit ergo, et benigne salutatur. Fit autem salutatio dulcis exsultatio infantis, qui erat in utero Elisabethæ. Jam enim ex ventre sciebat servus Dominum, qui erat in utero: et cum sensisset ejus in mundum adventum, mirandum in modum lætabatur. Hoc enim aperte significabat illa exsultatio. Non te autem lateat Elisabethæ reverentia et submissio, cum prædi-

lione admirabili. Virginis enim adventum admiratur, quippe qui ejus superaret conditionem, *Unde hoc mihi*, dicens: sicut etiam illius filius de Domini adventu in tempore baptismi. Jam vero hanc quoque matrem et dominam suam nominat: sed etiam benedictam dicit in mulieribus, et eum, qui in utero gestabatur, fructum ventris vocat admirabiliter, ut qui cum viri semine nihil habuisset commune.

VII. Cujusmodi vero est illa quoque rursus admirabilis Mariæ prædictio, fore ut celebraretur ab omnibus generationibus. Non enim (3) se beatam prædicat vana mota arrogantia, neque lingua communi hæc loquitur: sed divino Spiritu serviens, et id quod fit in æternum, divinans. Magnificat autem Deum Maria, se et credere ostendens propter vocem Elisabethæ: *Beata enim*, inquit, *quæ credidit fore, ut ea perficiantur, quæ ei dicta sunt a Domino*⁶; et se ei tam magnæ rei inservire. Sed hæc quidem sic habent. In domo autem Elisabethæ (4) circa tres menses habitavit Maria. Deinde sic, inquit, *reversa est in domum suam*. Sic enim me docet Evangelium⁷. Quid

⁶ Luc. 1, 38. ⁶ ibid. 45. ⁷ ibid. 56.

ἄγγελον· *Γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου*· ἅμα τὴν τε ἀκρίβειαν εἰς ὅσον ἔδει πρὸς τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνὴν φυλάξασα, καὶ μὴ πλέον μετὰ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν εἰρημένων ἐλομένη διαπιστεῖν· ἀλλὰ τῷ μὲν, τῆς προμήτορος τὴν ἀπάτην διαφυγοῦσα· τῷ δὲ τὸ δυσπειθὲς ἐκκλίναςα Ζαχαρίου καὶ πέρα τοῦ καλῶς ἔχοντος.

(2) Οὐ φθάνει γοῦν ἀσπασαμένη τὴν Ἐλισάβετ ἡ πολυύμνητος Δέσποινα· καὶ ὁ ἀσπασμὸς, σκίρτημα τοῦ ἐν γαστρὶ αὐτῆς βρέφους ἡδὺ γίνεται. Καὶ γὰρ ἀπὸ γαστρὸς ἐμάνθανεν ἡδὺ τὸν ἐν γαστρὶ Δεσπότην ὁ δοῦλος, καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ πάροδον ἠσθημένος, ὑπερφυῶς ἦδετο. Τοῦτο γὰρ τὸ ἐν ἀγαλλιάσει σκίρτημα φανερώς ἐδήλου. Μὴ λάθοι δέ σε μηδὲ τὸ λίαν μέτριόν τε καὶ ὑποχωρητικὸν Ἐλισάβετ μετὰ καὶ θαυμαστῆς τῆς προῤῥήσεως· ἠδεῖτο γὰρ τὴν τῆς Παρθένου ἐπιστάσιαν, ὡς ὑπὲρ ἀξίαν οὔσαν αὐτῆς· καὶ διὰ ταῦτα διαπορούσα, *Πόθεν μοι τοῦτο*, λέγει; καθάπερ καὶ ὁ παῖς ἐκείνης πρὸς τὴν Δεσποτικὴν ἐποίει προσέλευσιν, *Καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με*, λέγων, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος. Ὅρα δὲ πῶς καὶ προαγορεύει, καὶ μητέρα ταύτην ἡδὺ καὶ κυρίαν ἑαυτῆς ὀνομάζει· ἀλλὰ καὶ εὐλογημένην ἐν γυναιξὶ λέγει· καὶ τὸν κυοφορούμενον ἐν αὐτῇ καρπὸν κοιλίας παραδόξως ἀποκαλεῖ. Τί τοῦτο σημαίνουσα; ὅτι σπέρματος ἀνδρὸς οὐδαμῶς ἐκοινώνει.

(3) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Οὐ μακαρίζει δὲ ἑαυτὴν, τύφῳ κενῷ κινηθεῖσα, οὐδὲ γλώσση κοινῇ φθέγγεται ταῦτα, ἀλλὰ θείῳ Πνεύματι λειτουργοῦσα, αὐτὸ τὸ εἰσαεὶ τελούμενον προθεσπίζει, καὶ οὐ τὰ ἴδια μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινά. Ποῦ γὰρ τὸ ἀλαζονεύεσθαι παρ' αὐτῆς, ἥ τις καὶ δούλην ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ τὴν ταπεινωσιν ὀμολογεῖ, καὶ ἀπορεῖ τὴν ἐπ' αὐτῇ θείαν ἐπίβλεψιν; Πνεύματι τοίνυν θείῳ κινουμένη, οὐ κενά τινα καὶ ὑπέροχμα, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα προαγορεύει τὰ

ἐσόμενα. Μεγαλύνει δὲ τὸν Θεὸν ἡ Μαρία, ὅτι τε πιστεύει δεῖκνῦσα διὰ τὴν τῆς Ἐλισάβετ φωνὴν· *Μακαρία γάρ*, φησὶ, *ἡ πιστεύσασα τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου*· καὶ ὡς μεγάλῳ τοιούτῳ ὑπηρετεῖ πράγματι· ἀλλὰ *καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ*.

(4) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Εἶχε μὲν ἡ τῆς Ἐλισάβετ οἰκία τὴν Παρθένον ἐνοικον περὶ μῆνας τρεῖς· ἐβούλετο δὲ αὐτῇ ἡ παρζμονή, τυχὸν μὲν καὶ τοῦ παραδόξου κατανοῆσαι τὴν ἔκθασιν· ἠπορεῖτο γὰρ, ὡς εἰκὸς, τοῖς καθ' ἑαυτὴν· καὶ ἐκπληξίς εἶχε ταύτην οὐχὶ μετρία· τυχὸν δὲ καὶ συνησθῆναι τῇ Ἐλισάβετ τὰ τοιαῦτα μεγαλεῖα καὶ εὐαγγέλια· ὅτου δὲ χάριν ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ μὴ πλέον ἡ συνοικία, ἢ πάντως ὡς τίκτειν μελλούσης τότε τῆς Ἐλισάβετ; Εἰ γὰρ περὶ τὸν ἕκτον μῆνα τοῦ ταύτην δὴ συλλαβεῖν ἡ τοῦ ἀγγέλου γέγονε πρὸς τὴν Παρθένον ἀποστολή, αὐτῇ δὲ γενομένη πρὸς Ἐλισάβετ μῆνας τρεῖς παρ' αὐτῇ διαμένη, εὐδὴλον ὅτι τοῦ χρόνου τῆς συλλήψεως, ἐν ὃ ἔνατος περιγράφει μῆν, πέρας ἔχοντος, εἰς τὸν αὐτῆς οἶκον ἐπάνεισιν ἡ Παρθένος· καὶ τοῦτου τυχὸν, διὰ τὸ μέλλον ἀπαντᾶν πλῆθος εἰς τὸν Ζαχαρίου οἶκον, τόκου μὲν ὥραν τῆς Ἐλισάβετ ἐχούσης· τῆς δὲ παρθενικῆς ταῦτα αἰδοῦς οὐκ ἀνεχομένης· ἐθιμον δὲ ὄν ὑποχωρεῖν τὰς παρθένους, ἐπειδὴν μέλλῃ τίκτειν ἐν γαστρὶ ἔχουσα· δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο σκοπεῖν· ἡδὺ καὶ τῆς Ἐλισάβετ τήκου ὥραν ἐγούσης, ἡ Μαρία καίτοι ἀτεχνῶς οὔσα ἔγκυος, ἀλλ' οὖν, ὡς παρθένος ἐξίσταται. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὸν οἶκον τὸν ἑαυτῆς ἐπανῆλθεν, ἀλλαχοῦ μὲν, οὐδαμοῦ· ἐκεῖ δὲ τὸ μετὰ τοῦτο διάγουσα ἦν, ἕως ἐγγίσειν ἡδὺ τὸν τῆς κυοφορίας καιρὸν ἐγνωκεν. Ἀλλὰ τῷ Ἰωσήφ ἡ τῆς Παρθένου γαστήρ εἰς ὄγκον ἀρθείσα (ἠγνῶει γὰρ ὅτι Πνεύματος ἦν ἀγίου) λογισμοῦς ἐνήκειν οὐκ εὐπρεπεῖς

autem sibi voluit Mariæ hæc mansio? Fortasse quidem, ut ejus rei admirabilis videret exitum, de qua non mediocri tenebatur admiratione. Est autem in more positum, ut virgines secedant, cum, quæ fert uterum, est paritura. Oportet enim hoc quoque considerare. Ea de causa cum jam instaret tempus ut pareret Elisabet, et si revera esset prægnans, recedit tamen, tanquam virgo, et in domum suam revertitur. Postquam autem reversa est, nusquam quidem alibi, sed domi deinceps degebat, donec cognovit jam tempus adesse partus.

VIII. Cæterum Josephum tumens Virginis uterus (nesciebat enim id esse opus sancti Spiritus) in dubias induxit cogitationes, et ideo eam clanculum dimittere habebat in animo: *Ut qui esset justus, inquit, et eam nollet traducere*⁸; adeo justus, ut non solum nollet punire, etiam si hoc lex juberet⁹: sed neque rem vellet propalare, et in publicum proferre. Hoc enim sibi vult illud, *Traducere*. Cum hæc autem, inquit, cogitasset, venit angelus, prompto solvens dubitationem. Nihil enim probri nec contumeliæ eam subire oportebat, quæ ab omni probro et dedecore erat longe purissima. Qualis autem fuit vox angeli ad Josephum? *Joseph, fili David, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam*¹⁰. Fi-

lium David illum vocans, quidnam vult aliud, quam ei revocare in memoriam, undenam sit Christus processurus? Dicendo autem, *Ne timeas*, ostendit eum timuisse ne Deum offenderet, si adulteram domi suæ haberet. Ea de causa, *Uxorem tuam*, pure nominat, tollens suspicionem. Neque enim si ei omnino fuisset allatum vitium, uxor illius diceretur. Quod autem uxorem hic dicat sponsam, tibi persuadeat Scriptura, quæ ante matrimonium generos vocat sponso. Quomodo vero præcipit accipere eam, quæ jam erat accepta, et quæ intus manebat? Clarum est, quod in animo suo jam dimissa fuerat et erat extra fores. Visus est ergo ille eam angeli voce Josepho modo tradere, qui etiam eam postea in cruce tradidit discipulo. *Quod enim, (ait), in ea est genitum ex Spiritu sancto est*. Ex redundantî quadam copia solvit ejus angorem. Non solum, inquit, virgo est intacta a coitu illegitimo, sed etiam natura est præstantior, et hominem superat conceptio. Quamobrem non est solum solvendus metus, sed etiam oportet esse plenum lætitiæ. Tua sunt hæc magnalia, o Virgo; et te glorificans, qui potens est, fecit dispensationem rerum admirabilium et supernaturalium.

IX. Verum enimvero (5) quomodo exitum habuit

⁸ Matth. i, 19. ⁹ Levit. xx, 10. ¹⁰ Matth. i, 20.

Ταύτη τοι καὶ λαθραῖαν αὐτῇ τὴν ἀπόλυσιν ὠκνόμεναι· ἅτε οὕτω δίκαιος ὢν, ὡς μὴ μόνον μὴ κολάσαι βούλεσθαι, καίτοι γε τοῦ νόμου τοῦτο κελεύοντος, ἀλλὰ μηδὲ παραδειγματίσαι, τουτέστι φανερὸν τὸ πρᾶγμα θέσθαι καὶ ἐκπομπεῦσαι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἀφικνεῖται· ὁ ἄγγελος, λύων ἐτοιμῶς τὴν ἀπορίαν· ἔδει γὰρ μηδὲν ὄλως ὑβριστικὸν ἐπίμωμον ὑποστῆναι, τὴν παντὸς μώμου καθαρωτάτην· οὐ γὰρ μόνον φησὶν ἄθικτος παρανόμου μίξεως ἡ Παρθένος, ἀλλὰ καὶ φύσειως κρείττων, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡ κυοφορία, ὥστε οὐ φόβου μόνον ἀπηλλάχθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης ὑποπεπλησθαι. Σὰ ταῦτα μεγαλεῖα, Παρθένε· καὶ σὲ δοξάζειν ὁ Δυνατὸς, ὑπερφυῶν πραγμάτων οἰκονομίας πεποίηκεν.

(5) Τοῦ Μεταφραστοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ. Ἐνταῦθα ὁ λόγος διασαφεῖν ὠρμηται περὶ τῆς προφητείας, ὅπως εἴληφε πέρας, τῆς μὴ ἐκλείπειν ἄρχοντα ἐξ Ἰουδα θεσπιζούσης, μηδὲ ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν ἐκείνου, ἕως ἂν ἔλθῃ ἢ ἀπόκειται, αὐτὸν δὲ εἶναι προσδοκίαν ἐθνῶν· περὶ τοῦ Χριστοῦ δηλαδὴ καὶ τοῦτο λεγούσης. Τότε γὰρ ἐκεῖνος ἐπιφοιτᾷ, ὅτε λοιπὸν ἐπιλελοιπότες ἦσαν οἱ Ἰουδαῖκοι ἄρχοντες· καὶ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα ἤδη τὰ τῶν Ῥωμαίων γενόμενοι. Ὁμοῦ τε γὰρ ὁ Χριστὸς γίνεται, καὶ ἀπογραφὴ πρώτη ἐκείνη γίνεται, κρατησάντων Ῥωμαίων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῆς οἰκείας βασιλείας αὐτοῦ ἐνεγκόντων. Ἀντίπατρος γὰρ ὁ Ἡρώδου πατὴρ, τοῦ Ἰουδαίων ἄρξαντος ὕστερον, ἐξ Ἀραβίας ἄγεται γυναῖκα, Κύπριν ὄνομα, ἣτις παίδων αὐτὸν τεσσάρων πατέρα ποιεῖ, ὧν εἷς οὗτος ὁ Ἡρώδης ἦν. Μᾶλλον δὲ τρανότερον, ὡς οἶόν τε, τὰ τοῦ

πράγματος ἀνωθεν δηλωτέον. Ἰρκανοῦ γὰρ, τοῦ ἀδελφοῦ Ἀριστοβούλου τοῦ ἀρχιερέως, ἔς καὶ διάδημα μὲν βασιλικὸν περιέθετο, δέσμιος δὲ ὑπὸ Πομπηίου στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων σὺν ἅμα παισὶν εἰς Ῥώμην αἰσχροῶς παρεπέμφθη, ἥνίκα καὶ τελεῖν φόρους ἐτάχθη τοῖς Ἰουδαίοις. Τοῦτου δὲ τοῦ Ἰρκανοῦ ἀρχιερέως ὑπὸ Πομπηίου ἀναδειχθέντος, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ Πάρθων ἐαλωκότος, Ἀντιπάτρου τε πρὸς δόλων ἀναιρεθέντος, ἐν ἐπίτροπον αὐτὸς τῆς χώρας κατέστησεν, ἔς καὶ Ἡρώδου τοῦ μετὰ ταῦτα βεβασίλευκότος τῆς Ἰουδαίας πατὴρ ἦν, καὶ μηδεὶς ὄντος τοῦ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πραγμάτων ἀντεχομένου, Ἡρώδης οὗτος ὁ τοῦ Ἀντιπάτρου υἱὸς πέμπει πολλὰ τινα χρήματα δοῦς τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ὑπόσπονδος αὐτοῖς γεγωνῶς, ἐγκρατῆς γίνεται τῆς ἀρχῆς. Ὅθεν δὲ τοῦ πράγματος ἔσχε τὰς ἀφορμὰς, ὁ λόγος ὡς οἶόν τε διὰ βραχέων ἐρεῖ. Αὐγούστου γὰρ Καίσαρος εἰς Αἴγυπτον ἀπιόντος μετὰ χειρὸς ὡς μάλιστα πλείστης, πρὸς τε τὸν Κλεοπάτρας φημι πόλεμον, εἰς ἣν περιέστη τὰ τῆς ἀρχῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῶν Πτολεμαίων ἔλκουσαν τὸ γένος, ὡσπερ ἄρα καὶ Ἰωσήφην δοκεῖ, πρόσσειν αὐτῷ Ἡρώδης οὗτος, λειτουργίαν οὕτι μετρίαν ἐν στρατεύμασι τε καὶ ἀναλώμασι χορηγῶν. Ἐπεὶ δὲ καὶ Κλεοπάτρα καὶ Αἴγυπτος ἐν χερσὶν ἦν Αὐγούστῳ, δωδέκατον ἔτος ἤδη τῆς ἀρχῆς ἔχοντι, ἐπανιῶν αὐτὸς εἰς Ῥώμην, Ἡρώδου τῆς θεραπείας ὡσπερ εἰκὸς ἀπομνημονεύων, βουλῇ τῆς Ῥωμαίων συγκλήτου, βασιλέα τοῦτον τῆς Ἰουδαίας χειροτονεῖ, περιθείς διάδημα. Ὅσπερ ἐπιθέας Ἱεροσολύμων, ἐπεὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔγνω μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ διαχειμένους, ἀλλὰ τῷ ἀλλόφυλον

prophetia, quæ non defecturum principem ex Juda A Josepho) accedit ad eum hic Herodes, et exercitus neque ducem ex femoribus illius, donec venerit, cui est repositum: ipsum autem esse expectationem gentium ¹¹ (de Christo videlicet hoc dicit), explicare aggredimur. Tunc enim ille advenit, quando deinceps defecerant Judaici principes, et Romanis erant sceptris subjecti. Simul enim et Christus nascitur, et fit illa prima descriptio: cum Romani scilicet dominatum obtinerent in gentem Judæorum, et eos suo subjunxissent imperio. Antipater enim pater Herodis, qui postea princeps fuit in Judæa, uxorem duxit ex Arabia, Cyprim nomine: quæ cum patrem effecit quatuor filiorum, quorum erat hic unus Herodes. Satius est autem, ut quam apertissime possumus, rem declaremus. Cum enim Hyrcanus frater Aristobuli, post interemptum Aristobulum pontificem, qui etiam diadema regium sibi imposuerat, vincetus a Pompeio duce Romanorum cum filiis Romam turpiter esset transmissus (quo tempore constitutum quoque est ut Judæi tributa penderent) cumque postea Hyrcanus ipse creatus pontifex ab eodem Pompeio, a Parthis fuisset postremo captus, et Antipater dolo fuisset interemptus, qui erat pater Herodis, qui fuit postea rex Judææ, et nemo esset, qui res Judæorum obtineret, hic Herodes Antipatri filius, cum dedisset plurimas Romanis pecunias, et lædus cum eis inivisset, obtinet imperium. Quænam autem hujus rei data sit ei occasio, dicemus quam fieri potest brevissime.

X. Cum Augustus Cæsar in Ægyptum cum maximis copiis iret, ad bellum, inquam, Cleopatras C (erant enim in ejus potestate res Egypti, ut quæ genus traheret ex Ptolemæis, sicut etiam videtur

et impensas ei suppeditando, non mediocri fungens apud eum munere. Cum autem et Cleopatra et Ægyptus essent in manibus Augusti, qui jam duodecim annos imperaverat, ipse Romam revertens, memor, ut est consentaneum, officii, quo in eum usus fuerat Herodes, senatusconsulto Judææ eum regem elegit, ei quoque imposito diademate. Qui cum venisset Hierosolymam, quoniam sciebat Judæos non esse bene in eum affectos, sed quod esset alienigena, et alioqui asper et difficilis, ejus ægre ferre imperium, eorum quidem nonnullos occidit, plurimis autem malefecit, civitatemque et Dei templum stolidè et improbe redegit in servitatem. Ille ergo male utens potestate, quiddam insigniter sceleratum adjicit, et quod erat sui vitii apertum indicium. Tribuum enim et familiarum, quæ erant in Judæa, publicas scripturas a tempore Esdræ, rem faciens invidia plenam et insania, igni tradit. Scopus autem erat improbissimus: nempe, ne notum esset Judæis, ex quam ii sunt tribu, et quinam ex eis sunt indigenæ, et quinam ex iis quos ipse solebat appellare γειώρας, id est, advenas. Præter alia autem, cum sacerdotalem vestem in quodam vase reposuisset, viris indignis, pecuniis (proh dolor!) emptum mandabat pontificatum. Et hæc quidem iste.

XI. Cum autem Cæsar Augustus quadragesimum secundum sui imperii ageret annum, exit ab eo edictum, ut fiat descriptio universi orbis terræ ¹². Abiit itaque unusquisque in suam civitatem, ut ibi describeretur. Oportebat enim in descensu ejus, qui regnat in cælis, terræ quoque principes con-

¹¹ Gen. ii, 10. ¹² Luc. ii, 1.

εἶναι καὶ ἄλλως δύσχρηστον, βαρυνομένους αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, ἐνίοις μὲν αὐτῶν καὶ ἀπέκτεινε, τοὺς πλείστοις δὲ κακῶς ἔδρασεν· ἠνδραποδίσαστό τε τὴν πόλιν, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἱερὸν ἀνοήτως καὶ μοχθηρῶς. Κακῶς οὖν ἐκεῖνος τῇ ἐξουσίᾳ χρώμενος, εἶτα καὶ παράσημόν τι προστίθησι, καὶ δεῖγμα σαφές τῆς σφετέρως κακίας. Πάσας γὰρ τὰς τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ φυλῶν καὶ γενῶν δημοσίους ἀναγραφάς, αἱ ἀπὸ τοῦ Ἐσδρά ἐτύχωνον οὔσαι, φθόνου καὶ μανίας ἔργον ποιῶν, πυρὶ δίδωσι. Καὶ ὁ σκοπὸς, ὡς κομιδὴ πονηρῶς· ἵνα μηκέτι τοῖς Ἰουδαίοις γνώριμον ᾖ ἢ ἐκ ποίας ὥτοι τυγχάνουσι πατριᾶς, καὶ τίνες μὲν αὐτῶν οἱ ἡμεδαποὶ καὶ αὐτόχθονες, τίνες δὲ οὗς γειώρας εἰλιστο καλεῖν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν Ἰσραηλικὴν στολὴν ἐν σκεύει δὴ τινι ἀποθέμενος, καὶ σφραγίδας ἐπιβαλὼν, ἀσήμεσι ἀνδράσι φεῦ χρημάτων ὧνιον τὴν ἀρχιερωσύνην ἐτίθει. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἦν δὲ Καῖσαρος Αὐγούστου, δευτέρου ἔτος καὶ τεσσαρακοστῶν βασιλεύοντος, ἔξεισι παρ' αὐτοῦ δόγμα, ἀπογραφὴν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐγκελευόμενον, ἕγγουον φορὶ λογίαν· καὶ ταύτην Κυρηναῖοι τινὲς, ὡς εὐνουστάτω καὶ πρώτῃ τῆς συγκλήτου βουλῆς, ὁ Καῖσαρ ἐνεχείρισεν, ἐν καὶ κατέστησεν ἡγεύμενον Συ-

ρίας ἦτοι τῆς Ἰουδαίας. Ἀπῆει τοιγαροῦν ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράφασθαι πόλιν. Ἔδει γὰρ τῇ πρὸς γῆν καθόδῳ τοῦ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντος καὶ τοὺς τῆς γῆς ἄρχοντας λειτουργίας εἰσενεγκεῖν. Καὶ ἐπεὶ τὸ δόγμα δηλαδὴ τῆς ἀπογραφῆς πρὸς τὴν σφετέρως ἕκαστον συνώθει πατρίδα· τούτῳ καὶ Ἰωσήφ πειθόμενος, ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως φημι Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικνεῖται πρὸς Βηθλεὲμ πόλιν, ἢ πόλις ἐστὶ Δαβίδ. Καὶ ἡ αἰτία, τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου φησὶ καὶ πατριᾶς, ὃ ἐστὶ συγγενείας Δαβίδ. Ἀφικνεῖται δὲ πρὸς ἀπογραφὴν, σὺν τῇ θαυμασιωτάτῃ γυναικῶν Μαρίας, οὔσῃ ἐγκύβῃ. Καὶ γὰρ ἡ μὲν Γαλιλαία, χώρα τις ἐστὶ Παλαιστίνης· ἡ δὲ Ναζαρέτ πόλις τῆς Γαλιλαίας. Πάλιν ἡ Ἰουδαία, χώρα τις οὕτω προσαγορευομένη· Βηθλεὲμ δὲ πόλις τῆς Ἰουδαίας. Τὸν μὲν τοι Χριστὸν οἱ προφῆται πάντες οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἔφασκον ἤξειν, κακεὶ τεχθήσεσθαι. Ἐπεὶ οὖν φανερόν ἅπασιν ἦν, ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ τὸν Κύριον ἔρχεσθαι, γέγραπται γὰρ, ὡς ἔφημεν, Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, ὀλιγοστός εἶ· τοῦ εἶναι ἐν γαλιλάσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

ferre munera. Quoniam autem edictum, scilicet A descriptionis, unumquemque in suam compellebat patriam, Joseph quoque ei parens, ex Galilæa, ex civitate, inquam, Nazareth, venit in Judæam, in Bethleem civitatem, quæ est civitas David. Causa vero erat, eo quod esset (inquit) de domo et familia David, hoc est, cognatione. Venit autem ad descriptionem cum hac ex mulieribus maxime admirabili Maria, quæ erat gravida. Etenim Galilæa quidem est quædam regio Palæstinæ; Nazareth autem est civitas Galilææ. Rursus autem Judæa est quædam, quæ sic dicitur, regio; Bethleem vero civitas Judææ. Atque Christum quidem omnes prophetæ, non ex Nazareth venturum dicebant, sed ex Bethleem, et fore ut illic pareretur. Ecce enim tibi evestigio proposita est prophetia: *Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam es minima in principibus Juda* ¹³. Et quæ sequuntur deinceps, tibi declarat Evangelium ¹⁴. Quoniam ergo manifestum erat omnibus Christum venturum ex Bethleem, idcirco Josephum et Mariam, qui etsi cives essent Bethleemitarum, ea terra dimissa (quod multis sæpe accidit, ut dimissis iis quæ ipsos tulerunt, malint in aliena habitare civitate), ipsi quoque habitabant in Nazareth, compellebat, ut dictum est, eos vel invites, in Bethleem edictum, Deo admirabiliter et præter opinionem hæc dispensante et versante.

XII. Cum illic ergo fuissent propter descriptionem *Impleti sunt, inquit* ¹⁵, *dies ut Virgo pareret; et parit* (6) *filium suum primogenitum et fasciis involvit eum,* C *qui nullis potest terminis circumscribi: et propterea quod non esset eis locus in diversorio, o tuam ineffabilem, Christe, propter me paupertatem, in præsepi reclinat eum,* qui omne alimentum suppeditat; eum qui nequaquam capi potest, ea quæ ipsum

¹³ Mich. v, 2. ¹⁴ Matth. ii, 6. ¹⁵ Luc. ii, 6, 7.

(6) *Τοῦ Μεταφραστοῦ. Τίχτει τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, ἡ ἀμίαντος κόρη, καὶ σπαργανοῖ τὸν ἀόριστον, καὶ παρὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον αὐτοῖς ἐν τῷ καταλύματι, ὡς τῆς ἀπάτου σου, Χριστέ, δι' ἐμὲ πτωχείας! ἐν τῇ φάτνῃ τὸν τῆς τροφῆς ἀπάσης χορηγὸν ἀνακλίνει, τὸν μηδαμοῦ χωρούμενον ἡ ἀχωρήτως χωρήσασα. Πολλῶν γὰρ πολλαχόθεν πρὸς τὴν γραφὴν ὡς περ εἰκὸς συβρέοντων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τοῖς ἔσχατον ἐπιγενομένοις περιποιούντων τὴν στένωσιν, ὡς τῆς δι' ἐμὲ στενοχωρίας καὶ ξενιτείας τοῦ διὰ πάντων χωροῦντος καὶ πᾶσαν κτίσιν ἐμπεριέχοντος! ἐκεῖνον μετὰ τῶν ἄλλων οὕτω καὶ τόπου διαπορούμενον, οὐχ' εὗρισκει γὰρ τόπον οὐδὲ κατάλυμα, ἡ φάτνη δέχεται τὴν πτωχείαν ἐλόμενον ἐξ ἀρχῆς, καὶ ταύτην ἐν ἑαυτῷ τιμήσαντα. Ἐντεῦθεν ὁ ἀπερίγραφτος ἐν σπηλαίῳ, ὁ Λόγος ἐν φάτνῃ, ὁ τοῦ κόσμου δημιουργός, αὐτουργός καὶ τοῦ τόκου, καὶ ὁδηγός τοῦτό που γίνεται αὐτὸς μὲν μαιεύων, αὐτὸς δὲ μαιευόμενος. καὶ τῇ μητρὶ τὸν θάλαμον χαρίζομενος. Ἐντεῦθεν ὁ πάντων συναγεῖς, ἐν σπαργάνοις ὁ πάντων τροφεύς, ἐν τοῖς γαλακτοτροφουμέ-*

arcana ratione ceperat. Cum enim multi ex multis locis ad descriptionem confluerent (ut est consentaneum) et loca scilicet præoccuparent, et ex eo eos qui postremi veniebant, in magnas abducerent angustias, illum sic cum aliis loco egentem, præsepe suscipit: illum, inquam, qui paupertatem elegit ab initio, et eam honoravit in seipso. Sed pastores quoque, inquit, erant in hac regione, agentes in nocte custodias. Ad quos Dei quoque advenit angelus et eos Domini gloria circumfulsit. Cum autem exterriti fuissent spectaculo: *Timuerunt enim, inquit, timore magno, angelus timorem, ut qui non decenter eos invasisset, expellit: Nolite timere, dicens; ecce enim annuntio vobis gaudium magnum quod erit universo populo, non Judæis solis, sed omnibus. Adjice adhuc apertiores gaudii significationem: Quoniam,* inquit, *natus est vobis hodie Salvator qui est Christus Dominus, in civitate David. Ut autem a Deo profecta et vera vox judicaretur, ejus statim sequitur confirmatio. Repente enim cum angelo laus quoque auditur a multitudine angelici exercitus, dicentis: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* ¹⁶.

XIII. Quænam vero (7) erant ea quæ tu admirabilis conservabas, Maria, et in tuo corde conferebas ¹⁷? Num omnino et id quod tibi dixerat angelus, et quæcunque rursus dixerunt pastores? Hæc ipsa in tuo corde componens, et cum illo ipso conferens, videbas omnia ad unum convenire quod Deus revera sit is qui est ex te natus, et te fecit miraculum, quod cælo et terra non capitur. Qui etiam suscipit circumcisionem confirmans suam cum Judæis cognationem, ne illis occasionem præberet eum negandi. Circumciditur autem octavo die seu die Dominico, quo fuit etiam resurrectio; et Jesus nominatur. Significat vero hoc

¹⁶ ibid. 8-15. ¹⁷ ibid. 19.

νοῖς ὁ πάντων ἀπογραφεύς, ἐν τοῖς ἀπογραφομένοις.

Ποιμένες δὲ, φησὶν, ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, φυλακὰς περὶ νύκτα ποιούμενοι, οἷς καὶ ἄγγελος Θεοῦ ἐπέστη, καὶ δόξα Κυρίου αὐτοῦ περιέλαμψεν. Ἐπεὶ δὲ κατάφοβοι γεγονάσι τῷ θεάματι, ὁ ἄγγελος, ὡς μὴ καθ' ὥραν ἐπελθόντα τὸν φόβον ἐξω ποιεῖ, *Μὴ φοβεῖσθε, λέγων, ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν, ἣτις ἔσται, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις, ἀλλ' ἅποσι. Καὶ προστίθησι τρανώτερον τὴν τῆς χάριτος δήλωσαν ὅτι φησὶν, ἐτέχθη ὑμῖν Σωτήρ.*

(7) *Τοῦ Μεταφραστοῦ. Ποῖα γὰρ ἦν ἕτερα, ἅπερ ἡ θαυμαστὴ συνειρήνη Μαρία, καὶ εἰς καρδίαν συνέβαλλες, ἡ πάντως ὅσα τε εἰρήκει πρὸς σὲ ὁ ἄγγελος, καὶ ὅσα δὴ πάλιν οἱ ποιμένες εἶπον; Ταῦτα εἰς καρδίαν αὐτῆ συντιθεῖσα, καὶ τοῦτο ἐκεῖνῳ συγκρίνουσα, πρὸς ἐν ἑώρας συνῄδοντα πάντα, καὶ μίαν εὗρισκας, ὡς μητρὸς σοφίας, τὴν συμφωνίαν ὅτι Θεὸς πρὸς ἀλήθειαν ὁ ἐκ σοῦ γεννηθεὶς, καὶ σὲ θαῦμα δείξας παρὰ ταῦτα πάντα, καὶ παρὰ πάντων τούτων*

salutem populi. Quod etiam Virgini prædicat angelus ante conceptionem, *Et vocabis, inquit, nomen ejus Jesum*¹⁸, idemque Josepho postea, atque subjungit : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*¹⁹. Deinde etiam rursus expectat tempus purificationis. *Postquam enim impleti sunt, inquit, dies purgationis ejus secundum legem Moysi* (complementum autem dierum erat quadragesimus), *tulerunt infantem Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur : et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum*²⁰.

XIV. Sed satius fortasse (8) fuerit id solvere, quo videtur repugnare inter evangelistas. Matthæus²¹ namque dicit Jesum, postquam natus esset, profectum in Ægyptum ; hic autem, divinus scilicet, Lucas, ipsum post quadraginta dies venisse Hierosolymam. Sed nihil dicunt, quod inter se discrepet neque quod rei obstet consequentiæ. Cum enim, postquam natus esset, secundus annus præterisset, Christus abducitur in Ægyptum. Lucas ergo ea quæ interim facta sunt, et quæ prætermisit Matthæus, circumcisionem scilicet tractat et purifica-

¹⁸ Luc. i, 31. ¹⁹ Matth. i, 21. ²⁰ Luc. ii, 21-24. ²¹ Matth. ii, 1 seqq.

συντεθειμένων, οὐρανῷ καὶ γῆν χωρούμενον, ἀλλὰ μὴδὲ ἀξίως ὑμνολογούμενον.

(8) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Ἐνταῦθα, οὐκ ἄχαρι, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον τὸ δοκοῦν ἐναντιολογεῖσθαι τοῖς εὐαγγελισταῖς, ἐπιλυσαί. Πῶς γὰρ φησι Ματθαῖος μὲν, Μετὰ τὴν γέννησιν εἰς Αἴγυπτον ἀπάγει τὸν Ἰησοῦν· οὗτος δὲ, ὁ θεῖος δηλονότι Λουκᾶς, Μετὰ τεσσαράκοντα διέλευσιν ἡμερῶν, εἰς Ἱεροσόλυμα ; οὐδὲν ἀπ᾿ αὐτὸν λέγοντες ἀλλήλοις, οὔτε μὴν τῆ ἀκολουθία τοῦ πράγματος προϊστάμενον. Δεύτερον γὰρ ἔτος ἤδη μετὰ τὴν γέννησιν παρελθὼν εἰς Αἴγυπτον ὁ Χριστὸς ἀπάγεται, Λουκᾶς δὲ τὰ ἐντὸς τούτου γενόμενα, καὶ ἃ παρήκε Ματθαῖος, τὰ τῆς περιτομῆς λαμβάνει καὶ τοῦ καθαρισμοῦ. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοῖς εὐαγγελισταῖς σύνηθες, ἵνα μηδεὶς ἦ περιττός, ὡς μηδὲν ἔχων εἰπεῖν πλέον· καὶ οὕτω τὰ πᾶσι παρειμένα, πᾶσι καὶ πεπλήρουνται. Πῶς δὲ κάκεινο ἐπιλυτέον ἡμῖν ἀμφιλογούμενον ; κατὰ μὲν γὰρ τὸν θεῖον Ματθαῖον χρηματισθεὶς ὁ Ἰωσήφ, εἰς Ναζαρέτ ἔρχεται· ὁμοῦ τε τὸν κίνδυνον φεύγων, καὶ τῆ πατρίδι ἐμφιλοχωρεῖν βουλόμενος· ὁ δὲ Λουκᾶς οὐ φησι κατὰ χρησμὸν αὐτῷ τὴν ἀφίξιν ἐκεῖσε γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τὸν καθαρμὸν πληρώσαντες πάντες, πρὸς Ναζαρέτ αὐθις ἐπανελθεῖν ἔγνωσαν, ἣν καὶ πατρίδα ἐπεγράψοντο, ὡς ἐκεῖ τὴν οἴκησιν πηξάμενοι. Ἰστέον οὖν ὅτι τὸν πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου χρόνον ἱστορῶν ὁ Λουκᾶς, οὐδὲ γὰρ πρὸ τοῦ καθαρμοῦ κατήγαγεν ἂν αὐτοὺς ἐκεῖσε, ἵνα μηδὲ παρὰ τὸν νόμον· μηδ' ὅτι οὖν γένηται, ταῦτα φησιν· ἔμενον γὰρ καθαρθῆναι πάντως, εἶτα εἰς Ναζαρέτ ἐλθεῖν, καὶ τότε δὴ καταθῆναι εἰς Αἴγυπτον·

tionem : *Et ecce, dicens, homo erat in Jerusalem cui nomen Simeon, et homo erat justus, et Spiritus Domini erat in ipso. Quin etiam venit, inquit, in Spiritu in templum, et ei ulnas præbuit ad eum suscipiendum*²². Quodnam est autem salutare quod senex suis vidit oculis ? Ipse, qui desiderabatur, Jesus. Hoc enim nomen quoque significat. Paratum vero fuerat ejus mysterium omnino ad salutem, non solis Judæis, sed mundo etiam universo. Hoc enim sibi vult illud : *Omnium populorum ; sicut etiam illud : Lumen ad revelationem gentium, et gloriam populi tui Israel*. Vide vero (9), quam accurate loquitur evangelista : *Erant autem, inquit, Joseph et mater ejus admirantes propter ea quæ de ipso dicebantur*²³. Matrem quidem dicens, ut quæ vere esset, et ab ipsa vocans habitudine ; illum autem nudo nomine, ut qui videretur quidem pater, non esset autem revera. Ea quoque ratione ambobus quidem benedixit Simeon ; relicto autem Joseph, alloquitur Mariam solam, ut quæ fuisset ministra divini consilii : *Ecce enim, inquit, hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum, cui contradicetur*²⁴. Quomodo autem (10) a te, studiose auditor, accipitur illud : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*²⁵ ? Quid-

²² Matth. ii, 13, 14. ²³ Luc. ii, 25 27. ²⁴ ibid. 33.

εἶθ' οὕτως ἐκεῖθεν ἀνελθόντες, εἰς Ναζαρέτ αὐθις ἐλθεῖν ἐγκαλεῦνται. Πρὸ τούτου δὲ οὐδαμῶς ἦσαν χρηματισθέντες ἐκαῖσε φοιτᾶν, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντες ὡς ἔφημεν τῆ πατρίδι, αὐθαιρέτως τοῦτ' ἔπραττον. Ἐπεὶ γὰρ παρ' οὐδὲν ἕτερον ἢ εἰς Βηθλεὲμ ἀνάβασις γέγονεν, ἢ διὰ τὴν ἀπογραφὴν, καὶ οὐδὲ στήναι οὐδαμοῦ εἶχον, πληρώσαντες ἤδη δι' ὅπερ ἀνῆλθον, εἰς τὴν Ναζαρέτ κατήεσαν. Οὐ τοίνυν ἀντιλογία παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, ἀλλὰ διάφορος ἀπαγγελία· ἄλλο δὲ ἐστὶ διαφόρως εἰπεῖν, καὶ ἄλλο ἐναντίως

(9) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Ὅρα δέ μοι καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν ἀκρίβειαν· τὴν μὲν γὰρ μητέρα εἶπεν, ἅτε δὴ καὶ ἀληθῶς οὔσαν, ἀπ' αὐτῆς καλέσας τῆς σχέσεως· τὸν δὲ ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος, ὡς πατέρα δοκοῦντα μὲν, μὴ ὄντα δὲ πρὸς ἀλήθειαν.

(10) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Πῶς σοι τῷ φιλολόγῳ ἀκροατῇ ταῦτα ληφθήσεται ; καὶ τί ποτε ἄρα τὴν ῥομφαίαν ταύτην ὑποληπτέον ; ἢ τὴν ἀμφιβολίαν, τὸν σκανδαλισμὸν ; τὸ πειρατήριον, ἅπερ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ, τὴν τῆς ἁγίας Παρθένου διήλθε ψυχὴν ; Καὶ σοῦ οὖν αὐτῆς, εἰ καὶ καλῶς τὰ τοῦ Κυρίου ἀνωθεν ἐδιδάχθης, ἄψεται τις σάλος, καὶ διακρίνουσα καθ' ἑαυτὴν ἔσθ'· εἰκὸς δὲ καὶ τὴν λύπην ἀνίξασθαι διὰ τῆς ῥομφαίας· ἢ γε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους συνέσχεν αὐτὴν, ἀγνοοῦσαν ὡς καὶ αὐτοῦ θανάτου ἔσται περικρατῆς. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο δηλοῦν βούλεται τὸ, Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί· ὅτι μετὰ τὰ σκάνδαλα δηλαδὴ ταῦτα, ἃ τὴν καρδίαν τῶν μαθητῶν διέτριψε καὶ Μαρίας, βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ταχεῖα τίς ἐπέλαμψε παρὰ

nam ergo existimare oportet hunc esse gladium? Num dubitationem, ostensionem, tentationem, quæ in tempore crucis tuam, o Virgo, pervaserunt animam? Te ergo ipsam quoque etiamsi desuper Domini pulchre res didicisti, attinget aliquid? Convenientius est autem, quod dolorem ipsum gladii nomine significaverit, qui quidem tempore Passionis eam invasit. Nam id quod dicitur: *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*, ad discipulos magis, quam ad eam pertinere videtur: nempe quod post tentationes et dubitationes, quæ cor eorum concusserunt, non multum temporis intercessit, et velox quædam illuxit a Deo curatio, eorum animos replens tranquillitate, et ad fidem suam confirmans magnitudine resurrectionis.

XV. Sed id quod cœpit, persequatur oratio, et rursus accipiat ea quæ prætermisit. Cum enim, inquit, *natus esset Jesus in Bethleem Judæ, in diebus Herodis regis*²⁶. Vides? Et tempus nobis evangelista, et locum, et auctoritatem similiter significat: auctoritatem quidem, ut eum ab altero Herode discernat ac distinguat, qui Joannem interfecerat²⁸; ille enim erat tetrarcha, hic autem rex; locum vero et tempus, nos transmittens ad prophetias. Quarum alteram quidem prædixit Michæas: *Et tu Bethleem, dicens, terra Juda, nequaquam es minima in principibus Juda*²⁷. Alteram vero Jacob patriarcha: *Non deficiet enim, inquit, princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus*²⁹. Quomodo autem Magis venit in mentem, ut tantum iter conficerent, et venirent ad adorandum infantem, qui erat adhuc in fasciis; idque cum esset ejus mater pauper et nullius nominis, et quæ nihil habebat præter solum tugurium? Numquid planum est, Deum eorum animos ad hoc movisse? Vide enim eorum quoque claram fuisse virtutem, non solum eo quod venerint, sed etiam quod audacter et libere loquantur. Ne enim existimarentur fuisse suppositi, et viæ ducem ostendunt: *Vidimus enim, dicentes, ejus stellam*; et viæ magnitudinem: *in Oriente*, scilicet. Deinde etiam addunt insignem fiduciam, cum dicunt: *Et venimus ad eum adorandum*. Neque iræ populi, neque regis tyrannidis ullam ducunt rationem. Quæ cum audisset Herodes, *conturbatus est*, inquit. De imperio enim eum metus ceperat. Et ideo ad se quoque congregat pontifices et scribas populi, et eos diligenter interrogat, ubi nam Christus nasceretur.

XVI. Considera autem admirabilem rerum dispensationem, et quemadmodum veritas etiam suorum inimicorum utilis auxilio. Cum enim interrogarentur Judæi, ubi nam Christus nasceretur, ii, *In Bethleem Judæ*, ut res se habebat, dixerunt: et

statim testem adduxerunt prophetam, qui et Bethleem magnificat, et ex ea ducem exiturum, et populum Israeliticum ab eo esse pascendum prædicit. Sic ii qui erant revera inimici, necesse habebant vel inviti aperire prophetiam, etsi non omnem. Quod enim deinceps sequitur, reticuerunt, quod est: *Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Cur sic fecerunt? Quod regi loquerentur *ad gratiam*. Ille autem quid facit? Clanculum vocat Magos, diligenter perscrutatur stultus tempus stellæ, quæ apparuit eis, jam aggrediens de medio tollere id quo natum fuerat. Quod quidem non solum erat amentitiæ, sed etiam insanitiæ. Cujus modi enim erant ea quæ clam Magis vocatis loquitur? *Ite, et diligenter inquiretz de puero: postquam autem inveneritis, renuntiate mihi, ut ego quoque veniens, eum adorem*. Evidens et aperta insania. Si enim vera quidem sunt verba, et non insidiosa, cur cum eis latenter congredieris? Sin autem vis aliquid sinistrum celare et dolosum, quomodo ne hoc quidem potuisti perspicere, quod sic a Magis deprehenderis maligne et scelerate gerere, quod quæras latere? Hinc cum stella eis rursus apparuisset, eis dux efficitur, sicut ab initio. Absconsa enim erat, postquam apparuerat ad Orientem, ut cum illi ducem perdidissent, necessario Judæos interrogarent, et sic res evaderet manifesta omnibus. Postquam vero vel ipsos inimicos habuere magistros, eis rursus apparet.

XVII. Vide autem, a quam multis sit ejus rei fides. Nam nunc quidem stella, nunc populus Judæorum, deinde etiam insidiæ, et præterea, prophetia docent id quod quærebatur. Deinde cum eos rursus stella accepisset ex Hierosolymis, postquam cum rege collocuti essent, deducit in Bethleem, non simpliciter vadens, sed eos trahens, et ducens meridie: ut vel ex eo notum esset omnibus, eam non esse stellam unam e multis, neque omnino similis cum aliis ordinis. Ideo enim vadens ex Jerusalem, non prius consistit, donec ad ipsum venerit præsepe. Postquam autem stetit supra puerum, statim constitit. Et propterea quod nunc quidem absconderetur, nunc autem appareret, et deinde cum apparuisset, rursus staret, ostendebat se esse majoris virtutis, quam quæ in stellam caderet, et eis faciebat accessionem fidei. Certe longe maxima afficiuntur lætitia, quod et invenissent id quod quærebatur, et iter non frustra confecissent, et quod fetus esset divinus, et quod fuissent nuntii veritatis. Quæ quidem omnia sunt illius admirabilis puellæ encomia propter Deum, qui ex ipsa natus est: et eorum magnitudine illam, ut præcipuam, eximunt a mulieribus. Postquam autem fuerunt intra domum, *viderunt*,

²⁶ Matth. II, 1. ²⁷ Mich. V, 2. ²⁸ Gen. XLIX, 10.

inquit, *infantem cum Maria matre ejus* ²⁹ Quid autem magnum viderunt, quod eum adorarunt, eum omnia essent ejusmodi, ut nihil posset esse vilius? Speluncamne, præsepe, fascias: an matrem, quæ tanta erat simplicitate? Quid ergo eos tanta affectit admiratione, ut non solum adorarent, sed etiam dona offerrent, eaque hujusmodi, quæ ipsum esse Deum et Regem significarent? Hoc enim sibi volunt, nempe Regem quidem aurum, thus vero Deum, myrrha autem præsignificabat mortem, quam pro me erat subiturus. Quidnam ergo eos movit? illud, quod etiam effecit, ut domo excitarentur, et tantum iter conficerent: stella omnino, et quæ eorum animis inerat a Deo illuminatio.

XVIII. Sed quid consentaneum erat animo versare matrem, hæc cernentem? Cujusnam filii esset mater, ad quem viri tam insignes sic accesserant, stella duce utentes: qui eum adorabant in fasciis et dona offerebant, tanquam ei se conciliare studentes, et sibi aliquid magnum, quod hinc erat secuturum, procurantes? Vel quantum eam gaudere par erat ac quantum illustrari, quantæque spei fructum jam percipere non ex his solum, sed ex illis etiam, quæ præcesserant, admirabilia colligente? Hæc puer ille dat ei præmia: sic opponit humilibus ea quæ sunt illustria; ne solam videns speluncam, et tugurium, et præsepe, et viles fascias, parva, ut consequens videbatur, opinaretur, et distraheretur cogitationibus: sed ut et hæc magna considerans, rursus in altum extolleretur, et propter hunc novum partum se posset beatam ducere. Quod enim ab initio consuevit Dominus facere, ut quæ sunt vilia et humilia, extollat præter opinionem, sicut contra, ut ea quæ sunt superba, deprimat: hoc quidem certe videret etiam facere in seipso.

XIX. Sed cur Magis est imperatum, ne rursus redirent ad Herodem? Et quorsum illa abjecta et minus decora in Egyptum fuga Christi, perinde ac si non posset aliter esse salvus? *Futurum est enim*, inquit, *ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum* ³⁰. Num ut per hæc parva et humana, et cerneretur ipse carnem sumpsisse, et dispensationis illius crederetur magnitudo? Maxime: propterea nec primo statuit in omnibus facere miracula. Quæ enim ab initio facta sunt, propter Matrem omnino facta sunt, propter Joseph, propter pastores, propter Magos. Qua de causa Magis quoque datum est responsum ne reverterentur ad Herodem, ut et doctores cito mitterentur in Persarum regionem, et tyranni furor interrumperetur sciretque se ea aggredi quæ effici non possent. Quod si non evasit melior, non in eum, qui hæc providit, et qui hæc eo fecit consilio, sed in summam illius insaniam culpa est conferenda; præterea ut tu quoque, qui ex Christo vivere elegisti, non parvas ad philosophiam ex eo invenias occasiones: nempe ut et statim ab initio expectes

tentationes, et sis paratus adversus insidias. Jubeatur autem assumere puerum et matrem ejus et fugere in Ægyptum, non sicut prius. Nam tunc quidem dicit, *Uxorem tuam*; nunc vero hanc vocat *matrem*, cum esset egressus partus, et mota suspicio. Fugæ autem causa, est metus insidiarum. Vide ergo rursus cum magnis et suspiciendis conjungi humilia, et cum jucundis ea quæ sunt molesta. Post illam per stellam deductionem, post illorum tanquam Regi, vel potius tanquam Deo exhibitam adorationem, et donorum oblationem, in eo fuit metus mortis, et fuga occulta. Et de quo prius renuntiatum fuerat fore ut salvum faceret populum, ne se quidem videtur posse salvum facere. Quæ quidem quomodo rursus animum Virginis affecerunt? Et quid consentaneum est eam interea cogitasse? Sic etiam in omnibus sanctis consequenter invenies, cum iis quæ sunt ex animi sententia, misceri quoque molesta. Verum enimvero sic quidem Christus venit in Ægyptum.

XX. Herodes autem cum a scopo aberrasset, in infantes, qui nullam fecerant injuriam, tota ira erumpit, eo modo eos ulciscens, qui illum illuserant: vel potius propter suam in Christum insaniam, quam concepit ob metum regni, communiter adversum omnem irruit naturam, et interficit omnes infantes qui erant in Bethleem, in hac universa cæde infantium existimans se et unum illum omnino assecuturum, et ut ille solutus esset a metu, omnes lugere procurans immisericorditer: quod vel in rebus inanimatis abstinuisset facere alius, et teneras plantas aspiciens, misericordia ductus, eas nolisset excindere. Sed videte vos, qui imperium amatis, et estis a vana superati gloria, in quantam ea insaniam adigat amatores, et quonam eos ferri persuadet, et quonam eos cogit facere. Hanc autem infantium cædem Jeremias quoque multis ante annis prænuntiat, et prædicit tragœdiam, et introducit Rachelem flentem suos filios, et consolationem minime admittentem ³¹. Quocirca non ignorante scilicet Deo hæc fiebant, sed et sciente, et volente quidem arcere, permittentem autem arcanis quibusdam rationibus. Sed Herodes quidem percipiens eorum, quæ fecit, fructus convenientes, divinitus immissa plaga, toto corpore sauciat, et vere malus male perit, ejus regno in quatuor partes diviso: Archelao quidem imperium obtinente in Judæa, Herode autem, et Philippo, et Lysania, illo quidem Galilææ, hoc vero Iturææ et Trachonitidis, postremo autem, tetrarchatum sortito Abilinæ ³²⁻³³.

XXI. Postquam autem excessit Herodes ex humanis, angelus rursus in somnis Josepho apparet in Ægypto, et jubet infantem accipere, et proficisci in terram Israel. Quam multæ, o Christi Mater, fuerunt tibi casuum inæqualitates? quam multæ rerum mutationes? Ecce enim rursus quidem fuisti soluta ab exsilio, et ad propriam reverteris regio-

²⁹ Matth. ii, 11. ³⁰ Matth. ii, 13. ³¹ Jerem. ii, 15. ³²⁻³³ Luc. iii, 1; Matth. ii, 20, 21.

nem, et cum, qui tibi male facere aggressus fuerat, ipsa potius eum vidisti male periisse. Cum domum autem venisses, rursus invenis malorum successione, et vides filium tyranni, qui fuit tui Filii (pro dolor!) insidiator, pro eo regnantem. Sed rogaverit quispiam ex studiosis, quomodo Archelaus Judææ imperabat, Pontio Pilato tunc præside? Num quod nuper decessisset Herodes, et nondum in multa regnum esset divisum, illius filius interea habebat imperium? Non est autem evangelistæ supervacanea patris quoque adjectio. *Pro Herode* enim, inquit, *patre ejus* ³⁴, ut scilicet eum a fratre distingueret, ut qui ipse quoque Herodes vocaretur similiter.

XXII. Venit ergo Joseph Nazareth, ut qui in somnis responsum accepisset (ita enim divinus ait Matthæus) simul et periculum fugiens, et volens habitare in patria. Ut autem posset magis confidere, responsum accipit ab angelo. Atqui non dicit Lucas illum venisse ex responso: sed cum omnem implessent purificationem, statuisse rursus reverti Nazareth. Quomodo ergo est a nobis solvenda controversia? Quod tempus, quod fuit ante descensum in

³⁴ Matth. II, 22 ³⁵ ibid., 23 ³⁶ Luc. II, 40.

(11) *Τοῦ Μεταφραστοῦ καὶ τοῦ Γεωμέτρου.* Ὅμως, ὅτε δώδεκα ἐτῶν γεγονώς ἦν, ἀνεῖσι μὲν ἅμα τοῖς γονεῦσιν, εἰς Ἱερουσαλήμ, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τελεσόμενος ὡς δὲ ἐκεῖνη πέρασ εἶχεν ἐν ἡμέραις ἐπτὰ τελομένη, αὐτοὶ μὲν ὑπέστρεφον, Ἰησοῦς δὲ ὑπομένει, τούτους λαθῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐζητοῦν, ὁ δὲ τριῶν ἡμερῶν ἀδηλος ἦν. Εἶτα φανερός αὐτοῖς γίνεται ἐν τῷ ἱερῷ μὲν καθεζόμενος, ὁμοῦ τε ἀκούων τῶν διδασκάλων, καὶ πρὸς ἐκείνους διαλεγόμενος, ἐκπλήττων τε τοὺς ἀκρατάς ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι· κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ κραταιοῦσθαι αὐτὸν πνεύματι, καὶ σοφίᾳ προκόπτειν καὶ χάριτι, ὡς πολλοῖς τοιοῦτον ἀναφαινόμενον. Λανθάνει δὲ τοὺς γονεῖς ὥστε μὴ παρ' αὐτῶν κωλυθῆναι τὴν πρὸς τοὺς νομομαθεῖς ἐκείνους διάλεξιν· εἰδόντων ὡς περ αὐτοῦ τὸ ἀγράμματον, καὶ τοῦ μὴ προσπταίνειν τοῖς λόγοις εὐλαβουμένων· ἢ ταῦτα τάχα καὶ διαφεύγων, μὴ δόξῃ τοὺς γονεῖς ἀτιμάζειν, τῷ ἀπειθεῖν ἐγκελευομένοις τὰ ἀνθρώποις ἀκόλουθα. Διὰ ταῦτα ὑπομένει λάθρα, καὶ οὐδὲ τοῖς γονεῦσιν αὐτοῖς γινώσκεται· ἵνα μηδέτερον, ἢ φανερῶς γενόμενος κωλυθῆ, ἢ καὶ ἀπειθῆ κωλυόμενος. Ὅρα δὲ ὅπως καὶ ἄ προσήκει παιδίῳ ποιεῖ. Οὐ γὰρ προπετῶς διδάσκει τοὺς νομομαθεῖς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς, καίτοι μόνος αὐτὸς αὐτόχρημα σοφία καὶ λόγος ὢν καὶ χορηγὸς τῆς σοφίας· ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο, μέτρα καὶ ἡλικίας καὶ ἀξίας αὐτὸς τε καλῶς εἰδὼς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀρίζων, τοῖς ἱερεῦσι καὶ διδασκάλοις τοῦ διδάσκειν παραχωρεῖ. Αὐτὸς δὲ ἀκούει τε καὶ ἐπερωτᾷ μετὰ πολλῆς ἀμφοτέρου τῆς συνέσεως· λογικῶς τε γὰρ ἐρωτᾷ· καὶ ἀκροᾶται συνετῶς, καὶ ἀποκρίνεται συνετώτερον, ὃ καὶ τὸ θαῦμα πολλῶ μείζον ἐποίει τῆς ἀκροάσεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ μὲν θαυμασία μήτηρ, σπλάγγνων μητρικῶν ἠττωμένη, καὶ τέκνον αὐτὸν περιπαθῶς καλεῖ, καὶ ὡς ἐγκαλοῦσα, προτείνει τὴν μετ' ὀδύνης

Ἔgyptum, narrans Lucas (neque enim ante purificationem eos illuc duxisset, ut nihil omnino fieret contra legem) hæc dicit. Erat enim omnino purificandus, deinde venturus Nazareth, et tunc descensurus in Egyptum. Deinde cum sic ex Ægypto rediissent, jubetur rursus in Nazareth venire. Antea enim, nullo accepto responso, ut illuc venirent, sed cum libenter habitarent, ut diximus, in patria sua, sponte hoc faciebant. Cum enim ascensus non fuisset propter aliam causam, quam propter descriptionem, et nusquam stare possent, eo impleto, propter quod venerant, descenderunt in Nazareth. Angelus certe, qui postea eos reddebat quieti, domi restituit. Nec hoc ab re, sed cum prophetia hoc ipsum multis ante annis significasset. *Ut enim,* inquit, *impleteretur, quod dictum fuerat a prophetis, Nazarenus vocabitur* ³⁵. *Puer autem, ut ait Lucas, crescebat et invalescebat, spiritu repletus sapientiæ, et gratia Dei erat in ipso* ³⁶. Hæc accipienda sunt, ut dicta sint, quod attinet ad humanitatem.

XXIII. Cum autem (11) esset natus annos duodecim, ascendit quidem simul cum parentibus Jeru-

ζήτησιν, καὶ πάντα ὁμοῦ ὡς μήτηρ, καὶ παρρησιαστικώτερον, καὶ ἀνθρωπινώτερον, καὶ περιπαθέστερον, διαλέγεται· *Τί τοῦτο, τέκνον, ἐποίησας ἡμῖν; καὶ ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι, ἐζητοῦμέν σε.* Αὐτὸς δὲ λύει πάντα διὰ τοῦτο, καὶ περὶ πατρὸς ἐκείνης τοῦ δοκοῦντος εἰπούσης, ὁ Χριστὸς ὡς περ τὸ ῥηθὲν διορθούμενος, περὶ τοῦ ὄντως λέγει Πατρός, εἰς ἔννοιαν αὐτὴν ἐμβάλλων τῆς ἀληθείας· καὶ μὴ χαμαὶ βαίνειν, ἀλλ' εἰς ὕψος ἀφρεσθαι παρασκευάζων· *Οὐκ ἤδευτε, λέγων, ὅτι ἐν ταῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με;* Οὕτω δείκνυσιν ἐαυτὸν ὄντα φύσει Θεόν, εἶγε τῆς αὐτῆς φύσεως ὁ παῖς τῷ τεκόντι. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πατρὸς ὁ ναὸς, ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς ἦν ἐκεῖνος, καὶ αὐτοῖς τὸ ῥῆμα συνετὸν οὐπι γέγονεν. Ἐνταῦθα πρώτως ἀνδρικώτερον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν θειώτερον, πρὸς τοὺς οἰκείους διαλέγεται, καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ ἕτερος ὁ Πατήρ αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐχ' ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεῷ, καὶ τὴν μητέρα αὐτῷ προσεκτέον, καὶ ὅτι ὁ τοῦ Πατρὸς οἶκος, ὁ ναὸς δηλαδὴ, καὶ αὐτοῦ οἶκός ἐστι, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι αὐτοῖς ἐγκλητέον μᾶλλον ἀγνοοῦσι ταῦτα, καὶ μηδὲν μήτε λαλοῦσι μήτε φρονοῦσι τῶν πρὸς ἀλήθειαν. Ἐνταῦθα πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μνημονεύει, καὶ παραγυμνοῖ αὐτοῦ τὴν θεότητα. Κάτεισι μετὰ τῶν γονέων ἐξ Ἱερουσαλήμ εἰς Ναζαρέτ ὁ Κύριος· καὶ διατελεῖ τούτοις ὑποταττόμενος, γονεῖς τιμᾶν παιδεύων ἐκ τοῦ οἰκείου· καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐντεiléμενος ἦν, τοῦτο πρώτος πληρῶν, καὶ τιμᾶν οὕτω διδασκῶν γονεῖς, τιμᾶν δὲ πάντως μετὰ Θεόν· ἐκείνων γὰρ προτιμωτέραν εἶναι τὴν θεοσέβειαν. Διὰ τοῦτο καὶ παραλιπῶν αὐτοῖς, τῷ νατῷ προσμένει, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον, ἰσχυρότερον εἶναι δεῖν τοῦ φυσικοῦ κελεύει καὶ πατρικοῦ.

saalem, festum Paschæ celebraturus. Cum vero illud finem accepisset, ipsi quidem reversi sunt: Jesus autem manet eos latens. Et illi quidem quærebant, hic vero tres dies latuit. Deinde eis fit manifestus, in templo quidem sedens, simul autem audiens doctores, et cum illis disserens, et in responsis auditores afficiens admiratione. In hoc enim implebatur, quod de illo scriptum est, quod *puer confortabatur spiritu, et proficiebat sapientia et gratia apud Deum et homines*, eo quod multis talis esse declaratur. Latet autem parentes, ne ab eis prohiberetur disserere cum jurisperitis, ut qui scirent eum non didicisse litteras, et caverent, ne laboretur in sermone: aut fortasse cavens, ne videretur parentes habere contemptui, eo quod non parentibus pareret jubentibus ea quæ sunt hominibus consequentia. Vide autem, quemadmodum ea facit, quæ puero conveniunt. Non enim docet legisperitos, etiamsi esset suppeditor sapientiæ, sed audit et interrogat: utrumque cum magna sapientiâ. Sed cur non primo, nec secundo, sed tertio invenitur, qui quæritur a parentibus? Hinc fortasse sepulturam, et quæ post tres dies futura erat, resurrectionem præsignificans. Tunc enim, cum sepulcro contactus esset, apparet.

XXIV. Sed quomodo rursus Mater admirabilis, a maternis victa visceribus, et cum magna affectione vocat Filium, et tanquam reprehendens, adducit eam, quæ cum dolore fiebat, inquisitionem? *Ecce, dicens, pater tuus et ego dolentes quærebamus te*³⁷. Et ideo cum illa dixisset de patre, tanquam de eo qui videbatur, Christus veluti corrigens id quod dictum fuerat, dicit de eo, qui est vere pater, ei veritatem revocans in memoriam, et providens, ut non humi serpat, sed in altum extollatur: *Nescitis, dicens, quod me oportet esse in iis quæ sunt Patris mei*³⁸? Sic se ostendit Deum esse natura, siquidem Filius ejusdem est naturæ cum Patre. Quoniam autem illud templum Patris erat, in iis quæ sunt Patris ille versabatur. Quod verbum nondum manifestum illis erat. Ille autem descendit cum eis in Nazareth, et mansit eis subjectus, ex se docens honorare parentes, et quod ipse jusserat, hoc primus implens; honorare autem omnino post Deum, illisque esse præferendum Dei cultum. Ideo enim eis relictis, in templo remanserat, ostendens Dei amorem naturali et paterno validiorem esse debere.

XXV. Sed mihi rursus (12) vide mulierum sapien-

³⁷ Luc II, 48. ³⁸ ibid. 49. ³⁹ ibid. 51. ⁴⁰ Joan. II, 1 seqq.

(12) Τοῦ Μεταφραστοῦ. Ὁρᾶ μοι καὶ αὐθις τὴν σοφωτάτην γυναικῶν Μαρίαν· τὴν μητέρα τῆς ὄντως σοφίας καὶ ἀπορρήτου γνώσεως. Διετῆρει γὰρ, φησὶ, πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, ὡσπερ δὴ καὶ πρότερον ἐπὶ τῇ τῶν ποιμένων ἐπιστάσει, καὶ οἷς ἐκεῖνοι ἐωραχότες καὶ ἀκούσαντες ἐξηγγόρευον. Καὶ τότε γὰρ ταῦτα πάντα ἡ Μαρία συν-

tissimam Mariam, Matrem ejus, qui vere est sapientia et arcana cognitio. *Conservabat enim, inquit, omnia verba hæc in corde suo*³⁹: sicut etiam prius in adventu pastorum, et iis quæ illi visa et audita narrabant. Et tunc Lucas similiter hæc omnia dixit Mariam conservare. Non enim ei, tanquam alicui infanti attendebat, sed quæ dicebantur, plurimi faciebat: et nihil erat ex iis quæ ab ipso dicebantur et fiebant, quod non ea magno studio dignum duceret, et corde diligenter celaret, divinarum quarundam rerum et arcanarum ea esse semina, easque illis præmonstrari recte judicans.

XXVI. Post hæc baptismata, post quod miracula quoque; sed (ut divinus dicit Joannes⁴⁰) id quod primum fecit (in nuptiis, inquam, aquæ in vinum mutationem) fecit Matre præsentem. Illa quidem certe prima admonet vinum deesse, Filio præbens occasionem et materiam faciendi miraculum. Is autem quamvis ægre ferre videbatur, et ideo recusare: facit tamen ea quæ a Matre suggerebantur, honorans omnino ut Matrem, et veluti ei reddens mercedem, quod ipsum in alvo gestaverit. Vide autem hic quoque Dei Matris insignem moderationem et prudentiam. Nec enim jubet audacter, tanquam Mater Filio, ut faciat miraculum, sed eum solummodo admonet, idque cum quadam magna reverentia et submissione, et quantum sufficeret ad suam declarandam voluntatem. Quid enim est, quod dicit Filio? *Vinum non habent*. Nam etsi ea illum esse suum cognoscebat Filium, non ignorabat tamen eum esse suum quoque effectorem. Et ideo simul quidem volens ostendere, cujusnam esset Mater, et simul etiam referre gratiam iis qui invitaverant, prudenter ei suggerit miraculi effectorem. Deinde etiam ministris: *Quodcumque dixerit, inquit, vobis, facite*, hoc dicens de Filio; jam enim veniebat ad notitiam virtutis Filii, ut quæ vidisset multa admirabilia, quæ etiam paulatim in corde conferebat, ut recte cognovimus ex iis quæ præcesserunt.

XXVII. Quoniam autem non alio spectat argumentum propositum, quam solum ad ostendenda Virginis magnalia, erit hoc quoque unum ex iis quæ illius sunt bona et præclara, si ostenderimus eam fuisse perpetuo versatam cum Filio, et ei semper assedissee, et nec in tempore quidem rerum adversarum, nec in Passione fuisse ab eo separatam, quando et discipuli, et amici, et omnes noti, alii quidem ipso omnino relicto, se in pedes conjecerunt: alii vero, cum paululum exspectassent, nega-

ετῆρει· οὐ γὰρ ὡς παιδίῳ τινὶ προσεῖχεν· ἀλλὰ περὶ πλείστου τὰ λεγόμενα ἐποιεῖτο, καὶ οὐδὲν ἦν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ὃ μὴ ἄξιον αὐτῆ σπουδῆς ἐποιεῖτο, καὶ εἰς καρδίαν ἐκρυπτεν ἐμμελῶς, σπέρματα εἶναι ταυτὶ καὶ μηνύματα θείων τινῶν καὶ ἀπορρήτων πραγμάτων, καλῶς κρίνουσα*.

verunt. Itaque quoniam hæc ita se habent, aliis relictis, nos ea dicamus. Cum enim tempus jam adesset Passionis, et ille seipsum traderet, et staret in medio eorum qui in eum cædem spirabant, et jam abduceretur ad Pilatum, et ante Caipham sisteretur, et ad Herodem mitteretur examinandus, et tandem in eum ferretur sententia, et cruce condemnaretur, Mater, sicut in aliis superabat mulierem, ita etiam hic quoque videtur plusquam mulier, quæ ab illo minime recedit, sed propius sequebatur, nihil timens quod esset formidabile: non quod tantum maternis vinceretur visceribus, quam quod potius divino induceretur iudicio, adeo ut alias quoque duas mulieres, duas, inquam, Marias, ut docet Evangelium⁴¹, ad hoc adhortata sit, et ut secum versaretur, persuaserit: ut quæ essent forti et generoso animo, et vellent adhærere huic sponso, qui non videtur, et tamen cum non cernatur, appropinquat. Erant enim, inquit, mulieres quoque, quæ consequebantur a Galilæa, et ministrabant ei. Ea ratione videntur ne abfuisse quidem a tempore mysteriorum, sed cum duodecim quidem minime accubuisse, fuisse tamen ejus domus consequenter participes. Nam discipulos quidem, cum mysteria et humilitatis summæ traderet doctrinam, una habuit accumbentes; Matrem autem jussit curam gerere mulierum, quæ ministrabant, tanquam per eam ipsam ipsas benigne accipiens, et adimplens officium humanitatis, et simul cum eis vescens, et sic pro ministerio eis referens gratiam.

XXVIII. Sic autem una quoque ingressa est in atrium Annæ et Caiphæ, cernens unumquodque eorum quæ gerebantur, et apud eum quidem manens, dum judicaretur: una autem proficiens, dum abduceretur ad mortem, eorumque qui ibant, egressus et ingressus considerans, et omnium ora attendens, ut sciret, quænam in eum ferretur sententia: quinam vero erant ii qui ei assentiebantur, aut qui reprehendebant. Nulli enim obscurum est, eam hæc vidisse omnia, quandoquidem in cruce quoque una aderat, quando ab ipso crucifixo Filio fuit commendata discipulo. Et ideo licet considerare, cujusmodi illa esset, quæ hæc difficilia cernebat et molesta, illusiones, flagella, alapas, purpuræ amictum, coronæ impositionem, contumeliosam traductionem. Oportet quoque considerare, quemnam haberet animum, sive ex Filio eam simpliciter iudices, naturalem ferentem vim passionis: sive quod eum cognosceret homine superiorem, admirans summam ejus tolerantiam: aut potius utrumque, adeo ut et naturali flecteretur affectione, et miraculo afficeretur.

XXIX. Postquam autem scelerati venerunt in locum Calvariæ, et fixa quidem fuit crux, in ea vero pendebat ejus Filius, quomodo erat animo affecta, eum videns sic patientem? Quomodo videbat eum nudatum vestibus, qui cælum tegit nubibus? Quomodo habentem puras carnes clavis confixas? Quo-

modo non in ejus potius carnis tela immittebantur? ut etiam hinc finem acciperet, quod dixerat admirabilis Simeon: *Tuam quoque ipsius animam pertransibit gladius*⁴². Quomodo sanguinis guttis effluentibus non acerbiores lacrymarum aqueductus fluebant ex illius oculis? Quomodo illum tulit videre in cruce distentum, ipsam, et eos qui aderant, aspicientem aspectu benignissimo? Quid vero irrisiones, quid impia transeuntium scommata, ingratorum subsannationes, probra eorum qui circumstabant? Quæ quidem omnia eam transverberabant profundius, quam ulli clavi. Et innumerabilibus quidem plagis sauciabatur: stimulis autem confodiebatur innumerabilibus. Hoc vero erat ei omnium molestissimum, quod ad illum quidem accedere, et eum alloqui sitiebat, repellebatur autem a multitudine canum eam circumstantium. Sic enim divinus ille Pater eos prius nominavit⁴³.

XXX. Postquam autem quæcunque volebant, impleta fuerunt a Dei parricidis, et non expectabant amplius, fore ut ab eis evaderet: cum proximi quidem amici effugissent, aut potius (ut dicam cum propheta⁴⁴) a longe starent, ipse autem esset clavis confixus, custodia ab eis omnino negligebatur, tunc verisimile est, Deiparam, sibi data facultate, ad eum accessisse, et intemeratos quidem ejus pedes, et impressas eis plagas libenter esse deosculatam, et sanguine miscentem lacrymas, oculos et genas attrivisse, cum maximo autem animi motu eum aspicientem dixisse: Quid hæc sunt, o Domine et Deus? suntne hæc remunerationes tuæ inexplicabilis in homines clementiæ? Estne hæc retributio tuæ benignitatis? Inne, quos tu affecisti beneficio, tales tibi gratias retulere? Te purpura induunt irrisionis, quos tanquam filios Pater ornasti stola gloriæ, et tanquam aquila nidum regens, alis expansis suscepisti⁴⁵, et in dorso tuo portasti. Contumeliæ coronam tibi imposuerunt, quos bonæ voluntatis armis ipse coronasti, et ut adversus inimicos caput tollerent, confirmasti. Clavis tibi dolores afferunt, qui a laboribus Egyptiæ servitutis, et ab innumerabilibus afflictionibus sunt liberati. Arundine tuum caput ferunt, quibus mare virga percussum cessit fugientibus. Sed loquere aliquid modicum ad tuam Matrem recreandam: non fero enim dolores, quæ te peperit sine dolore. Ubi te videbo postea? Quod erit mihi solatium? Quis mei curam geret ac defendet?

XXXI. Cum eam vidisset tam acerbe affectam, et stantem prope dilectum discipulum, illud (sicut erat consentaneum) est omnino elocutus, quod divinum narrat Evangelium. Eam enim primum aspiciens: *Mulier, inquit, ecce filius tuus*⁴⁶, ostendens discipulum. Sic vel cruci affixus, curam gerebat matris, et eam commendavit dilecto discipulo, nos docens non negligere parentes usque ad extremum spiritum,

⁴¹ Marc. xv, 40. ⁴² Luc. ii, 55. ⁴³ Psal. xxi, 17.

ix, 26.

⁴⁴ Psal. xxxvii, 31. ⁴⁵ Deut. xxxii, 11. ⁴⁶ Joan.

quoniam prius videbatur etiam repellere, ut quæ non in tempore ei esset molesta. *Quid enim mihi et tibi* (in nuptiis inquit), *mulier*⁴⁷? et postea: *Quæ est mater mea?* Hic autem apertam ostendit dilectionem, et discipulo quidem eam commendat, sic consolans, illum autem magis honorans commendatione, et quod valde eum diligeret, hoc utens testimonio (quid enim aliud faciens, aut dicens, illum tali honore est dignatus?), simul quoque quod permansisset, ei referens gratias. Deinde cum etiam aspexisset discipulum, *Ecce*, inquit, *mater tua*⁴⁸. Hoc autem erat conjungentis ad dilectionem, et simul etiam ostendentis amborum auctoritatem. *Ab eo ergo tempore*, inquit, *discipulus eam accepit in propria*⁴⁹, intelligens quorsum tenderet oratio, et Domini voluntati sincere inserviens.

XXXII. Postquam autem finem acceperunt omnia, *Sitio*, inquit *Salvator*⁵¹. Qui vero erant veloces ad malum, et ingratorum ingratisissimi, ei acetum felle commistum, qui aqua (proh dolor!) in sitiis æstu in terra arida sunt potati; et qui melle saturati fuerunt⁵², fel porrigunt; quorum uva, uva fellis, et ira, draconum domus⁵³. Sed quomodo rursus illam hæc videntem, oportebat cruciari animo? Quando autem mortuum quoque vidit, quomodo tulit? quomodo non etiam ipsam una abruptit animam? Quomodo sustinuit videns inimicos, qui ne post mortem quidem adhuc erant reconciliati Filio, sed eadem adhuc in eum spirabant, et gladio ejus latus confodiebant? Sed hæc quidem divinum narrat Evangelium. Dicuntur autem hæc quoque a linguis, quæ plurimi faciunt veritatem, quod cum hæc nova et admirabilia percepta essent oculis Deiparæ, et post mortem Filii, perinde ac si viveret, ex ejus latere aqua et sanguis scaturiret, illa tum quidem haurit reverenter et diligenter.

XXXIII. Deinde ea sic se totam dedit parandæ sepulturæ, et quemadmodum divinum illud corpus e ligno deponeretur, et aptum monumentum consequeretur. Cum autem non posset hæc per se efficere, ejus mentem movet omnino ejus Filius, ut scrutaretur in loco Calvariæ. Quod cum factum esset, concedit ut ejus scopus facile succederet. Invenitur enim quoddam monumentum recentissimum et pulcherrimum, et elegans locus in quo erat situs, illo quidem nequaquam dignus: Quid enim omnino ex rebus terrenis? sed non indignus ejus quæ quærebat, desiderio. Atque erat quidem sepulcrum plane, ut dixi, novum et omnino intactum, ut in quo nullum adhuc esset sepultum: ne, si alia posita fuissent corpora, dubitaretur quodnam resurrexisset: et locus in optimo aere positus, et in horti speciem ornatus. Postquam autem sciscitata intellexit, non solum esse amicum horti do-

minum, sed etiam discipulum, verum occultum (hoc enim docet Evangelium⁵⁴), ut qui Dei timeret parricidas, venit ad eum Virgo, et verbis ei suadet accommodatis, ut in suo monumento, tanquam in aliquo armario, magnam vim opum reponat, et sic domum custodientem apud se vitam habeat. Finem enim, inquit, acceperunt res adversariorum, et maxime probrosam hi mortem Magistro attulerunt, nulla quantumvis magna, injuria et ignominia in eum prius prætermissa. Cæterum nunc quoque in ligno jacet mortuus et nudus, mihi et creatæ naturæ horrendum spectaculum, ut quem potius irrideant, quam ejus misereantur. Da ergo mihi gratiam, et communi, inquam, huic Magistro. Audacter pete illius corpus, ut deponatur, et mandetur sepulturæ, si non etiam post mortem sit illis Jesus invisus. Sic nobis omnibus magnam afferes consolationem, qui in omnem redacti sumus egestatem, et quorum nemo movetur misericordia: *Amici enim mei et propinqui mei, ex adverso appropinquaverunt et steterunt, et proximi mei a longe steterunt*⁵⁵. Ex me non possum quidquam facere, ut vides, cum sim sola et hospita, et cum uno solo ex discipulis attenda sim crucifixo. Sic mihi sistes dolorem, sic reprimes lacrymas.

XXXIV. Cum Josephum Deipara talibus verbis inflexisset et incitasset, emittit ad Pilatum. Ille autem, expulsa omni timiditate, et ab illo, qui mortuis vitam inspirat, mortua audacia inspiratus, audacter (inquit Marcus⁵⁶) ingreditur ad Pilatum, et iis usus, quibus opus erat, verbis petitum accipit divinum illud corpus, et cui nihil potest exæquari, ostendens animum, Judæ tanquam ex diametro contrarium. Nam ille quidem cum haberet, tradidit iis qui erant interfectori; hic autem ab iis qui interfecerant, petit et accepit. Verum enim vero rursus persequatur oratio, quomodo Mater se haberet. Dicunt enim ii qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter et constanter gessisse, honeste quidem, et non indecore utentem motu animi: factis tamen ostendentem se esse Matrem, sed omnino Matrem illius qui amico mortuo et ostendit amorem, et motum animi certis finibus continuit. Mortuum itaque videns Filium, ea motu animi usa est ut oportuit. Quia etiam in eo a cruce deponendo maternis manibus inserviit, et clavos, qui extrahebantur, suo sinu accepit, et membra illius amplexa est, partim quidem ulnis stringens, partim autem suis quoque lacrymis plagas emundans, deinde etiam tota toti corpori circumfusa. Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venit, o Domine, placida voce dicit. Et Josepho in manu tradens sindonem: Tibi autem, inquit, deinceps erit curæ, ut in hac eum

⁴⁷ Joan. II, 4. ⁴⁸ Matth. XII, 48. ⁴⁹ Joan. XIX, 27. ⁵⁰ Ibid. ⁵¹ Ibid. 28. ⁵² Exod. XVI, 51. ⁵³ Deut. XXXII, 32-35. ⁵⁴ Joan. XIX, 38-42. ⁵⁵ Psal. XXXVII, 12, 13. ⁵⁶ Marc. XV 43.

honeste componas, myrrhaque pulchre condias, A et ei justa facias.

XXXV. Cum sic ergo novo monumento divinum corpus tradidissent, Joseph, et qui cum eo erat Nicodemus, et alii qui cum eis aderant, ipsi quidem statim recedunt a sepulcro; Mater autem sola remansit sepulcro adhærens, minime dormientibus oculis perseverans. Nam etsi Mariam Magdalenam Matthæus ex adverso cum altera significavit assedissee, solum tamen ad videndum venisse innuit, neque ausas esse accedere eo tempore, quo mandabatur sepulturæ. Certe namque eis succurrit, ut recederent propter metum Judæorum, et adventum custodiæ⁵⁷. Inquit enim ipse Matthæus: *Vespere autem Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene et altera B Maria videre sepulcrum*⁵⁸. Non dixisset autem venisse, quæ remansissent, nisi eæ quoque similiter ut cæteri, recessissent a monumento. Atque alii quidem alteram, quæ dicitur, Mariam, quam ipse dixit, qui præcessit, et Marcus clare aperit, dicens: *Maria autem Magdalene, et Maria Joseph, aspiciebant ubi ponerent*⁵⁹; alii vero Mariam quæ appellata est Jacobi, existimarunt esse Deiparam, non recte, neque accurate veritatem conjectantes. Ubique enim in Evangelii ipsa post arcanum illum ortum aperte et proprie nominatur Mater, et hanc omnino maxime notam habet appellationem. *Accepit, inquit, infantem, et Matrem ejus*⁶⁰. Et rursus: *Erat Mater Jesu illic*⁶¹. Et: *Dicit Mater ejus ministris*⁶². Et: *Descendit in Capharnaum ipse, et Mater ejus*⁶³. Et: *Mater tua et fratres tui steterunt foris*⁶⁴. Quin etiam: *Steterunt ad crucem Jesu Mater ejus, et soror Matris ejus*⁶⁵. Lahe, si vis, etiam Lucam in Actibus suffragantem iis quæ sunt proposita; *Hi omnes erant perseverantes in oratione cum mulieribus, et Maria Matre Jesu*⁶⁶. Et in summa difficillime inveniri potest, eam esse aliter nominatam, aut ex patre, aut ex aliqua alia cognationis habitudine, ut diximus. Quocirca nulla ex his illa est.

XXXVI. Nam aliæ quidem tota nocte ad sepulcrum ingressæ sunt et egressæ, et ea quæ fiebant, apostolis nuntiarunt. Quamobrem nec eis contigit videre plura miracula resurrectionis. Illa autem D quæ indivulsa assidebat sepulcro, omnia vidit aperte, et non statim, sed postea protulit in lucem, et renuntiavit. Nam quomodo simul terræmotum, et angeli in momento temporis descensum, et lapidis revolutionem, et custodem profundum soporem, et expergelationem, et quorundam in urbem reversionem, potuissent abeuntes mulieres, et rursus revertentes, integre perspicere? Sed clarum est, hæc fuisse materni et ardentis amoris, quæ perpetuo assidens et acurio-

re spiritu vigilans, omnia perfecte vidit ut se habebant, quod ne tantillum quidem, ut diximus, a sepulcro recesserit, donec ipsam vivificam vidit resurrectionem. Nam lapis quidem revolutus, et angelus ei insidens, ab aliis quoque visus est mulieribus. Quando autem, et quemadmodum hæc facta sunt, illæ quidem omnino nesciebant: ipsa vero sola, ut quæ assideret, omnia accurate perspexit. Videntur ergo ei primæ esse dati boni nuntii resurrectionis, et quoad ejus fieri potuit, ab ea conspectus fuisse splendor Filii. Sed sic quidem Dei Mater et ipsa clarius aspiciet Filii resurrectionem, et ejus prædicatores de ea magis confirmat, quam eæ quæ unguenta attulerant: etiamsi, dum loquerentur de Domini resurrectione, nullam ejus mentionem fecerint, caventes fortasse maternum afferre testimonium, ne videretur suspectum, et propter conjunctionem fides ei minus haberetur. Sed Deipara, cum Filii resurrectionem et visu, et internis oculis sic accepisset, postea habitavit cum dilecto discipulo, expectans tempus Christi assumptionis.

XXXVII. Postquam autem finem accipere oportebat, quæcunque ad carnis susceptæ pertinebant œconomiam, et ita in cœlum extolli, quod assumptam fuerat, amicis apparens Salvator (non enim sæpe post resurrectionem spectabilem se illis præbebat), et multa alia cum eis disserit, et boni Spiritus adventum annuntiat. Deinde etiam cum eduxisset parum extra civitatem, et illos, ut eum decebat, impertisset benedictione, videntibus ipsis in cœlum extollitur⁶⁷. Sed ne ea res ipsis afferret molestiam, et dolorem eis procrearet Magistri privatio, ejus quoque curam gessit bonus pastor. Ad eos mittit angelos, qui et illius ascensum explicarent, et eos ineffabili et admirabili implerent consolatione⁶⁸. Cum autem adorassent, rursus domum læti sunt reversi, simul quidem agentes in superiore cœnaculo, sicut constitutum fuerat, et Paraleti expectantes adventum. Erant autem in oratione unanimiter perseverantes, sicut etiam Lucas Evangelista narrat. Cum enim nominatim Christi enumerasset discipulos, deinde subjungit: *Et hi omnes perseverabant unanimiter in oratione et precatione, cum mulieribus et Maria matre Jesu, et cum fratribus ejus*⁶⁹. Semper enim ipsa quoque cum eis conversabatur, a rebus pulcherrimis et honestissimis nunquam omnino desistens.

XXXVIII. Postquam autem in tempore Pentecostes apostoli, impleti divina gratia Paraleti, ad Evangelii doctrinam alius alio mittebantur, et jam prædicatio fidei annuntiabatur, Virginem, utpote dilecto discipulo et virgini commendatam, quæ erat in Sion ejus domus, eam habebat illic degen-

1 ⁵⁷ Matth. xxvii, 65, 66. ⁵⁸ Matth. xxviii, 1. ⁵⁹ Marc. xv, 4. ⁶⁰ Matth. ii, 14. ⁶¹ Joan. ii, 1. ⁶² Ibid. 5. ⁶³ Ibid. xii, 1. ⁶⁴ Matth. xii, 47. ⁶⁵ Joan. xix, 25. ⁶⁶ Act. i, 14. ⁶⁷ Luc. xxiv, 51. ⁶⁸ Act. i, 10, 1. ⁶⁹ Ibid. 14.

tem : cui tanquam Matri Deo honor ab omnibus exhibebatur. Cum vero et mortis eam participem fieri necesse foret, (cur enim hoc passura non esset, quamvis Dei Filius ex ea genitus revera esset homo?) cum, inquam, ætate provecata ad multam senectutem pervenisset, et peregrinationis tempus præsens esset, per angelum, se migraturam esse, a Filio edocta est, sicut et antea, quo tempore in ejus ventrem ingressurus erat, nuntiatum illi fuerat. Cum igitur excessus sui mysterium didicisset, eam rem lætitiæ tantæ, quanta verbis explicari non potest, materiam judicans (quid enim illi suavius evenire poterat, quam cum Filio suo esse et una regnare?) statim jussit plurima lumina domum afferri; idque factum est. Tota vero domus mundata est. Lectus item, et thalamus ornabatur: et convocabantur quotquot erant cognati et vicini, ut cum ea lætitiæ fierent participes. Deinde parata erant omnia ad excessum. Significat itaque iis qui convenerant, id quod ei Filius per angelum nuntiaverat. Ostendit autem bravium, quod sibi ab eo datum fuerat. Id vero erat ramus palmæ, ut linguæ assuefactæ vera loqui de eo dixerant: signum victoriæ mortis, et vitæ imago immortalis: sicut etiam Hebræorum pueri id ejus faciebant Filio, inspirati divinitus. Illi enim appropinquant ad passionem, ii ramos palmarum offerebant, eum futurum victorem mortis ante significantes⁷⁰. Cum autem jam adesset tempus excessus, illa quidem veræ vitæ mater jacebat in grabato: aderat vero is, qui eam domo exceperat, Joannes. Aderant etiam, quicumque erant electi in Jerusalem, amicæque et cognatæ simul astabant. Virgo ergo ad Joannem aspiciens virginem, cum pauca cum eo esset locuta, deinde: Duas, inquit, tunicas quas toto vitæ tempore habui tegumentum meî corporis, eas dari jubeo hisce duabus mulieribus. Hæc illa quidem dixit. Qui aderant vero, videntes signa decessus, ex oculis multas fundebant lacrymas. Quis enim tali privari muliere tulisset sine dolore? Deinde e cælo quidem descendit ejus Filius, illius divinam assumpturus animam, per nubem autem suos congregat discipulos, ut venerandum ejus corpus mandarent sepulturæ.

XXXIX. Postquam vero vidit eos Deipara, cognovit autem causam, propter quam omnes statim accersiti fuerant, et unusquisque audiit petitiones, eos quidem, ut par erat, impertit benedictionibus. Cum vero omnibus dixisset verba quæ in decessu dici solent: Vos, inquit, valet, filii; meum autem hinc decessum ne luctu, sed lætitiâ potius prosequamini; quandoquidem vobis est persuasum, nos transire ad gaudium: et videte, ut corpus meum mandetis sepulturæ in hac figura, in qua ego me composuero. Hæc est enim, inquit,

A mea voluntas. Accersit autem Petrum, deinde alios: et cum lucernas ipsi accendissent, illa in spiritu exultans, diductis labris, Benedico tibi, inquit, datori omnis benedictionis, causæ laminis, qui meum ventrem inhabitasti. Benedico tuæ charitati, qua nos dilexisti, Domine: et magnifico verba tua, quæ nobis data sunt in veritate: et credo mihi affutura, quæ dixisti. Cum sic dixisset, se reclinat in lecto, et manibus in altum sublatis, cum nulli reprehensioni alline suum corpus in honestam et decoram figuram composuisset, et os venerandum aperuisset (etenim videbat jam Dominum ad ipsam venientem cum multitudine angelorum), tota impletur gaudio et voluptate, et cum rursus dixisset: *Fiat mihi, Domine, secundum verbum tuum*, emittit tanquam in somno spiritum, et eum in amicis deponit Filii manibus. Ne autem videatur esse inane, quod dictum est de congregatione apostolorum, quæ facta est in dormitione Virginis; satius fuerit ea summam addere, quæ a Dionysio Areopagita dicuntur in tertio libro (1), et capituli quidem, *Quæ sit vis orationis et de beato Hierotheo, de pietate et de theologica* inscriptum est *conscriptio*. Dicuntur autem ea quidem Timotheo Ephesi episcopo. Ea vero sunt in hoc capite sic ad verbum posita:

XL. Quandoquidem apud ipsos quoque nostros a Deo afflatos sacrorum principes, quando nos quoque, ut ipse nosti, et multi ex nostris sacris fratribus ad videndum corpus, quod vitæ principium dedit, et Deum suscepit, convenimus (aderat autem Dei quoque frater Jacobus, et Petrus, qui erat theologorum suprema et antiquissima summitas), visumque est, ut post illud spectaculum, omnes sacrorum principes hymnum canerent, et laudarent, prout poterat unusquisque, infinitam bonitatem divinarum virium: post theologus ille, ut scis, vicit omnes alios mystas sacrorum, ut qui plane excederet, et a se omnino abduceretur, et in ea quam hymnis celebrabat, afficeretur societate et communicatione, et ab omnibus, a quibus audiebatur et videbatur, et cognoscebatur, et non cognoscebatur, judicaretur esse a Deo afflatus et divinus scriptor hymnorum. Et quid tibi amplius dixerim de iis quæ illic de Deo divine dicta sunt? Etenim nisi sum mei quoque oblitus, scio multos a te audisse quasdam partes illorum Deo afflantium hymnorum. Sed hæc quidem sacer Dionysius. Nobis autem pergat oratio ad ea quæ deinceps sequuntur.

XLI. Cum autem in orbem sanctum Virginis corpus circumdedissent apostolorum chorus, et quidquid erat electum ex viris et mulieribus, et hymnis honorabant, qui illud deducebant, et omnia membra reverenter simul et amanter amplectebantur, non solum sum ostendentes desiderium, sed vel

(1) De divinis nominibus, cap. 3.

⁷⁰ Joan. XII, 13.

ex tactu credentes percipere utilitatem. Fidem autem consecuta quoque est operum demonstratio. Cæcis oculi illuminabantur, surdis aures aperiabantur, claudis bases pedum confirmabantur, et quodlibet morborum et ægritudinum genus facile dissolvebatur. Cur non dico quæ sunt perfectiora? Aer quidem et cælum ascensu spiritus sanctificabatur: terra autem similiter depositione sacri corporis. Cæterum nec aquæ quidem natura erat expers benedictionis: sed ipsa quoque lavaero purissimi corporis fuit particeps sanctificationis. Neque enim illud habebat opus purgationibus (quis enim hoc diceret, nisi emotæ mentis?) sed suo contactu potius sanctificabat id, quod attingebatur. Deinde quid? Mundis sindonibus mundum corpus involutum, rursus in lecto ponitur. Deinde cum lucernis et unguentis, intelligentibus quidem desuper laudantibus virtutibus, apostolis autem et divinis Patribus Deo digna cantica canentibus divina arca ex Sion vecta apostolicis manibus et humeris, ad Gethsemane sacrum prædium exportatur, angelis, ut est consentaneum, præcurrentibus, circumcursantibus, sequentibus, angelicis pennis adumbrantibus, longe, inquam, splendidiore et venerabiliore facta deductione, quam propter translationem veteris illius arcæ testamenti Domini, ut sacra narrant Eloquentia⁷¹.

XLII. Accidit huic pulchræ et divinæ rei grave quidem quid et odiosum, non tamen silentio, sed memoriæ mandatum et ad gloriam quidem et laudem piorum, dedecus autem improborum, qui infidelitatis malum semper sectantur. Cum hoc sacrum et impollutum corpus in Gethsemane efferretur, ubi sepulcro tradi Deipara ipsa præceperat, Judæis, qui semper fuerunt repleti invidia, ne in hoc quidem succurrit tacere, sed ad ejus, quod fiebat, splendorem claudere oculos, et ad eis innatum motum animi erumpere. Qui erat ergo aliis insanior et impudentior, is cum venerandum portaretur grabatum, in id irruit plenus inconsiderato impetu et furore. Ejus autem scopus erat, hunc sacrum lectum in terram allidere, et tali afflicere injuria, ut qui esset vir insigni audacia. Non neglexit autem divina justitia: sed manus quæ grabatum apprehenderant, ex ulnis protinus fuerunt abscissæ. Verum quæ in partu gaudio totum orbem terrarum repleverat, non erat ulli omnino in morte futura causa molestiæ. Cumque qui passus fuerat, esset quidem improbus, non tamen omnino ejus improbitas videretur insanabilis, ex his quæ erat passus, justam eorum quæ male senserat, petiit pœnitentiam. Et quoniam carebat manibus, nec eas poterat ad preces extendere, emittit lacrymas ex oculis, et sic petit curationem. Disciplinam autem, vide, simul et medicationem. Statim enim ii quidem, qui lectum ferebant, constiterunt; accedit vero is qui passus

fuerat sectionem, et quæ amputatæ fuerant, partibus ulnis applicatis (hoc autem jusserat Petrus), statim consecuta est manuum curatio.

XLIII. Hinc ad sacratissimam abducitur Gethsemane, et illic sanctissimum quidem corpus mandatur sepulturæ. Quidni enim, cum etiam qui erat Deus, ejus Filius, more hominum sepelitur? Per ipsam autem ad cœlestia et divina transmittitur tabernacula. Quod dicimus confirmat Juvenalis divinus Hierosolymarum episcopus. Fuit autem hic vir sanctus, et a Deo inspiratus, qui ab antiqua et vera traditione narrationem dicens ad se sic fuisse deductam, ait: Quod tres totos dies ad sepulcrum sancti permanserunt apostoli, divinas hymnodias ex alto audientes. Deinde post tertium diem, cum unus ex apostolis tardius venisset ad exsequias, vel quod ita contigisset, vel quod divinum ita providisset consilium, ut nota esset omnibus translatio admirabilis, tunc et ipse quidem accessit, et, ut est consentaneum, magnum ex eo cepit dolorem, quod tanti boni mansisset expers, idque omnino tolerare non poterat. Sacer itaque ordo apostolorum non justum esse judicans, ut ipse quoque vivificum illud corpus non videret et amplecteretur, jubet statim aperiri sepulcrum. Et illud quidem fuit apertum; thesaurus autem nequaquam erat in eo: sed solæ erant vestes, in quibus fuerat conditus, quomodo etiam in ejus Filii resurrectione. Quas cum ipse esset amplexus, et qui cum eo aderant, et repleti essent inexplicabili odore et gratia, rursus quidem claudunt sepulcrum. Miraculum autem posteris filius a patre accipiens deinceps tradit; atque vivifici quidem corporis divinæ sepulturæ ita se habet narratio. Siquidem quod ex ea natum erat, totam eam Verbum ad se transtulit, et voluit eam apud se et esse, et perpetuo simul vivere. Verum enim vero pro ejus impolluto corpore suam vestem, boni nostri magnam semper ducens rationem, veluti quamdam dat huic civitati hæreditatem. Quemadmodum autem hoc factum sit, et quomodo beatum illud donum ad nos venerit, et sacrosancto hoc thesauro ditata sit Constantiopolis, jam declarabit oratio.

XLIV. Leo ille magnus, qui illo tempore optime Romanorum administrabat imperium, duos sub se habebat, qui curam gerebant exercitus: quorum uni quidem erat nomen Galbius, alteri autem Candidus, fratres genere, fratres virtute, et ut semel dicam, in cæteris quidem valde insignes et paucis similes: sed unum eis deerat, idque maximum. Siquidem non rectam habere fidem, est laborare in rebus maximis et præcipuis; Arianzæ enim pestis erant participes, cum ex paterna forte traditione malum hoc, tanquam quædam hæreditas ad eos venisset. Dicebantur enim fuisse proximi genere Ardaburio et Aspari, qui

⁷¹ II Reg. vi, 1 seqq; III Reg. viii, 4 seqq.

illis temporibus in regia obtinere tyrannidem : quos cum Ario sensisse, aperte arguit veritas. Verum enim vero Galbium et Candidum, qui alioqui se recte gerebant, et Deo placebant, non sicut divina gratia non esse illuminatos in eo quod est præcipuum salutis : sed eos ab errore traducit ad veritatem, adeo constanter et stabiliter, ut non solum recte se haberent, et tuti essent, quod attinet ad pietatem : sed etiam alios, quos nosset non recto pede ingredi ad veritatem, studebant pro viribus efficere, ut ejusdem essent secum sententiæ. Ii cum pie essent affecti, magno quoque et excelso animo se dedunt misericordiæ exercendæ in pauperes, ut qui pro agnitione veritatis satagerent Christo reddere gratias. Castissima ergo Mater illius magni Dei et Salvatoris nostri, sacrosanctum thesaurum, nempe suam vestem, volens suæ largiri civitati, ut hoc fiat, per dilectos illos viros providet quodam modo diviniore. Modus autem ita habet :

XLV. Immittit eis desiderium adorandi cauta loca quæ sunt Hierosolymis. Quod plane et ab illis factum est. Cumque Leonis et Verinæ rem aperuissent, comitatum non exiguum eorum familiarium et amicorum secum adduxerunt. Cum autem iter ingressi essent, et jam venissent Palæstinam, viam, quæ ducit in Galikeam, præferunt maritimæ, pluris facientes contemplari Nazareth et Capernaum, quam maritimis frui delectationibus. Ex quibus illa quidem fuit sacrum Deiparæ habitaculum, et in ea multo tempore vidit Deum Verbum ex se genitum ; hæc autem ejus filii charum et consuetum diversorium. Cum hic ergo fuissent, ut diximus, quoniam non permittebat tempus ut ulterius progredierentur (jam enim erat vespera, et nox obscura ; provisum autem omnino hoc quoque fuerat divinitus), vicus quidem eos excipiebat, isque parvus. In eo autem habitabant et alii non pauci, et muliercula quoque quædam insignis castitate, et plane honestissima et moderatissima : quæ propter profundum quidem senium et canos honorata, sed propter magnum virtutum ornamentum longe honoratior erat. Apud eam autem vestis, divinus fuerat hic thesaurus reconditus. Quomodo vero fuisset illa tantæ rei custos, nisi et virtutum fuisset ornata pulchritudine, et animi puritate? Quanquam enim Hebræa quidem erat illa mulier (est namque amica veritas), illius tamen animam locum dixisses, qui est in præsentia quidem obscurus, aptus est autem ad lumen excipiendum, et valde accommodatus. Divinum vero erat in hoc quoque aperte consilium, ut res apud eam mulierem recondita, quæ sic affecta erat, ut eam totis viribus eclare studeret, postea in lucem prolata, majorem fidem haberet.

XLVI. Vide ergo, quam eleganter processerit divinum consilium. Nam apud eam venientes, excipiuntur hospitio Galbium et Candidus sapientes, eos sic divina deducente gratia. Erat vero

propter id solum, quod in ea latebat, domus admirabilis : alioqui autem nihil habebat magni, sed erat plane vilis et abjecta. Cum eos autem tempus vocaret ad cœnam, ubi accubuissent, vident interiorius aliam domunculam : quæ multo quidem lucernarum lumine illustrabatur, multis vero suffitibus et unguentis suave spirabat : in ea autem sitam magnam ægrotorum multitudinem. Ex quo divinum quidem quippiam suspicabantur esse et venerabile, rei tamen veritatem omnino excogitare non poterant. Invitant itaque ad convivium egregiam illam aniculam, cupientes ex ea aliquid scire ejus, quod desiderabant ; illa autem hoc recusabat, causans religionem, et quod non fas sit ei, cum sit Hebræa, vesci cum Christianis. Illi vero, cum propter magnam sitim cognitionis ejus, quod erat propositum, nihil de propenso suo studio remitterent, eam adhuc invitant ardentius, et illius non parendi pertinaciæ obijciunt aliud validius : Quid, dicentes, obstat, si cum tu acceperis cibos, quibus pro more vesceris, nobiscum quidem colloquaris, sola autem tuis alimentis utaris? Illis itaque paret mulier, et congregitur.

XLVII. Postquam autem comedissent, apud eam viri illi precibus egerunt, ut eis id significare non recusaret, quænam essent ea quæ fiebant in domo interiori. Existimabant enim esse aliquid legale, et ex umbratilibus illis et veteribus. Illa autem ea quidem dicit, quæ fiebant : causam vero, quamobrem ea fierent, minime persuadet ut aperiat. Videtis enim, inquit, o viri dignissimi, ægrotorum multitudinem. Etenim cum Deo ita videatur, in hoc quidem loco dæmones expelluntur : cæcis autem ut libere videant, claudis ut ambulent, surdis ut audiant, et mutis ut loquantur, efficitur mirabiliter ; et alii morbi, et corporum mutilationes, quæ medicorum artibus nullo sunt modo medicabiles, curantur facile. Illi autem (non enim erant imprudentibus hominibus similes, neque quod interrogare oportebat, ipsi præ simplicitate prætermittent). Undenam vero, rogabant, principium cepit locus talia operandi? Illa vero : Apud nos, inquit, Hebræos a patribus tradita habetur narratio, quod Deus in hoc loco visus sit cuidam ex patribus : ex quo factum est, ut loco hæc servaretur gratia. Hæc cum ea diceret, illi ei corde minime assentiebantur : sed videbatur eis muliercula, sicut res erat, probabilium verborum pulchra specie eclare veritatem. Ipsi ergo eam quidem adhuc rogabant vehementius, ut eis rem, ut se habebat, aperiret, respiciens, si nihil aliud, laborem saltem tanti itineris, qui nulla alia de causa erat susceptus, nisi ut viderent sancta loca, et audirent ea quæ a piis et sanctis dicuntur hominibus. Illa autem ne sic quidem cedebat, sed manebat, ut statuerat, apertum religionis existimans esse dedecus, si aperiretur veritas, et dicens se nihil scire amplius quam quod locus sit plenus divina gratia.

XLVIII. Cum autem illi pulchre sensissent eam optime quidem scire, vitare autem ne eam scire esset apertum, et ideo præ se ferre ignorationem, evadunt avidiores inveniendi ejus, quod quærebatur, et sicut Cleophas et ille alius discipulus, corde cœperunt ardere⁷². Eos enim Virgo beatissima incitabat, volens Byzantinis divinum hunc et sacrosanctum largiri thesaurum. Omnem ergo statim movebant lapidem, ut mulier, remittens immobilem hanc occultationem, eis id quod tacuerat, in apertum proferret. Quin etiam jurisjurandi necessitatem adhibebant, ejusque adeo validi, ut animum quamvis inexpugnabilem suo possent loco movere. Cum sic eam omni ex parte astrinxissent, et tanquam inevitabilia ei vincula imposuissent, vix tandem persuadent ut eis rem aperiat. Cum itaque ex alto et cum lacrymis suspirasset, et in terram fixisset oculos, perinde ac si eam puderet enuntiare: O viri, inquit, nunquam in hodiernum usque diem, divinum hoc mysterium viro evasit manifestum. Quæ enim in genere meo me præcesserunt, jurejurando adhibito, uni mulieri, eique virgini, ita tradiderunt, ut singulis ætatibus ea res sic traderetur; sed quoniam video vos esse viros reverendos et pios: et alioqui (nam hoc quoque vobis significabo) ad me usque redactæ sunt mei generis feminae, nec ulla superest alia post me virgo, cujus fidei a me credi possit cognitio mysterii, rem modo vobis aperiam. Existimo enim fore, ut quod a nobis dicitur, apud vos conservetis. Mariae illius Deiparæ (hoc enim est nobis ab alto traditum) hic custodita sita est vestis. Obstupuerunt viri illi, cum solum rei audiissent principium. Deinde adjiciens mulier, Etenim hæc, inquit, Deipara vitam finiens, duabus mulieribus virginibus duas suas vestes donavit loco benedictionis; ex quibus una fuit ex mei generis majoribus, quæ id accepit, quod donatum fuerat, et in arca deposuit: et omnino jussit iis qui erant sui generis, ut esset virgo unaquæque, quæ eam acciperet. Est ergo arca recondita in interiore domo, quam nunc videtis: et quæ in ea est vestis, est causa omnium, quæ sunt, miraculorum. Hæc, o viri, est vera narratio ejus quod a vobis quæritur: et videte ut ad vos usque solum deducta sit cognitio, et nemo sciat ex iis omnibus, qui sunt Hierosolymis.

XLIX. Cum hæc audissent, adhuc major metus viros subiit et lætitia. Metus quidem, propter magnitudinem eorum quæ audita fuerant: lætitia autem, quod essent participes talium sacramentorum. Quid ergo deinceps consequitur? Viri se ipsos humi dejiciunt, et pedes illius deprehensantes, Nulli quidem, inquirunt, ex iis qui sunt Hierosolymis, notum erit id quod nobis dictum est, ne dubites, domina; dominam enim jam te vocamus, quæ sis talibus dignata mysteriis; ipsam tibi hujus rei restem citamus Deiparam. Unum autem aliud concede

nobis rogantibus. Rogamus vero, ut dormiamus in eo loco, in quo hic divinus reconditus est thesaurus. Cum hoc autem statim concessisset mulier, stragulae quidem vestes portatae sunt in eum locum. Illi vero non se somno dederunt, sed cum nocturnum accepissent silentium, totam noctem perseverabant in oratione, et cum lacrymis agebant gratias Deiparæ, quod talibus auditionibus et spectaculis digni essent habiti. Cum autem eos qui ægrotabant, vidissent somno oppressos, metiuntur ex omni parte ambitum arcæ, in qua erat divinum repositum indumentum: ipsamque ligni speciem et habitudinem, ex quo erat arca, accurate admodum et diligenter considerant. Deinde mane egressi, et honestam salutarunt mulierem, et cum rogassent ut audacter juberet, si quid sibi opus esset Hierosolymis, se enim rursus ad ipsam venturos per eandem viam, inierunt iter versus Jerusalem, cum illa dixisset se nullo alio egere, nisi eorum precibus, et ut eos rursus lætos videret et alacres.

L. Cum fuissent itaque Hierosolymis Galbius et Candidus, et partim quidem Deo preces fudissent, partim autem pauperibus et egentibus liberaliori dextera elemosynam erogassent, secretae vocant quosdam fabros lignarios, quibus jubent, ut eis construant arcam et forma, et figura, et magnitudine illi, quam viderant, similem, mandantes præterea, ut formaretur etiam ex ligno veteri, quo nihil in ea cerneretur, quod non esset omni ex parte simile prædictæ. Excogitant deinde aliquid aliud idoneum ad celandum id quod erat futurum. Comparant sibi auratum operculum, ut eo arca tegeretur. Postquam autem et precatio, et erogatio eis satis bene habere visa fuit, eo accepto, quod fuerat fabrefactum, redeunt in vicum sani et alacres: aromatibusque et suffitibus aptis ad sacrificium, venerandam donant mulierem. Et illa quidem rursus viros, tanquam sibi familiares, jucunde accipit. Illi autem rursus ab ea petunt, quod prius, ut scilicet in sacro habitaculo totam noctem transigerent. Illa vero rursus quoque permittit, nihil omnino suspicans. Qui ingressi, summo otio utebantur precibus ad inculpatam, et ab omni reprehensione alienam Dei Matrem, eas tanquam sacram hostiam lacrymis pingue facientes: Non ignoramus nos servi tui, dicentes, o divinissima, et in primis illustris Domina, quænam olim Ozæ evererint, qui ausus est tangere arcam, quæ erat secundum legem. Quomodo ergo nos, qui sumus multis obnoxii peccatis, te non jubente, ausi fuerimus divinam hanc arcam omnino tangere, intra quam est talis thesaurus repositus: et non solum tangere profanis manibus, sed etiam eam alio transferre? Annue ergo voluntati nostrarum animarum, o boni Filii bona Mater. Ad tuam enim civitatem est translatio, quæ est omnium aliarum Regina, et te semper magno studio statuit honorare. Ad eam nos hoc

⁷² Luc. xxiv, 32.

divinum donum exportare statuimus, ad ejus tutelam et gloriam, quæ nunquam exstinguatur. Hæc tota nocte dicentes in oratione, et solum lacrymis madefacientes, repente impleuntur fiducia, fiducia, inquam, temperata reverentia. Deinde ad divinam accedunt arcam, simul læto et tremente animo, et cum omnes, qui illic erant, efficeret somnus nullo sensu præditos (o beatas manus, o furtum, in quod nulla potest omnino cadere reprehensio!) hanc accipiunt eis quoque omnino hæc in re favente gratia. Et eam quidem sic tollunt: apponunt autem, quam Hierosolymis ad ejus similitudinem fabricati fuerant, cum ei etiam imposuissent operculum. Quod quidem erat aureum, ut diximus.

LI. Cum primum autem illuxisset, sanctam mulierem quidem jubent valere, et rogant ut non cesset pro eis orare, et eorum facere commemorationem. Deinde ei quoque digito ostendunt operculum, quasi veram illam tegetet et primam arcam, quod mulieri quoque visum est ab illis allatum esse honoris gratia. Et cum præterea iis qui fuerant inventi, pauperibus suppeditassent quæ erant necessaria, valde læti protinus iter ingressi sunt, domum reversuri. Postquam autem venissent Byzantium, non honestum esse statuerunt, iis qui illo tempore erant, imperatoribus mysterium prius communicare, quam patriarchæ. Eos enim subibat timor, ne quod ipsi suum esse bonum statuerant, eo ab illis privarentur. Cum ergo multa consultassent, eis hæc visa est optima sententia, latenter eos ad hoc quoque morente Deipara. Erat eis prædium apud muros civitatis, propinquum marini sinus cornui (huic loco nomen erat Blacchernæ). In eo extruunt quidem domum oratoriam. Cum autem eis magnæ esset curæ ut jlaterent, Petri apostolorum principis et Marci domum nominant. Cum in eo certe sacrum illum thesaurum posuissent, omne statim studium adhibuerunt, ut in templo esset perpetua hymnodia, perpetuus odor aromatum, et assiduus splendor luminum. Et sic quidem longo tempore hoc divi-

num mysterium, fuit semper revera mysterium.

LII. Quoniam autem ei, quæ per ipsum honorabatur, et cujus erat ille amictus, visum est, tantum bonum ad solos duos testes non debere contrahi, et tanquam profundo aliquo contegi silentio, et communes divitias esse eorum tantum proprias, et communi epulo eos se solos explere: movet ipsos ad id quod tacuerant, proferendum in lucem: et accedentes, annuntiant iis qui tunc erant, imperatoribus, et aperiunt quale sit miraculum, et declarant quemadmodum sit allatum. Eos autem, cum audiissent, magnum invasit gaudium, et protinus fit publicum, quod fuerat occultum. Et beati quidem inter omnes reputantur Galbicus et Candidus propter tale ministerium, et publicis honorantur honoribus. Divina autem ædes in eo loco regis impensis Deiparæ ædificatur: et capsula ex argento et auro constructa, sacrum illum thesaurum excipit: plurimis aliis muneribus et donis domus honoratur. Leo vero et Verina (ii enim tunc imperabant; quorum tempore hoc quoque magnum et revelatur mysterium, et ad regiam urbem exportatur) cum pulchre et pie imperassent, et Galbicus et Candidus, qui hoc ministerium pulcherrime obierunt, transferuntur postea ad senectuti non obnoxiam vite conditionem.

LIII. Cum ergo hæc sacra arca nobis contineat, non quasdam tabulas, manu Mosaica politas, sed vestem plane divinam, et summe venerandam, quæ non solum intemeratum et ab omni labe alienum corpus texit, sed in qua (ut audacter dicam) cum esset infans, Deus Verbum fuit involutus et auctus: adeo ut ea sæpe conspersa sit guttis lactis venerabilis, quo nutritus fuit is qui est omnium alimentum et vita; ad eam quidem vere laudandam nulla sufficit oratio. Sola autem gratiarum actione res est proseguenda, et ipsi Deiparæ sunt agendæ gratiæ, et ejus Filio communi Salvatori et Regi, qui omnia ad nostram utilitatem et salutem dispensat. Ei gloria et potentia nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MARTYRIUM

S. MARTYRIS MAMANTIS.

(Latine apud Surium ad diem 17 Augusti. — Græca non occurrunt in miss. Paris.)

I. Mamas, magnus et insignis martyr Christi, patriam quidem habuit Paphlagoniam: erat autem clarus et pietate et genere. Nam erat ei quidem pater Theodotus, mater vero Rullina, religione quidem ambo fideles, genere autem insignes, ut qui

ortu essent ex patriciis, et qui non solum in filiis, sed etiam in omnibus qui erant sui generis, conservarent nobilitatem. Hi, cum esset vehemens eorum amor in Christum, et nec possent quidem internum continere desiderium: sed et libere profiterentur

pietatem, et multos ad eam excitarent, accusantur apud Alexandrum, qui tunc erat legatus civitatis Gangræ, et cui mandatum fuerat ab Imperatore, ut deorum quidem cultum omni studio augeret et extolleret : qui invenirentur autem, Christianos multis subiceret suppliciis. Quod si in sua perseverarent religione, etiam morti traderet.

II. Alexander ergo divinum Theodotum, productum ante suum tribunal, cogebat sacrificare simulacris. Sed ille ne aurem quidem præbebat iis quæ dicebantur. Legatus autem, cum esset paratus eum punire, prohibebatur a dignitate parentum. Non enim ei permittebatur contumelia afficere filios patriciorum, nisi imperator permitteret. Eum itaque mittit in Cappadociæ Cæsaream ad Faustum præsidem. Ille autem, qui quo erat in impietate ardentior, eo erat sævior, cum accepisset Theodotum, eum statim conjecit in carcerem. Ejus vero conjux etsi esset gravida, maritum tamen est secuta, et cum Theodoto ingrediente carcerem, una quoque est ingressa. Interim autem dum simul degerent, Theodotus et sciens carnis imbecillitatem, et non ignorans tyranni sævitiam, statuit ad Deum confugere : quem precabatur, ut ipse potius moreretur cum uxore, quam aliquid accideret eorum mente indignum, dum non possent sustinere vehementiam suppliciorum. Deum itaque rogabat, dicens : Domine Deus virtutum, dilecti Filii tui Pater, tibi benedico, et te glorifico, quod vel in carcere habitare propter nomen tuum sum condemnatus. Sed te rogo, Domine, suscipe animam meam in his vinculis, qui meam nosti imbecillitatem, ne aliquando in me glorietur inimicus. Hæc ergo is est precatus. Qui vero fluxit singulatim corda nostra, qui intelligit omnia opera nostra, mente ante opera suscepta, post finem orationis, ei mortem affert evestigio. Atque sic quidem excessit Theodotus, corpore mortuo relicto in custodia.

III. Conjux autem ejus Ruffina, non ferens afflictionem carceris, cum ipsa quoque intempestive peperisset filium, utpote quod magna illa afflictio effecisset, ut pareret præter naturam, distrahebatur multis ac variis animi perturbationibus. Eam graviter angebat mors mariti, premebant gravissimæ de infante sollicitudines, et præsidis crudelitas effliciebat ut extrema timeret et contremisceret ; et tamen a nullo horum vincebatur, sed Deo quidem infantem commendat et dedicat ; ipsa autem assidens mariti reliquiis, et partim quidem miserabiliter deflens solitudinem, partim autem non sustinens conjugii relictam esse superstitem, in lacrymis et suspiriis hæc dicebat Deo : Qui finxisti hominem, et ex ejus latere Evam es fabricatus, concede ut ego quoque eadem via ingrediar qua maritus et liberata ab his rebus caducis et fluxis, transeam ad ea quæ sunt apud te tabernacula et mansiones, quæ sunt æternæ et in quas non cadit interitus. Hæc Deum precatæ est

A Ruffina, et, voti facta compos, perinde ac preces consequens, ipsa quoque decedit.

IV. Ea ergo beatum illud ad Deum iter ingrediente, solus infans jacebat vivus inter parentum reliquias. Protinus autem quædam divina visio in habitu et figura adolescentis, apparet cuidam mulieri claræ et genere et opibus, neque minus pietate ac religione, vocabatur autem Ammia : et ei jubet, ut petat quidem a præside corpora sanctorum qui dormierunt in carcere : tollat autem infantem quoque, qui jacet inter eos, et eum sibi adoptet in filium, et magnam ejus curam gerat. Illa vero (carebat enim liberis, et erat vidua) sicut ei mandavit somnium, ad præsidem cito accedens, habuit eum facile annuentem ejus petitioni. Nam eum quoque morem gerentem effecit divina gratia. Statim enim reddidit, quæ Ammiæ jussa fuerant. Quamobrem cum et sanctorum corpora et infantem exportasset, illa quidem splendide simul et magnifice in suo horto sepelit : infantem autem sibi educat in filium, et non secus, atque si ipsa eum peperisset eum alebat et erudiebat, atque adeo majorem, quam si fuisset mater ejus, curam gerebat.

V. Peractus autem jam erat annus, ex quo fuerat adoptatus : et quo magis puer crescebat, eo magis procedente tempore, simul quoque crescebat in eum amor Ammiæ. Dum enim videbat, tanquam fructum sui uteri, et existimabat se eum habiturum, qui ipsam pulchre in senectute aleret. Jam secundum annum infans attingebat, et lingua tenera Ammiam vocat mammam. Hoc autem lingua Romanorum significat *matrem*. Itaque prima infantis, balbuties proprium nomen ei tribuit, et Mamas vocabatur ab omnibus, et de cætero agnoscebatur. Cum fuisset autem, quinque annos natus, eum commendat Ammia magistris litterarum. Hic vero movebatur earum vehementi amore, et in doctrina ac disciplinis erat longe suis æqualibus superior ; eratque ejus animus totus intentus, et plane defixus in eruditione.

VI. Romanorum autem sceptræ tunc tenebat imperator Aurelianus, qui cogebat omnes sacrificare dæmonibus, non solum viros et mulieres, sed etiam pueros. Maxime autem ei curæ erant pueri. Existimabat enim se facile eos esse inducturum propter ætatis teneritatem. Sed alii quidem pueri revera cedebant voluntati imperatoris : qui autem cum Mamante ventitabant ad ludum litterarium, imitabantur ipsi quoque canam pueri prudentiam, et nec verba quidem audire necesse habebant. Quotidie enim docebantur honesto illo pulchri Mamantis spectaculo et exemplo solum verum agnoscere Deum universi opificem, et ei rationale animorum offerre sacrificium : eos autem, qui ab impiis et coluntur et adorantur dii, nugas existimare, et plenos probro et dedecore. Faustj autem Cæsareæ præsidis, successor creatus Democritus, vir valde spirans impietatem, et accensus vehementi ejus æmulatione, cum primum ascendit

Cæsaream, bonum Mamantem ad eum statim deferunt, quod non solum ipse deos non coleret, sed suos quoque æquales et condiscipulos ad errorem suum omnes induceret. Mamas autem jam quintum decimum agebat annum ætatis; et honesta matrona (hoc enim erat Ammiæ epithetum) morte privatus, fit successor et hæres ejus facultatum.

VII. Democritus ergo, cum hæc audisset de Mamante, fuit protinus efferatus in puerum. Et cum effecisset ut ad suum tribunal sisteretur, primum quidem interrogat an esset Christianus: deinde, an ille esset, qui neque ipse diis sacrificat, et persuadet condiscipulis, ne pareant imperatori. Ille autem, majorem, quam ætas patiebatur, præ se ferens animi constantiam, et nihil conturbatus, Ego, inquit, vestram valde condemno canitiem, quod tanta circumfusi sitis erroris caligine, ut nec possitis quidem adspicere ad radios veritatis, sed, vero et vivo Deo relicto, accessistis ad dæmones inanimos et surdos. Nam ego quidem a meo Christo nunquam recedam, et quoscunque potero ad eum adducam. Admiratus est Democritus pueri dicendi libertatem et statim ab initio desperans se posse eum inducere, simul et minatus est adolescenti et iis qui eum circumstabant, jussit ducere puerum ad aram Serapidis, ut vel invitus deo sacrificaret. Ille autem nihil a minis effeminate affectus et illiberaliter, At non licet, inquit, tibi me punire, qui sum educatus a matre maxima et clarissima, et luculentam ab ea accepi hæreditatem, et maximas divitias, adjiciens nomen Ammiæ. Cum hæc autem audisset Democritus et ab iis qui circumstabant, de beata matrona et Mamante accurate omnia didicisset, et cognovisset se non posse eum punire, ferreis vinctum vinculis Ægas eum mittit ad imperatorem, omnia ut se habent significans litteris imperatori.

VIII. Ille autem cum litteras accepisset, et eas perlegisset, puerum varie aggreditur: et cum eum in suum conspectum adduxisset, nunc quidem minabatur et magnum terrorem intendebat, nunc autem promissis invitabat, et ei proponebat munera et honores, et dicebat: Si ad magnum accedens Serapidem, ei sacrificaveris, o pulcher puer, eris nobiscum in palatio: et primum quidem aleris regaliter, deinde te multi mirabuntur et laudabunt, beatusque eris de cætero, et cui possit invideri. Hoc autem faciebat Aurelianus, et hæc duo simul, nempe et minas proferebat, et promissa, ut vel minis eum terreret, et extremum ei metum afferret, aut promissis ejus solidam frangeret constantiam, et in summa eum molliret, ejusque oculos præstringeret, et adduceret ad impietatem. Hæc autem magis acuebant alacre et promptum studium adolescentis: et, Absit, respondit, o imperator, ut has quæ a vobis honorantur, statuas in honore habeam, aut earum ullam ducam rationem quæ sunt surdæ et inanimæ, et quæ arguunt, quam sitis cras-

A si et nullo sensu præditi, quod ea colere et in honore habere omnino sustinetis. Desine ergo minas intentare terribiles, ut tibi videntur, et maxima polliceri. Nam puniens quidem, benefacies; benefaciens autem damno afficies maximo. Pro Christo enim mori, est mihi quovis honore et lucro præstantius. His vehementer irritatus Aurelianus jubet corpus pueri cædi flagris. Atque adolescenti quidem prudentia cano cædebatur tenerum et modo florens corpus; ille vero perinde afficiebatur atque si quateretur in somnis.

IX. Cum autem imperator eo ipso tempore, quo torquebatur puer, ei adularetur, et eum omni ratione conaretur emollire, dicebat enim: Dic vel solis labris te sacrificaturum: et statim liberaberis ab omni supplicio: Non ego, inquit Mamas, o imperator, solum mihi verum Deum et Regem Christum, neque labris nec corde negaverim, etiam si presentibus longe graviora excogitaveris. Quin etiam magnas tibi habeo gratias, quod me per hæc tormenta ei quem desidero concilies; et opto solum, ne manus defatigentur tormentibus, quæ jam, ut vides, mihi magna bona procurant: sed robustæ potius reddantur et valentes. Aurelianus autem postquam vidit eum tam parum curare verbera, jubet ei nudatum corpus totum torreri lucernis ignis: ut cum carnes paulatim eliquarentur, et diutius versaretur in tormento, et dolores sentiret graviores. Et hoc quidem deductum est ad effectum, et admotæ sunt lacernæ corpori martyris. Sed et ignis reverebatur athletam, et in milites spirabat vehementius. Atque martyr quidem sine dolore admittebat lucernas; illæ autem magis urebant animum persecutoris. Nam cum ne minimum quidem corpus martyris attingerent eo illi majorem flammam excitabant insaniam. Deinde jubet martyrem verberari lapidibus. Ille autem perinde erat affectus, atque si aspergeretur rosis, et spe futuri lætabatur.

X. Cum itaque valde animi dubius esset omni ex parte Aurelianus, et nullum supplicii genus posset excogitare, quod cor Mamantis attingeret, jubet glebum plumbeum ejus collo alligari, et sic in medium mare ductum martyrem, projici in profundum. Et jussus quidem deductus est ad effectum; sed ne tuæ quidem, o Mamma, Deus tui est oblitus, angelis enim suis mandat de te, ut te custodiant. Et statim angelus forma humana in orbem circumiens, terrorem quidem affert iis qui ipsum ducebant, et eos vertit in fugam; jubet autem martyrem venire in montem, qui est Cæsareæ, et illic degere. Cum fuisset ergo in monte, et totos quadraginta dies mansisset jejunos, fit hic alius Moses. Ei in manus novum traditur testamentum, quod non tunc quidem primum esse cœperat, sed jam fuerat datum patribus. Et quod tunc deerat Mosi, hoc nunc adimpletur in martyre. Nam Moses quidem solummodo e cœlo accipit tabulas: ad hunc autem et vox, et virga ab alto descendit. Cum autem virgam accepisset, et ut vox significabat, ea terram disse-

cuisset, quomodo prius mare Moses, accipit Evangelium editum e terræ visceribus.

XI. Quid opus est ea dicere, quæ sunt postea consecuta? Non amplius nobis martyr Moses, sed fit alius Paulus prædicans Evangelium. Cum quoddam autem templum construxisset, in quo orare consueverat, quoniam oportebat eum, sicut Paulus¹, operari manibus, divina virtute ad se ducit omnes feras: et læe mulgens feminarum, quæcumque id scilicet præbent poculentum hominibus, efficiebat casum; et ejus quidem parum sibi relinquebat et reponebat: reliquum autem descendens Cæsaream, distribuebat egentibus. Quoniam autem magnus Mamas fama et sermone multorum celebratur, Alexander quidem alius, non is quem prius diximus, tunc creatus præses Cappadociæ, vir crudelis, si ullus alius, et contendens in impietate a nemine superari, cum de eo omnia intellexisset, mittit quosdam equites ad eum quærendum, ut cum invenissent, ad eum adducerent. Cum illorum itaque adventum præscivisset martyr, lit eis obviam. Illi autem postquam simul convenissent, neque scirent, hunc esse illum, rogabant eum, ubinam, et in quo loco esset Mamas. Ille vero: Vos quidem, inquit, o amici, oportet nunc ex equis descendere, ut eamus ad cœnam; postea autem ostendam vobis Mamantem. Hi ergo ab eo hospitio accepti, caseum et panem libenter comederunt; his enim egregius eos accepit Mamas, dominus convivii.

XII. Interim autem ad martyrem accedunt, ut consueverant, feminae animantes, ut unaquæque suo lacte mulgeretur. Quod cum vidissent equites, eos invasit stupor et timor, et cœna relicta, confugiunt ad martyrem. Ille vero cum metum eis ademisset, et eos bono et fidenti animo esse jussisset, deinde vellet etiam eorum animos a cura liberare, dixit se quidem vere eum esse, qui quærebatur, Mamantem, ne amplius eum quærent. Eos ergo dimittit, pollicitus seipsum quoque mox venturum. Deinde cum equites protinus recessissent (tali enim viro credebant, neque in eo poterant ullum suspicari mendacium) cum unum ex iis qui erant in monte, leonibus, martyr nutu ad se vocasset, jubet eum, postquam ipse ingressus fuerit stadium, cursim pergere ad Græcos et Judæos, qui lingua maledica nomini Unigeniti detrahunt, et id maledictis incessunt, et eis afferre interitum. Hæc cum jussisset feræ, e monte proficiscitur: et accedit ad equites, qui eum expectabant ad portam civitatis. Cum ii itaque eum assumpsissent, ducunt ad Alexandrum. Ille autem protinus: Tunc es, inquit, ille qui es magia insignis? Martyr autem Mamas prudenter dicit: Ego sum Christi servus, qui eis quidem qui credunt in ipsum, et faciunt ejus voluntatem, dat salutem; magos autem et incantatores, et eos qui adorant idola, igni tradit æterno. Sed quam de

A causa me accersisti? Quod nec possum quidem, inquit præses, perspicere, quibusnam utens præstigiis et incantationibus, viribus inexpugnabilia et fera animalia inducis, ut cum eis degas, et apud eas verseris: imperes autem propemodum, tanquam ratione præditis. Respondens autem martyr: Qui servit, inquit, Deo in eo, qui solus vivit, et est verus, ne vel parum quidem sustinuerit versari et vitam agere cum idololâtris et maleficis. Quamobrem ego mihi duco esse præstantius, versari simul cum feris, quam vobiscum habitare. Nam illæ quidem non nostris inducuntur, ut putas, incantationibus, et ideo mihi redduntur cicures et domesticæ, neque enim scio quid sibi velit vel solum nomen incantationis; sed et si sint prudentiæ expertes et rationis, sciunt tamen ipsæ quoque meum revereri Dominum, et in honore habere ejus famulos. Vos vero estis longe, quam ipsæ, minus participes rationis, quod cum illas habeatis exemplar honorandi Domini, ne sic quidem intelligitis.

XIII. Præses autem cum adversus hæc ne posset quidem contradicere, conabatur aperte vim afferre. Cur autem eo, aiebat, processisti stultitiæ et audaciæ, ut insurgas quidem adversus imperatorum constitutiones, impudenter autem nos quoque afficias contumeliis? Sed tormenta te vel invitum omnino ea quæ oportet, docuerint. Et statim jubet eum suspensum valde cædi. Ille autem, et si adeo acerbè laceraretur, perinde erat affectus, atque si nullum dolorem sentiret penitus. Neque enim tortores aspexit effeminate, nec se mollem præbuit in tormento, non humile et illiberale aliquid est locutus: sed recta in cælum suos defixerat oculos et consolationem expectabat a superis. Cum vero præses suppliciorum et dolorum acerbiter intendere, et instaret ut martyr laniaretur vehementius, vox quædam divina, quæ exstitit e superis, ei quidem levat magnam partem doloris: confirmat autem et corroborat id, quod laborabat, et reddit eum quibusvis tormentis superiorem. Eam cum multi audissent ex fidelibus, firmiores et constanter evaserunt in pietate. Alexander autem postquam vidit generosum Mamantem nibili facere ferreas illas ungulas, quibus laniabatur, corde magis lacerabatur ab insania; et ipsum quidem illinc deducit: accendit autem fornacem ignis, ut athleta in eam jaceretur. Atque jam quidem accendatur fornax ignis: præses vero, quoniam tunc erat occupatus in aliis, satius esse putavit parumper martyrem tradere in custodiam. Quadam enim spe ducabatur, quod si ei tempus daretur, ut apud se esset, et consideraret accuratius, fore ut et experientia malorum, quæ præcesserant, et metu futuræ fornacis, accederet mollior ad secundas interrogationes, et non parum priorem suam mutaret sententiam. Atque ille quidem vir generosus conjicitur in carcerem: ad quadraginta autem Christianos,

¹ I Cor. iv, 12.

qui in eo prius detinebantur, ibi inventos liberat a vinculis : et cum carceris claves et vectes labefactasset, sola prece, et totas portas aperisset, eis quidem concedit, ut sine labore exeant, relinquitur autem ille solus in custodia, in qua angeli presentia excitabatur et confirmabatur ad futura certamina.

XIV. Interea ergo jam accensa erat fornax : et præses, abjectis aliis curis, rursus producit martyrem ad tribunal, et dicit : Tanta omnino nostra in rebus maxime necessariis occupatio, et diuturna in illis mora, præbuerunt tempus ineundi consilii quod esset tibi utile. Sin minus, tu vides, quam sit alta fornax : nihil tamen dicam, donec inconsiderata hæc tua constantia effecerit, ut te multum deplores. Ille autem vir egregius : Jam tibi, o præses, prius meam aperui sententiam ; cur de iisdem rebus tibi rursus exhibes negotium ? Cum inceperis, finem impone ; ne differas ea quæ mihi es minatus. Præses autem eum protinus immittit in fornacem. Sed qui pueris, qui erant in Assyria, fornacem aliquando rore aspersit Deus, is hic quoque aderat, auferens ignis operationem. Martyr autem versabatur in flamma, tanquam in prato florido. Toto certe tempore, quo in igne est moratus, canebat hymnos ad Deum. Atque tres quidem dies eum tenuit fornax. Deinde cum flamma cessasset et essent in cinerem dissoluti carbones, jubet præses lictoribus, ut efferant, si quid sit reliquum ex ossibus martyris. Illi autem cum venissent ad fornacem, illius vocem apertissime audiunt Deum laudantem. Illi vero protinus reversi, Præsidi renuntiant rem illam admirabilem. Ille vero : Per magnum, inquit, Serapionem, et alios omnes deos, hoc est aperte incantatio et præstigia. Et multa alia nugatus est adversus veritatem : adeo erat attonitæ et plane emotæ mentis. Populus autem, quicumque, inquam, paululum poterant intueri ad veritatem, cum nec ignis vestigium, neque ullam fuliginem aspexissent ferre athletam, illius Deum laudabant, et ei soli ascribebant miraculum.

XV. Stolidus autem præses, postquam ex fornace rursus aslittit martyr sanus et salvus ante illius tribunal, cum nec ejus quidem pilum ignis attigisset, longas in eum effudit nugas, eum insimulans magiæ et veneficii, et hæc vocans demoniaca. Ille autem ne responso quidem eum est dignatus. Et præses quidem eum deduxit ad certamen, futurum, ut putabat. cœnam bestiis. Ille autem sequebatur subridens. Et in martyrem quidem immissus fuit pardus, et sævus ursus. Sed ursus quidem eum

reverenter adorabat, et ad ejus pedes procumbebat. Dixisses, si vidisses, eum amplecti illius vestigia. Pardus autem lenis et mansuetus, in ejus humeros citra ullam insiliens molestiam, lingua abstergebat ejus sudorem, et eum demulcebat, perinde ac eum deliniens, et ægre ferens ea quæ patiebatur. Et quæ a præside quidem immissæ sunt bestię, sic, ut videlis, meum tractarunt athletam. Sed non sic leo, qui ab illo signum accepit, quem ipse armavit adversus impios, ut prius diximus. Nam dentibus stridens, et iram spirans, propere descendit de monte : cum conturbasset theatrum, et in partes dissecasset, ex eis quidem multos discerpit dentibus et unguibus. Quo quidem tempore innumerabilis multitudo infidelium, intelligentes virtutem divinam, quæ erat in martyre, ejus Deum magnifice extollebant. Hæc, quæ vel ipsos poterant mollire lapides, reddebant præsidem duriores : et leonem rursus in ipsum immittit. Ille autem, quantum qui præcesserat, efferatus fuerat in impium theatrum, et eis quavis morte vitam effecerat acerbior, tantum hic accessit mitis et mansuetus martyrem : adeo ut multis videretur immissus esse a præside ad eum consolandum, non autem ad puniendum.

XVI. Cum itaque spem omnem abjecisset impudens ille præses, rogat quemdam ex iis qui ei parebant, ut in præclari hujus martyris viscera ferreum adigat tridentem. Et ille quidem eum ambabus manibus torquet in martyrem. Martyr autem sanguine manantia fert intestina, adeo ut quædam mulier ex iis quæ benevolæ erant martyribus, quam primum accurrens, craterem guttas sanguinis suscepit, et lætus ingreditur per medium theatrum ; magnam enim a vinculis securitatem præbebat ei finis, qui mox exspectabatur, et egreditur lætus e civitate, onere, quod gestabat, sibi placens dum internam naturæ compositionem in manibus suavissime circumferebat, ut qui gauderet, quod ea oblata esset hostia ei qui formaverat, et grato animo reddita esset ei qui dederat. Cum ergo duo stadia pervasisset, et Christo agonothetæ visum esset eum satis laborasse, recumbit in quadam spelunca, et aspicit ad eas, quæ illic sunt, coronas. Vox autem desuper exstitit, vocans athletam ad æterna illa tabernacula et præmia, ad eum qui illic est splendorem, et delicias, ad quas transit protinus, ab illis exceptus secundo mensis Septembris. Quas detur omnibus nobis consequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri simul cum sancto Spiritu gloria, honor et potentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MARTYRIUM

SANCTORUM PAULI ET JULIANÆ.

QUI APUD URBEM PTOLEMAIDEM PASSI SUNT.

(Latine apud Surium ad diem 17 Augusti. — Græce non exstat in mss. Paris.)

I. Aurelianus imperator per totum orbem terrarum contra Christianos edictum proposuit, ut omnes idolis sacrificarent: qui vero id facere noluissent, vita pessime privarentur. Ille igitur cum in Isauriam venisset, in urbem Ptolemaidem se contulit, ut omnes Christianos cogeret idolis sacra facere. Cum vero beatissimus Paulus una cum sorore sua Juliana imperato rem in urbem ingredientem vidisset, Christi signo frontem notavit, et ad sororem conversus, **Esto**, inquit, bono animo, soror mea, neque timeas; dico enim tibi magnam quamdam tentationem Christianis imminere.

II. Vidit Aurelianus, cum Paulus Christi signo frontem notavit, et misit qui illum corripere. Quem cum in media turba stare jussisset, Miserrime, inquit, homo, quidnam tibi proposuisti, ut me urbem ingrediente frontem signare auderis? **An** ignoras edictum contra Christianos propositum? Respondit Paulus: **Audivi** equidem edictam tuam, sed nemo unquam poterit tantum timorem vobis injicere, ut Christum verum Deum abnegemus tuam; enim tormenta brevia sunt, neque eos ledere possunt, qui Deum metuunt. At Dei tormenta, sempiterna illa sunt. Eodem modo voluptas et gloria, quam Deus Christianorum generi largitur æterna est. Quis igitur tam amens est ut viventem Deum derelinquat, et surda atque muta ista vestra idola colere velit, cum ipse auctor nostræ salutis Christus Jesus dixerit: *Quicumque negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patrem eo, qui in cælis est?*

III. Cernis, inquit, Aurelianus, quandiu te nugantem passus sum ac sustinui? Accede jam, et diis sacrificata, ne pessimo mortis genere consumaris. At Paulus: Ego nullum alium Deum cognovi, nisi Dominum Jesum Christum, quem colui semper inde usque a patribus meis puro corde atque animo. Tum Aurelianus dixit: Suspendite hominem istum, et acriter torquete, donec venerit Dominus ipsius, et eum liberet. Suspendunt igitur illum carnifices, et cruciatibus affligere cœperunt. Cuique affligeretur, voce magna Deum invocans, dicebat: Domine, Jesu Christe, vera Dei veri et Patris progenies, cujus ortum nemo comprehendere potest, non Angeli, non Archangeli, non Throni, non Dominationes, non

Principatus, non Potestates, non Virtutes, non Cherubini, aut Seraphini, nisi Pater solus; tu, inquam, afferas opem mihi humili et abjecto servo tuo et ex manibus Aureliani me liberares. Deus autem protinus ita cruciatus illos leves effecit, ut beatus Paulus nil sentiret.

IV. Sancta vero Christi sponsa Juliana, cum fratrem suum ita cruciari vidisset, euenrit ad tribunal, et voce magna clamans: Aureliane, inquit, tyranne, cur ita crudeliter fratrem meum innocentem crucias? Tum Aurelianus: **Detegite** mox istius mulieris caput, et ejus genas vehementer percutite, ne sic temere loquatur: istum vero nefarium hominem constanter cruciate, eo quod Christi, quem dicit, patrocinium et adjumentum se habere ait. Risit Juliana, et: **Miror**, inquit, quomodo imperator cum sis, deliras, neque potentiam Christi cognoscis, quemadmodum scilicet tormenta his hominibus, qui eum invocant, leviora efficit. Aurelianus ad suos conversus, dixit: Muliercula ista ex mea clementia majorem in modum elata est; itaque illam torve intuens: **Accede**, inquit, et diis immola, non enim manus meas te evasuram confidere debes. Ad hæc Juliana: Ego neque tua tormenta extimesco, neque minas tuas ad me pertinere arbitror; est enim Deus in cælis, qui poterit eripere nos de iniquis manibus tuis. Quæcunque igitur habes torquendi instrumenta, mihi admoveas, ut ex his ipsis Dei et Salvatoris Jesu Christi opem mihi præsentem esse cognoscas.

V. Hæc dixit Juliana. Cui Aurelianus: **Video**, inquit, pulchritudinem tuam talem esse, ut illius rationem habens te perdere nolim. Te igitur adhortor ut sacrifices quo legitimam mihi uxorem te deligere possim, et mecum una regnes, imperio meo omni tempore fruens. Quin etiam fratri tuo injuriam compensabo, et faciam, ut amplissimum dignitatis gradum apud me habeat. **Erexit** Juliana oculos suos in cælum, et crucis signo cum frontem notasset, risit. Cui Aurelianus, **Cur**, inquit, Juliana, multam benignitatem meam contemnens, risisti? **Non**, inquit illa, contempsi benignitatem tuam; sed rideo, gaudens, quod Sponsus meus cælestis, qui vult omnes homines salvos fieri, sedet in solio sancto suo, ejusque divinitatis pulchritudinem contemtor; qui

¹ Matth. x, 23. ² I Tim. ii, 4.

etiam me hortatur ut certamina ipsa libenter sustineam, te vero nugacem et fulem hominem contemnam, quippe qui cum te imperatorem appellari facias, et ligna et lapides adoras. Audiens hæc Aurelianus, bili percitus : Suspendite, inquit, mulierem istam, eamque constanter cruciate, ut intelligat se ante imperatoris tribunal consistere. Cœperant jam carnifices illam cruciare, cum Paulus ejus frater eam intuens, Ne timeas, inquit, soror, tyranni cruciatus neque ipsius minas formides. Sustineamus paulisper, ut perpetuo requiescere possimus. Infligite huic, inquit Aurelianus, cruciatus assiduos eique inculcate, ne superba et stulta verba effutiat. Audiens hæc Juliana, iterum risit, et ait: Aureliane tyranne atque iniuste, Dominus Jesus Christus facit, ut neque labores, neque tormenta hæc sentiam. Tunc Aurelianus, Quamvis, inquit, multas nugas effundas, et simules te cruciatus non sentire, faciam tamen, ut diutius crucieris, et doloribus succumbas. Non sinet, inquit illa, Christus ipse, me unquam a te superari. Ille est, qui mihi opem affert et nunc, et semper ad finem usque opitulabitur, quo ipsius potentiam, et nostram Christianorum patientiam cognoscere possis. Te vero ipse Deus meus æterno igni puniet; exiget enim a te animas quas perdidisti.

VI. His verbis magis exarsit Aurelianus, et jussit lebetem afferri, ac picem in eum conjici, atque ignem multum infra lebetem accendi, ita ut nemo propius accedere posset. Jussit autem in illum conjici Paulum et Julianam. Qui cum fuissent conjecti, oculos in cœlum erigentes, ac tanquam uno eodemque ore precantes, hæc dicebant: Domine Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac et Jacob, qui descendisti in fornacem ignis ad Sidrach, Misach et Abdenago in Babylonis regione, neque illos igne lædi permisisti; tu, Domine Jesu Christe, lux illa immensa, Patris mysterium et gloria, Deique altissimi dextera, qui homo factus propter peccata nostra, inter homines versatus es, da salutem animabus, quas inimicus diabolus miserrime deceptas et corruptas, usque ad infimam tartaræ sedis voraginem detrudere conatur: quemadmodum Aurelianus iste, ipsius diaboli discipulus, nunc facit. Hæc cum illi precantes dixissent, pix effervescens in gelidam aquam conversa est, ita ut qui præsentibus erant, Dei potentiam admirarentur.

VII. Nihilominus tamen Aurelianus, proprio furore oppressus, Deo gloriam non reddebat, sed magicis artibus ea fieri existimabat. Jussit postea e lebete illos extrahi, in quibus nec picis odor aliquis inerat: quin etiam neque in lebete ipso picis aliquid inventum est, sed tantum frigida aqua. Tunc Aurelianus: Existimatisne, inquit, eos, qui præsentibus sunt, a vobis circumveniri et adduci, ut putent auxilium a Deo vestro vobis allatum, et non magicis potius artibus hæc facta esse? Non ita, per deos ipsos, res se habebit; faciam enim, ut cruciatibus affecti, igne consumamini, nisi diis ipsis victimas obtuleritis. Ad

hæc Paulus respondit: Minime nos possumus viventem Dominum Deum relinquere, cœli et terræ creatorem, qui nos e tenebris eripuit, et a manibus tuis eisdem liberavit. Nunquam igitur, Aureliane imperator, nobis persuadere poteris, ut lapidibus et statuis vestris, voce, auditu et anima carentibus, cultum præbeamus. Itaque de cætero tormenta quæcumque vis, nobis admoveas, ut Dei nostri vim cognoscas.

VIII. Jussit Aurelianus duas ferreas sedes illic afferri, et e balneis publicis carbones congeri, et sedes illas vehementer succendi; suum vero abdomine illitos martyres ipsos supra candentes sedes imponi. Quod cum mox factum esset: Jam, inquit Aurelianus, artibus vestris omnibus superatis, potestis discere, quisnam sit Aurelianus imperator. Veniat nunc Christus vester, si potest, et vobis laborantibus opem afferat. Respondit statim Aureliano Juliana: Nobiscum hoc in loco Christus est, nobis opem affert, neque sinit ab igne nos tangi. Tu vero illum non vides, cum ejus visione indignus sis. Moneo te, Aureliane, ut insaniam istam omittas, et ad Christum accedas, nam si ei credere volueris, te resipiscentem amplectetur, cum benignus sit ac misericors, et humana peccata condonet. Quod si non credideris, æterno igne punieris.

IX. Magis iratus est Aurelianus, et jussit carnifices capite truncari, quasi pecunias a Christianis accepissent, ut illis parcerent. Cum vero ad mortem deducerentur carnifices, hortabatur eos Paulus his verbis: Nolite timere, neque enim in æternum moriemini, sed sanctorum participes futuri estis, et cœlestis regni hæredes. Hæc cum audissent carnifices, constiterunt, ita Deum orantes: Domine Jesu Christe, quem Paulus et Juliana prædicant, adesto nobis, et in confessione tua fac nos perfectos esse, quoniam nihil mali fecimus, et morimur. Hæc cum dixissent, obtruncati sunt. Eorum alter, Quadratus; alter, Acacius dicebatur.

X. His igitur martyrio consummatis, jussit Aurelianus alios carnifices ignem afferre, et supra carbones sal aspergere, ut ignis ipse vehementer accenderetur. Tum Juliana: Aureliane, inquit, Tyranne et nefarie, cur te ipsum affligis? Video enim te cruciari, et omnibus modis furore detentum affligi, denique ut serpentem aliquem exhibentem, venenum contra nos effundere; sed nihil tamen proficies, cum Deus ipse nos corroboret, ut pravas tuas cogitationes sustinere possimus. Itaque cum adversus nos nihil efficere potueris, magis erubescas, et a nobis ipsis abstinebis. Aurelianus jussit illos exsolvi, et in carcerem detrudi, atque ligna quædam maximi ponderis in eorum cervices imponi, pedes etiam compedibus ligari, catenis manus devinciri, et ferreos clavos sterni, ut illis confingerentur, neque Christianorum aliquem permitti ad eos ingredi, ne cibus afferretur. Illos igitur carnifices in carcerem duxerunt, quæque ab Aureliano jussi fuerant, eis fecerunt. Cum vero media nocte martyres Deum precarentur, lux quædam magna

effulsit in carcere, et angelus coram illis stetit, A et cœcis dixit: Paule et Juliana, servi Dei altissimi, surgite et Deum orate. Hæc dixit angelus, et ad eos accessit: ac statim instrumenta, quibus eorum colla constricta erant, tetigit, statimque tam illa, quam reliqua ferrea et lignea vincula confracta, de justorum martyrum corporibus exciderunt: duæ autem sedes pannis stratæ, et mensa coram ipsis illico apposita est, omnigenis ferculis plena, eisque angelus dixit: Venite, requiescite, et cibum sumite, quem misit vobis Jesu Christus. Paulus et Juliana, ea re lætati, discubuerunt. Cumque panem ipsum in manus sumpsissent, et oculos in cœlum erexissent, Deo ipsi gratias egerunt, et cibi participes facti sunt. Viderunt carceris custodes lucem illam magnam; cumque ad eos repente introivissent, quod B factum fuerat didicerunt, ipsos insuper comedentes, et hilares factos viderunt. Itaque cum illis recumbentes et ipsi comederunt, Deoque laudem et gloriam dederunt, qui talem gratiam filiis hominum contulisset, ita ut plerique ex ipsis Deo crederent, et Christiani evaserint.

XI. Tertio post die Aurelianus, cum in tribunali sedisset, jussit sanctos martyres Paulum et Julianam illuc duci, quibus ait: An nondum tormenta ipsa vos docuerunt, ut ab ista insania vestra discedatis, et deos adeuntes, illis victimas offeratis? Hæc, inquit Paulus, stultitia mihi sit, et omnibus, qui Deum ipsum diligunt. *Quod enim stultum est Dei, sapientius est hominibus; et sapientia hominum stultitia est apud Deum.* Desipiens profecto et insanus essem, si a Deo ipso deficiens, dæmones vestros colerem. Denuo Aurelianus, bili percitus, jussit illos in ligno suspendi, et cruciari. At illi Deum orantes, hæc dicebant: Domine Jesu Christe, Fili Dei viventis, lux Christianorum, et fides, quæ neque concuti, neque ab adversariis expugnari, aut dissolvi potest: ostende faciem tuam, et nobis opem feras, neque nos destituas propter sanctum nomen tuum. Cum igitur carnifices diutius illos cruciarent, et Christus eorum cruciatus sublevaret, nihil omnino martyres tormenta illa sentiebant.

XII. Unus vero e carnificibus, nomine Stratonicus, cum staret ad sinistrum Julianæ latus, et tormenta in eam inferret, ejus pulchritudine captus, D manus ab ea continebat. Cujus sensum atque animum cum beata et sancta Juliana cognosceret, sinistrum pedem extendit, et calce illum verberans: Stratonice, inquit, fac quod jussus es a tyranno Aureliano, neque manus a me contineas mihi parcens; ego enim habeo Regem meum Dominum Jesum Christum, Deum æternum, et animæ meæ curatorem, qui corporeis laboribus me sublevari, atque ita præsentis cruciatus non sentio. Hæc cum Stratonicus audivisset, statim ensem, quem manutenebat, abiecit; cumque ad tribunal Aureliani cucurrisset, clamans: Aureliane, inquit, tyranne

et temerarie, curram hæc facinora contra Christianos patrare audes? Quidnam homines Deo servientes commiserunt, ut ita crudeliter et immaniter eos crucies? An quia Christum omnium dominatorem venerantur? Hæc cum audiret Aurelianus, ita obstupuit, ut hora una mutus remanserit. Tandem respondens: Tunc etiam, inquit, Stratonice, istorum stultitiæ atque insanitiæ particeps factus es? An Julianæ pulchritudo te decepit, et ejus jucundis sermonibus allectus es? Stratonicus cum in cœlum oculos erexisset, dein Paulum ac Julianam in ligno suspensos circumspexisset, crucis signo munitus, illorum aspectus tales vidit, quales angelorum Dei facies esse solent. Mox accurrit, et deorum aram calcibus conculcavit, eamque evertens, ait: En et ego Christianus sum; facias licet quidquid libet. Furore accensus Aurelianus, jussit ejus caput abscindi. Cumque sententiam imperator tulisset, venit ad eum locum in quo martirium obiturus erat; ubi cum genua inclinasset, ita oravit: Domine Jesu Christe, quem Paulus et Juliana confitentes, invicti permanent a divinitate tua servati, et Aureliani tyrannidem confundentes; tu, quæso et animam meam accipe in cœleste regnum tuum, meam, inquam, animam, qui brevissimæ horæ spatium nomen tuum confessus sum, præsentem Aureliano. His dictis, ille caput extendit, et carnifice obtruncatus est. Venerunt autem Christiani, et ejus reliquias collegerunt.

XIII. Paulus vero et Juliana cruciatus fortiter sustinebant. Tunc Aurelianus Julianam affatus: O scelestæ, inquit, et impia muliercula, quomodo in tormentis existens, carnificem decipere potuisti, eique mortis causam afferre? Non ego, inquit Juliana, illum decepi, vel mortis causam attuli, sed qui me assumpsit Jesus Christus, ille ipse et hunc dignum fecit, ac vocavit; nisi enim dignus fuisset, nunquam ad martyrii palmam pervenire potuisset. Illum igitur in regno cœlorum requiescentem aspicias, te vero in gehennæ flamma puniri senties. Tunc quidem pectus tuam, infelix, percuties, cum inferiorem hominem, teipso apud Christum præstantiorem videbis, et dolore affectus, clamabis, D Dei misericordiam implorans, quam tamen impetrare non poteris. Post hæc jussit Aurelianus illos e ligno detractos, in carcerem interiorem concludi, et omnes veneficos ac præstigiatores vocari, qui feras omnes, quascunque haberent, acerbissimas, hoc est, viperas, aspides, cerastes ac dracones, afferrent, ut una cum Paulo et Juliana in carcere concluderentur. Cum igitur feras attolissent, quemadmodum a tyranno jussi fuerant, simul cum Paulo et Juliana eas concluderunt. Serpebant autem feræ illæ, et ad pedes beatorum martyrum assidebant, intentis quidem oculis eorum facies aspicientes, sed nihil tamen nocentes. Paulus au-

^a I Cor. 1, 20, 25.

tem et Juliana sedebant psallentes, et Deum col-
laudantes.

XIV. Manserunt autem serpentes illæ tres dies et tres noctes cum martyribus clausæ. Tertio autem die misit Aurelianus sub noctis tempus, ut disceret, an a serpentibus consumpti essent. Venerunt, qui missi fuerant ad eum locum: cumque ad januam accessissent, eos, psalmos canentes et Deum laudantes, audiverunt. Cum vero accuratius scire vellet, quo pacto res se haberet, ascenderunt in locum quemdam superiorem. Unde per fenestram speculati viderunt Paulum sedentem simul cum sorore sua Juliana, et angelum Dei stantem in conspectu ferarum, neque permittentem feras accedere. Cucurrerunt igitur illi, et Aureliano omnia, quæ viderant, nuntiaverunt. Surrexit Aurelianus diluculo, et sedit pro tribunali, et jussit veneficos feras suas illinc evocare, et martyres duci ad tribunal. Accesserunt venefici ad januam, et feras eodem modo, quo solebant, vocare cœperunt. Cum vero feræ ipsæ illis non obedirent, januam patefecerunt, et feræ uno impetu omnes exierunt, et quoscunque infideles homines prope januam invenerunt, statim interfecere, et ad deserta loca aufugerunt.

XV. Carceris autem custodes Paulum et Julianam ad Aureliani tribunal duxerunt. Tyrannus igitur eos intuens, ac ridens: *Beatum, inquit, me hodie existimo, quod vestra consuetudine fruor; fortasse enim magnum aliquid a vobis lucrifaciam, et per deos ipsos, si quidem mihi verum dixeritis, multa et magna dona a me percipietis, et regni mei potestas penes vos erit. Nunquid vos deum Apollinem presentem, et vobis opitulantem, ut audivi a quibusdam speculatoribus, vidistis? Nos, inquit Paulus, nullum Apollinem cognovimus, nam sumus ex eorum numero, quibus Deus salutem dedit. Tua vero anima ad mortem usque perdita est. Non enim sapias, neque resipiscere vis; quin imo multus tyrannidis tuæ furor ad blasphemiam te convertit, quippe qui angelum, quem misit Dominus Jesus Christus ad obturanda ora serpentum, quæ tua est arrogantia et temeritas, Apollinem fuisse dicis. Tunc iratus Aurelianus, jussit plumbeis globis Pauli maxillas contundi, atque illi dici: Ne ita D*

XVI. Jussit postea e tribunali Paulum abduci, et Julianam ejus sororem coram sisti, quam his verbis aggressus est: *Quæso, animæ meæ domina Juliana, quæso, inquam, et te hortor, ne fratris tui insaniam imiteris. Video te puellam prudentissimam, multa sapientia refertam. Obtempera consiliis meis, et columnas aureas per totum terrarum orbem, tuo nomine inscriptas, erigam. Tunc illi Juliana: Minime, inquit, me decipies, Aureliane tyranne et impie. Non circumvenies Dei altissimi servam. Ne mihi æternam mortem suggeras. Visne me privare Dei gloria et cœlesti regno, quo tu*

A indignus es et alienus? Jussit Aurelianus Julianam semoveri, et Paulum reduci; cui dixit. *En, Paule, soror tua promisit mihi se diis sacrificaturam; quæ idcirco mihi uxor erit, totiusque regni mei domina. Fac igitur et tu quod dico, et sinas tibi persuaderi ut diis sacrifices. Ad hæc Paulus: Vere, inquit, mentitus es, idque tuo malo; sed nihil alienum fecisti a patris tui diaboli disciplina, cum id facias, quod ille solet: neque enim aliquem subripere potestis, nisi mendacia confingendo. Sed frustra laboras, namque nos non decipies: ne si totius quidem orbis terrarum imperium nobis pollicereris. Minime, inquam, nos circumvenire poteris.*

B XVII. Quousque tandem, inquit Aurelianus, injuriam nobis facis? An non erubescis, nugator et insipiens? Per deos ipsos ego vos omnium generum tormentis affligam, et nemo e manibus meis auferre poterit. Jussit igitur ignem afferri, et quatuordecim virgas ferreas, easque in ignem conjici, et valde accendi; tum Pauli manus et pedes ligari, ferreumque vectem inter manus et pedes injici, et in terram defigi, ac sic virgis ignitis binis per vices Paulum percuti, Julianam vero jussit in lupanari constitui. Itaque multi e turba illa, quæ circumstabat, scelesti et nefarii homines, certatim contendebant, quis ad eam primus ingrederetur. Erant enim velut equi hinnientes, ejus puellæ forma incitati. Cum vero in eo loco, in quo Aurelianus jusserat, constituta esset, statim angelus Domini descendit de cœlo, et dixit: *Ne timeas, Juliana; Dominus enim Jesus Christus, quem tu colis, misit me, ut te protegam, et sanctum nomen ejus notam faciam omnibus timentibus eum. Cum vero multi ad virginem accederent, et ejus pulchritudine frui vellent, angelus excussit e pedibus suis pulverem, et in eorum oculos injecit, ita ut eos excæcarit. Quapropter neque amplius cernebant, ubi essent, aut quo irent, neque ad illam accedere poterant. Id cum turbæ vidissent, quod admirabiliter factum fuerat, uno animo clamabant: Magnus est Deus Pauli et Julianæ, qui ubique eos servat et protegit, qui illum timent. Qui autem excæcati fuerant, flexis genibus supplices ejus opem implorabant, dicentes: Juliana, D*

serva Dei altissimi, peccavimus quidem contra te, cum stulte atque insipienter nos gesserimus; sed tu da, quæsumus, nobis veniam, ut Dei serva: et precare Christum tuum, ut nobis visum restituat. Eorum misericordia commota Juliana, paululum aquæ accepit: et cum oculos in cœlum extulisset, Deum invocavit, ita dicens: *Domine Jesu Christe, auctor omnium salutis, exaudi me, et nunc etiam ostende miracula et prodigia quæ facis propter nos filios hominum. Restitue his viris facultatem videndi, ut sanctum et gloriosum nomen tuum celebretur. Hæc cum dixisset, aquam supra turbas illas infudit, et omnes, qui excæcati fuerant, visum receperunt. Tum illi ad terram prostrati, gratias Deo reddebant, pœnitentiam agentes. Cum-*

que peccata sua confessi essent, Christiani facti sunt.

XVIII. Paulus vero, de quo dicebamus, cum a carnificibus cruciaretur, virgis illis ferreis diutius percussus vociferabatur, hæc dicens : Aureliane tyranne et nefarie, quidnam mali commisi, ut sic crudeliter et impie me crucies? Verum me quidem a tormentis Dominus meus Jesus Christus sublevat : te vero manet hæreditas æterni illius ignis, qui paratus est tibi, et diabolo hæc adversus nos suggerenti. Et ubinam, inquit Aurelianus, Paule, est Juliana soror tua, quam ais esse temperantem et virginem? En illa ad lupanar ducta est. Num putas adhuc esse virginem? Ad hæc Paulus : Scio, inquit, illum ipsum Deum, qui semper a tuis pravis cogitationibus me liberavit, sororis etiam meæ propugnatores fuisse, et intactam ab omni labe conservasse. Misit enim angelum suum e cælo, ut eam custodiret. En ut sine macula, et virginitatem puram habens, revertitur, ut videat vincula mea. Miseratenim Aurelianus, ut Juliana duceretur. Quæ cum venisset ad tribunal, et Paulus eam vidisset, multo gaudio plenus risit. Aurelianus vero : Num, inquit, Juliana, amatores tui pulchritudine tua satiati sunt? At illa dixit : Mea pulchritudo, meum ornamentum et decus Christus est, qui misit angelum suum, et me abjectam atque humilem servam protexit : quoniam fidem et spem meam in illo fixam habeo. Quapropter gratias illi ago, et sanctum ejus nomen collaudo, quod ipse est, qui facit mirabilia solus ⁴, C et non est alius Deus præter ipsum.

XIX. Jussit deinceps Aurelianus Paulum exsolvi, et foveam quamdam effodi, tam longam, quanta est trium hominum statura ; tum ligna et ignem afferri, atque in fovea illa succendi. Fecerunt carnifices, quod jussum fuerat, admodum studiose ; nam et foveam statim effoderunt, et ignem vehementer accenderunt. Itaque Aurelianus jussit Paulum et Julianam in ignem illum conjici. Sancti vero martyres, Deum collaudantes, Salvatorem ac Dominum Jesum Christum invocabant ad opem sibi ferendam. Cum autem ad eum locum venissent, sua membra crucis Christi signo munierunt, et sponte se in ignem conjecerunt. Erant autem in igne illo Deum laudantes, et ejus gloriam prædicantes. Ecce autem angelus Domini descendit de cælo, et fumum una cum igne foras excussit, neque permisit sanctos martyres vel paululum ab igne perturbari. Stabant itaque in fovea illa rectis corporibus, divinas laudes proferentes in hanc sententiam : Benedictus es, Domine Deus Rex sæculorum, qui memor fuisti humilitatis nostræ et præsentia tua ignis flammam extinxisti propter bonitatem tuam, quæ facit ut peccata nostra non recorderis. Tu nos indignos, salvos atque incolumes eripuisti a cogitationibus tyranni Aureliani, qui suo imperio ita intumescit, quasi futurus sit immortalis.

Hæc cum martyres precarentur, multi ex Græcis, Dei potentiam contemplantes, animo compuncti, ab idolorum superstitione defecerunt, et Christi fidem secuti sunt ; multi etiam carnifices, qui eos verberaverant, cum Dei tanta in illos beneficia collata vidissent, mutato consilio, Christi fidem amplexi sunt.

XX. Perlata vero sunt hæc omnia ad Aurelianus, qui jussit, illos ita ut erant, in fovea lapidibus obrui. Sed ecce repente tonitruum sonitus cum multis fulguribus, et nubes huc atque illuc agitata, et ignis plenæ, usque ad Aureliani conspectum devenerunt, et ignem illum in terram effuderunt, voxque hæc e cælo ad eum demissa est : Aureliane, ingredi in abyssum gehennæ ignis, paratam tibi et patri tuo diabolo. Hæc cum facta essent, misit Aurelianus, et jussit athletas et Christi martyres ex fovea illa extrahi, et in carcerem conjici. Itaque sancti martyres Dei gloriam laudabant in omnibus his, quæ Deus ipse mirabiliter illorum causa fecerat. Septimo die postea diluculo Aurelianus sedit in tribunali, et jussit sacerdotes afferre quotcumque idola habebant argento et auro confecta, ac pretiosis lapidibus ornata. Quæ sacerdotes ipsi mox in conspectu Aureliani constituerunt, cum stravissent sub ejus pedibus purpuram regalem. Tum Aurelianus : Vocate, inquit, Paulum et Julianam. Quos cum vidisset ante tribunal consistentes, animo et vultu valde irato illis minatus, dixit : Ite nunc, et diis sacrificate ; nolim enim existimetis, manus meas vos evasuros. Subrisit Paulus, et ait : Nunquam, tyranne, Deum nostrum derelinquemus, qui cælum et terram effecit. Ne putes amplius, idolis tuis cultum nos allaturos. Tum Aurelianus : Violenta, inquit, morte dignus es. Idolane tibi hæc videntur? Neque intelligis, quæ vis in illis sit?

XXI. Ad hæc Paulus : Jupiter iste, quem tu deum esse dicis, homo quidam fuit fugitivorum filius, qui artem magicam bene edoctus fuerat : cumque præter cæteros homines esset incontinentissimus, et libidini maxime deditus, ac quorundam pulcherrimas uxores atque filias adamasset, se continere non potuit quin cum illis commisceretur. Qui modo in taurum mutatus, modo avi similis, aquilæ scilicet, ac cygno, mulieres nonnullas ex jam dictis circumvenit, et a mente alienatas in eam miseriam impulit, ut ipsum tanquam deum colerent. Ad hæc et alias mulieres per formæ mutationem et præstigias decepit, in aurum commutatus. Et ne alia ejus libidinosa facinora hoc loco narrem (scio te ad iracundiam concitari : sed licet irascaris, dicam tamen nihil veritus) iste, qui prope Jovem positus est, et Apollo dicitur, an non ex adulterio genitus est e muliere quadam, quæ Latona dicebatur, quæque illum peperit inter duas arbores, qui et

⁴ Psal. LXXI, 18.

militum Christianorum, a Trajano, dum in Oriente ipse opera nefaria commisit, patrem Jovem imitatus? Eodem modo et Dionysius vester ille deus, an non et ipse ex adulterio genitus est ex Semele Cadmi filia? Nugator, inquit Aurelianus, et scelestus, an non ex Junone deorum matre Bacchus genitus est? Risit Paulus, et ait: Estne deus, qui ex muliere genitus incipiat esse deus, aut qui uxorem habeat? Tunc Aurelianus: Quousque, inquit, multas nugas effundens diis maledices? an non et vester Christus, quem vos Christiani Deum cœlestem esse dicitis, ex muliere genitus est? Respondit Paulus: Non es tu dignus, qui Dei mysterium audias. Verum ne oratione tua multos eorum, qui præsentes sunt, circumvenias, necesse est aperire id, quod quæris.

XXII. Initio Deus ipse cum cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, effecisset, hominem effinxit ad imaginem et similitudinem suam. Purum enim a malitia, innocentem, justum, pietate præditum creavit illum Deus, et in paradiso deliciarum pleno eum collocavit. Pater autem vester diabolus non ferens tantam hominis felicitatem, Evam seduxit, et per illam, Adam ad divini præcepti transgressionem impulit. Quo factum est, ut et Adam ipse tanquam transgressor e paradiso expulsus sit, et genus omne humanum morti et peccati pœnæ obnoxium evaserit. Quamobrem cœlestis Pater et omnipotens Deus misericordia motus, humano generi subvenire volens, misit Filium suum, ut humanam carnem susciperet, et Adam solveret, eosque qui ab injusto detinebantur. Ipse igitur Deus, Verbum Dei, ac Patris Filius, ante sæcula omnia est sapientia ipsius, et potentia et dextera: qui per archangelum Gabrielem annuntiatus fuit sanctæ illi Virgini puræ atque honestissimæ, ex prophetico et regio genere originem ducenti. In cujus utero Deus ipse, hoc est, cœleste Verbum, quod oculis corporeis non cernitur, habitans, suscepit corpus, cum Gabriel ita Mariam ipsam affatus esset: *Ave, gratia plena: Dominus tecum; et paulo post: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*⁸. Genitus igitur fuit Deus et cœleste Verbum per Virginem, omni labe purissimam, corpore, tanquam veste quadam, indutus propter humanæ salutis dispensationem. Nemo enim poterat Deum verum, ita ut est, præsentem videre, cum Deus ipse sit ignis consumens⁹, neque homo aliquis vivens Dei faciem videre possit. Hujus igitur dispensationis causa Deus noster, quod ad carnem pertinet, genitus fuit, et ut infans lacte nutritus est, cum esset tamen divinitate perfectus. Insuper factus est puer, et juvenis, cumque hominibus, ut homo, conversatus est annos triginta tres, urbes, regiones, et castella orbis terrarum pertransiens, et

benefaciens omnibus, ac liberans eos⁷, qui a diabolo vexabantur. Postea in ligno crucis suffixus est, ut salutem daret mundo, qui perierat diaboli violentia et fallacia. Idem corpore mortuus est. Cumque ad inferos descendisset una cum sancta anima illa sua, contrivit portas æreas, et veces ferreos confregit⁸: atque in caliginosa inferorum penetralia ingressus, eripuit eos qui vinculis detinebantur, et ex carcere diaboli illos in superiorem regionem eduxit¹⁰. Quod totum ipsius benignitati acceptum refertur. Cum vero ita post tres dies a mortuis resurrexisset, apparuit suis discipulis atque apostolis, et aliis multis, qui vere in eum crediderant: et cum aliquoties comedisset et bibisset cum apostolis per dies quadraginta, sic postea in cœlum assumptus est, et sedet ad dexteram Patris cum corpore illo, quod ipse Deus Verbum sibi copulavit. Nunc igitur diabolus dolore affligitur. Illum enim Christus ipse Christianorum pedibus conculcari fecit, qui per sanctum ipsius nomen ingrediuntur in regnum cœlorum: a quo regno tu alienus es. Habes enim sortem et partem, æternam ignis gehennam, hæreditatem diaboli patris tui percipiens.

XXIII. His auditis, Aurelianus præ furore vultu mutatus est, et dentibus stridere cœpit, exardescens in illum, cui et respondens: Multas, inquit, nugas te modo effudentem passus sum, patientiam in te, nugax et scelestus, audiendo retineas. Tu vero quandiu perges me contemnere, et diis maledicere? Nunc igitur nisi diis immolaveritis, pessimis modis vos perdam, ita ut nemo possit e manibus meis vos eripere. Tum Paulus et Juliana concordi animo et magna voce clamantes: Nos, inquit, Christiani sumus, et in Christo ipso spes nostras collocatas habemus; dæmones non adoramus, idolis tuis non servimus, tormenta tua non timemus. Excogita igitur quoscunque vis cruciatus, fidem enim in Deo habemus, fore ut a nobis supereris, quemadmodum pater tuus diabolus a Christo superatus fuit, qui nos etiam robustos facit, et pravas artes tuas expugnat. Hæc cum audisset Aurelianus, jussit lignum quoddam magnum afferri. Quod cum allatum fuisset, fecit Paulum in eo alligari. Carnifices vero ejus manus colligarent. Tunc Aurelianus præcepit accensas lampades afferri, et in ejus faciem injici, præcone ita vociferante: Ne in orbis terrarum dominos contumeliosus sis, neve in deos ipsos maledicta conjicias.

XXIV. Juliana cum frætrem suum igne comburi spectaret, summa voce clamavit: O tyranne et scelestus, quid mali frater meus commisit, ut ita crudeliter cum crucies? Jussit Aurelianus et Julianam in ligno alligari, et accensas faces in os ejus, et in totum corpus adhiberi; cui et dixit: Impudentissima mulier, erubescere, quemadmodum

⁷ Luc. 1, 28, 32. ⁸ Deut. iv, 24; Hebr. xii, 29.

¹⁰ I Petr. iii, 19.

⁷ Exod. xxxiii, 20 ⁸ Act. x, 38. ⁹ Psal. cvi, 16.

mulieres decet. Tum Juliana ridens : Vere, inquit, Aureliane, te admonentem acceptum habeo, eo quod dixisti : Cum sis mulier, erubescere ; revereor enim, et erubescere Christum Dei viventis Filium, qui est ante faciem meam, neque illum possum derelinquere, et daemones colere. Furere accensus est Aurelianus, cum se ab illis irrisum videret. Itaque jussit carnifices ignem per totum corpus illorum circumferre. Quod cum illi mox fecissent, tota civitas, quæ sanctorum martyrum spectaculo intererat, voce magna clamabat : Imperator Aureliane, injuste judicas, injuste illos crucias. Si nolunt diis sacrificare, sententiam contra illos feras. Tum Aurelianus, cum metueret, ne populus seditionem adversus ipsum concitaret, sententiam tulit, ut eorum capita truncarentur, et corpora canibus ac feris et volucribus cœli projicerentur.

XXV. Itaque decimo septimo die mensis Augusti exierunt simul lætantes, atque versus hunc psalmi concinentes : *Salvasti nos, Domine, ab affligentibus nos, et odientes nos confudisti.* Cum vero ad locum martyrii venissent extra urbem, Paulus rogavit carnificem, ut Julianam prius, quam ipsum, securi percuteret. Juliana vero, cum faciem suam Christi signo munisset, admodum læta collum extendit, eamque spiculator securi percussit. Paulus igitur cum sororem Christi martyrio perfunctam vidisset, oculos

A in cœlum erexit, et Deo gratias egit, ac crucis signo se itidem muniens collum suum extendit : quem et spiculator mox obtruncavit.

XXVI. Erant illorum corpora extra urbem jacentia, cum e loco illo ea tollere Christiani prohiberentur. Milites enim, ita ut jusserat Aurelianus, observabant, ne quis reliquias illas auferret. Veniebant autem in eum locum lupi, canes et volucres, et circa sanctorum martyrum corpora sedentes, illa custodiebant : cumque muscas et ejusmodi animalia supra corpora illa sedentia viderent, aves ipsæ alis ea expellebant, non permittentes, ut in sanctis illis corporibus insiderent. Itaque septem dies et septem noctes feræ ac volucres cœli circa martyrum reliquias consederunt. Caterum nuntiata sunt omnia hæc a militibus Aureliano. Qui cum ea audivisset : O furorem, inquit, pessimum Christianorum istorum, quos ne mortuos quidem superare potuimus. Misit igitur, et milites ipsos noctu illinc abduxit : neque enim volebat de die eos illinc remove, ne a Christianis irriderentur. Cum vero dies illuxisset, exierunt Christiani, et martyrum corpora curantes, sumptuose in pace condiderunt, regnante Domino nostro Jesu Christo, cum quo Patri simul et sancto Spiritui sit gloria, honor et imperium nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹¹ Psal. XLIII, 8.

DE S. ANDREA TRIBUNO

AC SOCIIS

MARTYRIBUS IN CILICIA.

(Acta SS. Bolland. ad diem 19 Augusti.)

§ 1. *Publica eorum veneratio, nomen S. Andreae confusum, Acta, martyrum numerus.*

Nomen hujus celeberrimi martyris ac sociorum quam sit memorabile, quantaque apud posteros manserit in benedictione, testantur affatim monumenta antiqua, quæ ad nos usque de illis sunt transmissa. Incipiamus a Fastis Græcis. Typicum, quod sub S. Sabbæ nomine citatur, meminit hoc die « Sancti martyris Andreae, ducis militaris, ac sociorum bis mille quingentorum et nonaginta trium. Menologium Sirleti sic habet : « Natalis sanctorum martyrum Andreae, ducis exercitus, et sociorum duorum millium quingentorum nonaginta trium, qui Maximiani persecutoris temporibus delati apud Antiochum ducem exercitus quod essent Christiani, perseverantes in Christi confessione, ense percussi sunt. » Eundem cum honorifico nomine megalomar-

C tyris nec non eisdem numero socios signant Menæa magna impressa, ac sequentes illis accinunt versiculos :

*Ἐστῆσε τμηθεὶς αἱμάτων λίμνας ὕδατος
Σοὶ τῷ παραστήσαντι λίμνας ὕδατων.
Ἐννέα καὶ δεκάτῳ τάμον Ἀνδρέου ἀχέοντα λαμ-
[πρόν.]*

*Truncata rivos sanguinis pro te dedit
Turba hæc, aquarum, Christe, cui rivos dabas.
Nona post decimam collum Andreae abscidit ensis.*

Censeo alludere poetam ad genus martyrii, et ad salutarem fontem : de quo vide Acta num. 11, 12 et 13. Dicta Menæa peculiarem ac solemnem faciunt de S. Andrea memoriam in Officio sacro hujus diei, condito etiam Canone in honorem Sancti, cujus hæc est acrostichis :

B *Ἕγμνοις προτῶ σε, Ἀνδρέα, Στρατηλάτα.
Laudes tuas, o Ductor Andrea, cano.*

2. Porro hodierni nostri pugiles in variis aliis Fastis sacris memorantur: etenim in Kalendario Ruthenorum apud Possevinum fit mentio S. Mart. Andreæ: in Menæo Chiffletii, Ἀνδρέου Στρατηλάτου, Andreæ militaris ducis. Martyrologium Arabico-Ægyptium ac ms. Taurinense cum ipsius tum sociorum in genere meminere; quorum numerum determinat Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum eodem modo, quo Typicum ac Menologium Sirleti. Synaxarium e Menologio, jussu Basilii imperatoris collecto, post hunc titulum, Certamen sancti megalomartyris Andreæ militiæ ducis, ac sociorum ejus, ponit Actorum compendium, cujus textus Græcus excusus datur ad calcem tomi 1 mensis Augusti, Latine autem sic sonat: « Erat hic, imperante Maximiano, dux militum in orientali regione sub Antiocho, qui universo militum agmini præerat. A quo postquam una cum aliis militiæ ducibus missus esset adversus Persas, et Christum invocasset, in fugam egit Persas, et post insperatam victoriam socios nos ad Christi fidem pertraxit. Accusati vero apud Antiochum, tanquam rei judicio, coram ipso astitere: et ipse quidem in lecto ferreo ignito fuit extensus; sociorum autem e quadratis lignis manus transfixi sunt clavis. Deinde autem ex aliis mille, jubente Antiocho, e regionis finibus exacti: quos ubi instruxisset Sanctus, ad Christi fidem adduxit. Rem ubi comperisset Antiochus, eosque simul cum his quibus præerat, esset insecutus, omnes ense interemit, omniumque postremum Andream, illustrem Christi martyrem, et inter athletas fama celebrem. »

Quam memorabile hujus nostri Megalomartyris seu Magni martyris nomen est apud Græcos, tam celebre etiam est apud Latinos, antiquissimis utique ac primæ notæ Martyrologiis inscriptum. Nam Usuardus hac die ita eum refert: « Natalis sancti Magni, seu sancti Andreæ martyris, cum sociis suis duobus millibus quingentis nonaginta et septem. » Ad quam annuntiationem ista jam pridem in Usuardo a nobis edito et illustrato observata sunt. « Andream apud Græcos inelytissimum Megalomartyrem Martyrologi nostri Latini verosimillime ex Græca appellatione binomium fecerint Magnum seu Andream. Sic etenim Beda, prout apud nos editus est, et ex eo Rabanus, Romanum parvum, Ado, et, cujus jam verba dedimus, Usuardus. Melius fortasse legissent, magni Andreæ: neque enim verosimile puto, Martyrologos nostros Andream tribunum militum cum Magno episcopo Anagnino confundere voluisse. » Hanc observationem de duplici nomine eidem nostro martyri perperam indito, inferius confirmare conabimur. Habemus interim ex dictis (nihil quippe cogit omnes illas annuntiationes huc integras transcribere) magni nominis martyrem fuisse S. Andream in Ecclesia Latina. De Wandelberto postea agemus. Martyrologium Romanum modernum ita de illo legit ac sociis, quorum tamen numerum non determinat: « In Cili-

cia natalis sancti Andreæ tribuni, et sociorum militum, qui victoria de Persis divinitus adepta, ad fidem Christi conversi, et hoc nomine accusati, sub Maximiano imperatore in angustiis Tauri montis ab exercitu Seleuci præsidis trucidati sunt. »

4. Quia vero circa annuntiationem apud Galesinium nonnulla mox erunt notanda, illam quoque hic præmittere visum est. Sic igitur sonat: « Cæsareæ, sanctorum martyrum Magni, Andreæ, et sociorum, quingenti et nonaginta septem, cum leonem conspexissent in homines a fide alienos sævientem, ad beati martyris Magni pedes mansuetum et prostratum jacere; rei admirabilitate commoti, ad Christi fidem se contulerunt. Quamobrem Alexandri præsidis jussu capite plectuntur, Magnus vero lapidibus obruitur. » Annuntiatio hæc convenit S. Magno, cujus martyrium pluribus describit Petrus de Natalibus lib. 7, cap. 76; in quo tamen cum nullum de S. Andrea inveniam vestigium, mirum mihi accidit, ipsius nomen intrusum legi in dicta annuntiatione. Sed res hæc pluribus tractatur apud nos hac die, qua de sancto Magno Cappadoce agitur, pag. 717. Nunc de hallucinatione Martyrologorum superius indicata et hic pluribus refellenda tractabimus; e qua videtur originem traxisse Galesiniana.

5. Et ea quidem est duplex; altera in eo versatur, quod S. Andreæ addiderint nomen non suum, Magni videlicet; altera incertior priore, quod alicubi forte S. Magnus aliter annuntietur, quam debeat, uti mox referam. Ad priorem quod attinet, præter illa, quæ paulo ante præmisimus, hæc addo ad majorem illorum confirmationem. Baronius in notationibus hac die 19 Augusti ad annuntiationem Martyrologii Romani Andreæ tribuni et soc., « De his, ait, hac die Usuard. et Ado; licet Andream cum S. Magno confundant. » Hunc errorem etiam castigat Lambecius Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, lib. viii, pag. 202, ubi occasione versionis Latinæ et exordii Actorum S. Andreæ ac sociorum apud Surium hac die, « Martyrium S. Andreæ, ducis exercitus, et sociorum, auctore Symeone Metaphraste. Vocatur autem hic Andreas etiam magnus, » etc., sic scribit: « Hoc non est intelligendum de nomine proprio Magni; quippe quod S. Andreas Stratelates non habuit, sed tantum de titulo Μεγαλομάρτυρος sive Magni martyris, qui illi in hujus narrationis inscriptione Græca honoris causa tribuitur. Perperam igitur et absurde in Adonis archiepiscopi Viennensis Martyrologio die 19 Augusti legitur: Natalis sancti Magni seu sancti Andreæ, » etc. Merito itaque ista, « Vocatur autem hic Andreas etiam Magnus, » omissa sunt in editione Surii, anno 1618 Coloniae edita. Hæc de errore isto. In alium forte lapsus est Wandelbertus, dum eidem martyrum manipulo videtur adjunxisse S. Magnum Cappadocem, cui aliam martyrii palæstram supra assignavimus. Sic enim canit

*Magnus et Andreas quarta denaque coruscant :
Septem nonaginta et quingenti comitantur,
Quos pariter sancti simul his bis mille sequuntur.*

6. Varia sunt Actorum exemplaria. Lambecius loco citato pag. 201 et 202 unum affert hoc titulo ac principio : Τῆ αὐτῆ ἡμέρᾳ. Ἐθλησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ Στρατηλάτου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τελειωθέντων δισχιλίων πεντακοσίων ἐννεαήκοντα τριῶν. Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τοῦ ἀσεβιστάτου Μαξιμιανοῦ βασιλείας διωγμὸς κατὰ Χριστιανῶν ἐγένετο μέγας, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Συρίας· εἶχεν δὲ τότε τῆς ἐκεῖσε στρατηγικῆς τάξεως τὴν ἀρχὴν Ἀντιόχος τις, δεισιδαίμων ἄνθρωπος ὢν, etc. Id est : *Eadem die (19 Augusti) certamen sancti et gloriosi magni martyris Andreae, ducis exercitus, et bis mille quingentorum nonaginta trium cum eo peremptorum. Temporibus impiissimi Maximiani imperatoris magna adversus Christianos mota est persecutio, maxime in partibus Syriae. Quidam autem Antiochus, superstitioni deorum addictus homo, ibidem tunc ordinis militaris imperium tenebat, etc.* Observat Lambecius hanc narrationem Latine exstare apud Laurentium Surium, ac Symeoni Metaphrastæ ibidem tribui, ut modo indicatum est. Sed nullum ejusdem vestigium invenio apud Allatum in Diatriba de Symeonum scriptis a pag. 124, ubi Vitas enumerat, quas tanquam Metaphrastæ proprias signat. Consule quæ dicta sunt tomo III hujus mensis pag. 719 de Actis S. Eupli martyris. Habemus etiam exemplar Græcum in nostro codice † ms. 194, cujus exemplaris titulo prænotatur eadem in ms. Cæsar. 45 pag. 221 exstare. Aliud Græcum apographum asservamus hoc titulo : Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος τοῦ Στρατηλάτου, ex cod. Ambros. N. f. n. 152, sicut additur in eodem apographo. Incipit : Τὸν θαυμαστὸν Ἀνδρέαν τὸν στρατηλάτην. *Mirabilem Andream exercitus ducem, etc.*

7. Baronius anno Christi 301 collectionem historicam Actorum intexuit : quæ quidem, ait ibidem num. 5, germana noscuntur. At, bona eminentissimi cardinalis venia, non paucæ occurrunt difficultates, quæ illis incommodant. Nam primo, ea non esse exarata a scriptore contemporaneo, illud est indicio, quod in principio illorum dicantur ista : « Persecutio quædam magna contra Christianos commota est. Erat tempore illo Antiochus quidam. » Et inferius : « Celeberrimus martyr » vocatur Sanctus. Postea vero sequitur : « Statim autem, quemadmodum sanctus martyr precibus suis postulaverat, locus in quem venerandus sanguis ille *martyrum* defluerat, fons quidam effectus est, omnigenarum ægrotationum sanitatem afferens, qui fons ad hodiernum usque diem gratis redundat. » An illa auctori synchrono conveniunt? Secundo, oratio S. Andreae, in qua dicit : « Domine Deus . . . accipe mei peccatoris . . . preces, eorumque omnium qui mecum sunt . . . omnibusque his qui necessitatis tempore nostra, qui sumus

A indigni, nomina invocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent ; quique ad locum hunc confugerint, eos protege . . . et quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illis curationum fons, » etc. Oratio, inquam, illa merum est episodium, cum a nemine potuerit audiri nisi a solis ipsis martyribus, quibus per tempus non licuit eam aliis referre. Accedit eo, quod non satis videatur consentanea humilitati Christianæ, quæ in martyribus elucere debet.

8. Tertio, mirum etiam videri potest, S. Andream, Christi fidem amplexum, prælio unī, quin imo pluribus, prout apparet, sese exposuisse, antequam petisset atque obtinisset baptismum. Audiantur Acta : « Inter idolorum cultores velut rosa florebat inter spinas . . . fidelissimus Dei servus et martyr Andreas . . . Hic . . . Jesu Christi opem assecutus adversantium bellorum hostes superabat, et multis egregiis ac strenuis facinoribus excellabat. Bello autem contra Persas ipsi commisso, eos solos, quos manifeste cælestis gratia ei designavit, secum habens, oppositis hostibus prælium intulit. Jam vero cum esset congressurus cum hostibus, eorum ingentem multitudinem divinæ cognitionis argumentum suis militibus proposuit : nondum enim Christi Dei nostri fide donati fuerant, qui illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. » Sequitur postea S. Andreae confessio, cruciatus in ignito lecto æneo, sociorum militum supplicium, etc., quibus tandem cum ipsius tum militum subditur baptismus, quem dicuntur suscepisse a Petro urbis Tarsensis episcopo, postquam eo clam discessissent. Nos interim ex dictis concludimus, in hujusmodi Actorum historia non tam relucere sinceram narrationem, quam Græculi scribillatoris, quisquis demum ille fuerit, compositionem : id quod confirmabitur ex aliis quibusdam incommodis, quæ inferius proponuntur. Vide Adnotata.

9. Numerus sanctorum martyrum non ponitur eodem modo apud Græcos ac Latinos. Hi quippe exstitisse illos memorant bis mille quingentos nonaginta septem, ex præmissis supra num. 3, Martyrologium Romanum non signat numerum : in cuius determinatione Fasti Græci, num. 1 citati fere cum Latinis antiquis consentiunt. Acta nullum quidem etiam numerum determinant : sed magnus fuerit necesse est, cum ingentem Persarum multitudinem debellarit, et « Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange, » uti loquuntur Acta, martyrium sit consecutus ; quamvis « illum milites qui ex iis qui cum ipso fuerant : apud Antiochum detulerunt, quod Deum . . . confiteretur et celebraret, in cruce suffixus fuerat. » Verum quo pacto tantus cohæret numerus cum Eusebio, qui *Ecclesiasticæ Historiæ* a Valesio editæ lib. viii, cap. 4, pag. 296, hæc refert : « Postquam . . . dux Romani exercitus nescio quis (intellige Maximianum Galerium) Christianos milites persequi aggressus, eos, qui in exercitu merebant, lustrare cœpisset

ac recensere, et Christianis liberam eligendi A potestatem fecisset, ut vel imperatorum jussis obtemperantes honoris sui gradum retinerent, vel si parere nollent, honore militiæ nudarentur; complures regni Jesu Christi milites, nominis illius confessionem sæculari gloriæ ac felicitati, qua fruebantur, absque ulla cunctatione prætulērunt. Ex quibus pauci admodum (in Græco est εἷς του ζυ δεύτερος, id est, unus et alter) non modo dignitatem, verum etiam vitam amittere pro defensione pietatis sustinuerunt: cum is qui religioni nostræ struebat insidias, parce adhuc et raro sanguinem quorundam fundere auderet. Verum ubi apertius se ad bellum accinxit, dici non potest, quot et quantos Christi martyres in omnibus locis atque urbibus passim cernere licerit, » post famosum videlicet edictum contra ecclesias propositum Nicomediæ: de quo cap. 5 meminit idem Eusebius.

10. Si itaque pugilum nostrorum martyrium differre liceret atque ad illam crudelissimam persecutionem, qua in omne genus hominum a tyrannis sævitum est, textus Eusebii non crearet difficultatem; sed cum eo usque non videatur differendum, saltem secundum Acta, prout videlicet ea nunc exstant; non videamus, quo pacto satis commode ad verba Eusebii responderi queat. Diximus, saltem secundum Acta etc., quæ S. Andree ac sociorum militum eadem narrant accidisse post bellum Persicum; circumstantia vero illa fortasse adjecta fuit a non satis cauto exornatore Actorum, quæ aliunde non sunt magnæ admodum auctoritatis. Quidquid sit, nos ingentem illum sociorum martyrum numerum, in Græcis pariter ac Latinis Fastis consignatum, relinquimus in antiqua sua possessione, ita tamen ut, Martyrologium Romanum secuti, eum in titulo ante hunc Commentarium nostrum non determinaverimus. Nunc a numero martyrum pergamus ad tempus martyrii.

§ II.

Tempus martyrii expensum.

« Cursum, inquit Acta, martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange perfecit decimo nono die mensis Augusti, die Dominico. » Littera G, quæ hic est littera diei 19 Augusti, non invenitur tanquam littera Dominicalis signata ad nostrum propositum, nisi anno 294 et 305; unde consequens est, ut secundum Acta innecti debeat martyrium illud anno alterutri. Si autem anno 305 id affligas, satagendum est, ut dictus annus componatur cum modo, quo Maximianus martyres tractari jussisse fertur in Actis, et cum reliqua eorundem Actorum serie, rebus ibidem ita expositis, ut dictu difficile videatur, eas accidisse tempore persecutionis generalis Diocletianæ. Adde, quod memorent accidisse palmam martyrii quando erat bellum illud contra Persas, quo a S. Andree ejusque sociis insignis victoria relata de ipsis fuit; unde sit, ut tempus martyrii pendeat a tempore istius belli secundum Acta. Baronius ad

annum Christi 301, num. 1, Diocletianum Imperatorem cum suo collega Maximiano tunc triumphasse de Persis affirmat; et ibidem num. 2. « Porro, ait, enituit in bello Persico eximia virtus Andree tribuni militum, » etc.

11. Sed Pagius ad dictum annum, num. 2, illum triumphum celebratum affirmat « anno 305 » quo Lactantius lib. *De mortibus persecutorum*, cap. 17, Diocletianum Romæ Vicennalia celebrasse tradit. Nam cum triumphus ille Romæ exhibitus fuerit, ut Eusebius in Chronico, Eutropius et Cassiodorus testantur, et ante annum 303 post victoriam Persicam Diocletianus Romæ non fuerit, liquet eo anno triumphum hunc actum esse. Præterea triumphos cum Vicennialibus et id genus festis de more exhibitos fuisse, sæpeque dilatos non semel insinuavi. Quare licet pax inter Romanos et Persas jam ab anno 297 sancita fuisset, tamen triumphus de Persis anno tantum 303 actus. Et, nonnullis interjectis, ad anni 301 numerum 2, quos e Baronio citabam, et seqq. observat ista: « Diocletianus, nullum hoc anno de persecutione Christianorum promulgavit edictum, sed tantum in milites sævitum. Quare martyres, de quibus Baronius, ante annum 303 passi non sunt. » Alii martyres isti huc non spectant, sed L. Andreas cum suis militibus, quorum martyrium ex jam dictis apud Baronium, ac criticum ejus, consummatum sit anno 301.

12. Sed quo minus eorum adstipulemur sententiæ, obstat 1º: Pax inter Romanos et Persas jam ab anno 297 sancita fuerat, uti modo fatebatur Pagius, Persis videlicet a Galerio Cæsare tunc victis, ex eodem auctore ad istum annum num. 6 et 7. Cur ergo sanctorum nostrorum militum martyrium differri debeat ad annum Christi 301? Cur Pagius secundum sua principia illud non ponit citius, cum anno 298 militum persecutionem affligat, dicens ad eundem annum num. 2: « Persecutio adversus milites hoc anno inchoata, ut recte Prosper in Chronico. Sicut igitur persecutio generalis in ipsis utriusque Augusti (sermo est de Diocletiano et Maximiano Herculis) Vicennialibus cœpit; sic et ejus quædam velitatio in utriusque Quindecennialibus. » 2º: Cum dicant Acta, num. 2: « Tempore illo accidit, ut Persiarum copiarum pars quædam fines transiliret, et bellum adversus Antiochum suscicaret; » cumque bellum illud S. Andree ab Antiocho demandatum fuerit, non utique ex dictis post annum 297, quo « pax inter Romanos et Persas sancita; » quidnam cogit illius ac sociorum martyrium procrastinare usque ad annum Christi 301? 3º: Cum denique hic annus componi non possit cum ratione temporis, quo martyrium accidisse memorant Acta, nimirum « decimo nono die mensis Augusti, die Dominico, » sicut supra observatum est; melius quidem nobis videretur, Acta in hoc defendere, et erroris non condemnare, si

probabili aliquo argumento eo non compelleremur. A gentibus barbaris luctaret, cum alii intra laxiores et quietiores terras delicate imperarent. »

13. Theodericus Ruinartius inter Acta sincera et selecta a se vulgata, pag. 309 et seqq. editionis primæ, exhibet Acta S. Maximiliani martyris, in quibus præter alia, anno Christi 295 quarto Idus Martii eum impellentia ut militiæ nomen daret, dicuntur ista : « Maximilianus respondit : Militia mea ad Dominum meum est. Non possum sæculo militare. Jam dixi, Christianus sum. Dixit Dion proconsul : In sacro comitatu dominorum nostrorum Diocletiani et Maximiani, Constantii et Maximi, milites Christiani sunt et militant. » Quomodo igitur, si anno 295 milites Christiani fuerint inter turmas Maximiani et in aula ejus, quomodo, inquam B in milites nostros Christianos anno Christi 294 sub Maximiano sævitum est? Accedit eo, quod non satis verosimile videatur, tyrannidem persecuendi Christianos a solo Maximiano esse executioni mandatam, nisi post victoriam, quæ anno 297 de Persis relata fuerit, quæque animum ejus inflarit, cristasque ejus erexerit ad audendum quidlibet. Et vero contextus Actorum S. Andreae non obscure insinuat, Maximianum tunc temporis rem gessisse in Oriente : et extra tempus belli Persici videtur semper egisse suas partes Illyricum versus, cum apud Lactantium lib. *De mortibus persecutorum*, cap. 18 dicat : « Jam fluxisse annos quindecim in Illyrico vel ad ripam Danubii, quibus relegatus cum

14. Atque hæc sunt difficultates, quæ in figendo tempore martyrii sese offerunt. Quandoquidem vero non est mihi promptum solvere hunc nodum saltem inhærendo Actis, satius esse duxi eundem scindere, et nostrorum Pugilum martyrium ponere cum Actis sub Maximiano, sub quo etiam illud signat Martyrologium Romanum, non determinato ejusdem martyrii anno. Dixi « saltem inhærendo Actis ; » nam si eorundem scriptor habuerit ante se documenta melioris notæ, illaque ita transformit ornatu ac interpolatione, ut incommoda superius expensa ad istam causam sint referenda ; tunc non video cur tempus martyrii innecti non possit persecutioni Diocletianæ ; cur non item diei Dominico, atque adeo anno æræ vulgaris 305, post imperialia videlicet illa edicta (vide Acta num. 8) quæ inde anno ab 303 adversus Christianos prodire ; cur denique cum Actis dici nequeat illud accidisse imperatore Maximiano, nempe veri ac proprii nominis imperatorem intelligendo, qui ante dictum annum 305 Cæsar duataxat fuerat, quamquam cum adjecto jam tum ab anno 292 etiam titulo imperatoris, uti legitur apud auctorem neotericum Gallum *Historiæ imperatorum*, tom. iv in Diocletiano, art. 9, pag. 21. Quia vero plane supervacaneum judico, alterutrum e duobus, quæ apud me sunt, Græcis exemplaribus supra indicatis in Latinum convertere, exhibeo.

MARTYRION TOY AGIOY ANΔPEOY
TOY ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤΩ.

MARTYRIUM S. ANDREÆ TRIBUNI
ET SOCIORUM.

(Græce nunc primum editur ex cod. ms. Paris., n. 548, sæc. XII.)

1. Imperatore Maximiano, homine valde impio, C persecutio quædam magna contra Christianos comota est, præcipue autem in regionibus Syriæ. Erat tempore illo Antiochus quidam, superstitioni plurimum deditus, militares ordines sub imperio suo regens : qui propter idolorum insaniam, contra pios homines furorem acrem spirabat. Sub eo viro, quem Antiochum nominatum diximus, multi

A'. 'Εν τοῖς χρόνοις τῆς τοῦ ἀσεβεστάτου Μαξιμιανοῦ βασιλείας, διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐγένετο μέγας, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Συρίας. Εἶχεν δὲ τότε τῆς ἐκεῖσε στρατηγικῆς τάξεως τὴν ἀρχὴν Ἄντιοχος δεισιδαίμων τις, καὶ σφοδρὸν τῶν ὑπὲρ τῆς εἰδωλομανίας κατὰ τῶν εὐσεβούντων πνέων θυμῶν. Ὑπὸ τοῦτον οὖν τὸν Ἄντιοχον πολλοὶ στρατηλάται τῆς αὐτῆς συμμετέχοντες πλάνης ἐτάττοντο. Ἄνα

μέτρον δὲ αὐτῶν ὡσπερ εἰς ἀκάνθας βόδον καὶ μεταξὺ Ἀ
 εὐσωδίας θυμιάμα δ' πιστὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος καὶ μάρ-
 τυς Ἀνδρέας λανθάνων ἐφαίνεται. Διὰ γὰρ τὴν τοῦ
 προσόντος αὐτῷ ζήλου θερμότητα τῆς παρὰ τοῦ
 μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 συνεργίας καταξιούμενος, τῶν ὑπεναντίων ἐν τοῖς
 πολέμοις ἐκράτει καὶ πολλοῖς διέπρεπε τοῖς ἀνδρα-
 γαθίαισιν.

Β. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν συμβέβηκεν μοῖρὰν
 τινα Περσικῆς δυνάμεως παρεκδραμεῖν τὰ μεθόρια,
 καὶ πόλεμον πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἄρασθαι. Ἐπεὶ οὖν
 καὶ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἐφόδου καὶ τὴ πλῆθος τῶν ἐπελ-
 θόντων οὐ μετρίως τοῦτον ἐτάραξεν, εἰς μνήμην ἔλ-
 θῶν τῶν Ἀνδρέου στρατηγημάτων, μετὰπεμπτον Β
 ἤγεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἠθάδα, παρακαλῶν εὐτολμίαν,
 καὶ τοιούτοις πρὸς αὐτὸν χριόμενος λόγοις ἔλεγεν·
 Τὰ τῆς ἀνδρείας σου, φησὶν, ἔργα, καὶ ὅσα κατὰ
 τῶν πολεμίων ἠρίστευσας, καὶ ἐμοὶ δῆλα καὶ αὐτῷ
 καθεστήχασι· τῷ τὰ σκήπτρα διέποντι, ἀνθ' ἧν καὶ
 τῆς ἀξίας ἔλαχες ταύτης. Τοιγάρτοι καὶ τὸν μέγαν
 ἦντα καὶ σχέδιον τῆ σῆ προθυμῖα καταπιστεύω πό-
 λεμον, ἵνα σοὶ καὶ μᾶλλον διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος
 ἀγῶνων ἡ εὐκλεία περιγένηται. Τοῦτων ὁ τοῦ Χριστοῦ
 ἀριστεύς τῶν λόγων ἀκηχοῦς, καὶ οὐ πλήθει καὶ
 ὄπλοις καὶ ἄρμασιν, μόνον δὲ τῷ παντοδυνάστη Θεῷ
 πεποιθώς, τὸν μέγαν ἐκείνον ἐζήλωσε Γεδεών, καί
 τινὰς τῶν ἐπομένων ὀλίγους καὶ εὐαριθμήτους εἰς
 τὴν τηλικαύτην παράταξιν παραλαβὼν, οὗς προδή-
 λως ἡ ἄνωθεν χάρις αὐτῷ κατεστήμανεν, τὴν πρὸς C
 τοῖς ἀντιτεταγμένους παράταξιν ἐποίησατο.

Γ. Ἦδη δὲ τῆς συμπλοκῆς ἄρχεσθαι μέλλων, τῆς
 τῶν ἐναντίων πλῆθους τὴν ὑπερβολὴν θεογνωσίας
 ὑπόθεσιν τοῖς ἰδίους παρείχετο· οὕτω γὰρ ἦσαν τῆς
 εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν πίστεως κατηξιωμένοι· ταῦτα
 διεξιῶν πρὸς αὐτούς· Καίρως ὑμῖν οὗτος, φησὶν, τῆς
 τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ ἐπιγνώσεως· αὐτίκα γὰρ γινώ-
 σεσθε ὡς οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἦντως δαιμόνια εἰσιν·
 Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἀληθινὸς ὁ ἐμὸς, ὃς τὸν οὐρανὸν καὶ
 τὴν γῆν ἐποίησεν. Αὐτὸς τοιγαροῦν παντοδύναμος ὢν
 βοηθεῖ τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν, ἀναδείκνυσί τε
 αὐτούς ἰσχυροὺς ἐν πολέμῳ, καὶ παρεμβολὰς κλίνου-
 σιν ἀλλοτρίων. Ἴδού τοίνυν ὁρᾶτε ὡς ἐξ ἐναντίας D
 ἡμῶν οἱ πολέμοι· ἐν πολλῷ ἔστησαν ἀριθμῷ καὶ κε-
 κραταίωνται τέως ὑπὲρ ἡμᾶς· ἀλλὰ δεῦτε τὴν
 πλάνην ἀφέντες, τὸν ἦντως ἦντα Θεὸν ἐπικαλέσασθε
 σὺν ἐμοί, καὶ ὄψεσθε τούτους ἐκλελοιπότες ὥστε
 καπνὸν καὶ ὡς κονιορτὸν ἀπὸ αἰῶνος ἔμπροσθεν
 ὑμῶν ἀπεληλαμένους. Ταῦτα ὁ μὲν εἶπεν· οἱ δὲ τοῖς

tribuni militares ejusdem erroris participes nume-
 rabantur. Inter quos velut rosa florebat inter spinas
 et inter graveolentes odores fragrans aliquis vapor,
 fidelissimus Dei servus et martyr Andreas : qui la-
 tuerat quidem antea, sed postea manifeste appa-
 ruit. Hic propter ardentem zelum atque pietatem,
 magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi opem
 assecutus, adversantium bellorum hostes superabat,
 et multis egregiis ac strenuis facinoribus excel-
 lebat

II. Tempore illo accidit, ut Persicarum copiarum
 pars quædam fines transiliret, et bellum adversus
 Antiochum suscitaret. Quoniam igitur repentina
 hostium incursio, et eorum multitudo non medio-
 criter ipsum perturbavit, Andreae tunc tribuni mi-
 litarem (1) peritiam et strenuitatem recordatus, il-
 lum ad consuetos ordines accersiri jussit, hortans
 eum, ut forti animo esset, utens autem his sermo-
 nibus : Tuæ, inquit, fortitudinis facinora quæque
 adversus hostes, et mihi et ei, qui sceptrum imperii
 tenet, maxime nota sunt, et admodum manifesta :
 quapropter et dignitatis istius gradum sortitus es.
 Itaque magnum hoc et repentinum bellum fortitu-
 dini (2) tuæ committo, ut per præsentis certaminis
 occasionem ad gloriam tuam superiorem majore
 cumulus accedat. Hos cum audisset sermones op-
 timus Christi miles Andreas, non copiis, non armis
 aut curribus, sed solo præpotente Deo fretus, ma-
 gnum illum Gedeonem æmulatus est, et paucos
 quosdam milites ad ejusmodi aciem assumpsit. Eos
 enim solos, quos manifeste cælestis gratia ei de-
 signavit, secum habens, oppositis hostibus prælium
 intulit (3).

III. Jam vero cum esset congressurus cum hosti-
 bus, eorum ingentem multitudinem divinæ cog-
 nitionis argumentum suis militibus proposuit :
 nondum enim Christi Dei nostri fide donati fue-
 rant. Hæc igitur illis enarrabat : Præsens oppor-
 tunitas, cælestis et divinæ cognitionis concilia-
 trix vobis erit : statim enim cognoscetis, quod
 dii gentium vere dæmonia sunt, quodque verus
 Deus ille est, quem ego colo, qui cælum et ter-
 ram effecit. Ipse igitur cum omnia possit, opem
 affert his qui eum invocant, eosque sortes in bello
 efficit, et hostium cohortes facit terga vertere.
 En igitur, ut videtis, hostes ipsi e regione nobis
 sunt oppositi, copiis innumerabiles et nobis vali-
 diores ; sed, agite, errorem idolorum omittentes,
 mecum una Deum, qui vere Deus est, invocate,
 ac statim videbitis hostes ipsos, velut fumum quem-
 dam aut pulverem, coram vobis deficientes. Hæc

vocem tribus.

(2) De bello ac pace cum Persis agit Commentarius prævius, § 2.

(3) Mirum, quod jam amplexus Christi fidem, nondum tamen baptizatus, mortis se periculo exposuerit (vide Commentarium § 1), nisi recurras ad miraculum, quo victoriam præciverit, quodque hic videtur insinuari.

(1) Tribunus militaris præerat militum legionis seu partii exercitus. Apud Græcos vocatur στρατηλάτης, quod ducem exercitus etiam interpretari possis, etsi subesset Antiocho totius exercitus duci : nam dicebatur et ille etiam dux exercitus qui vel uni tantum ab imperatore legionis præfectus erat, ut Ulpianus declarat apud Baronium ad annum Christi 301, num. 2. De tribunis autem varia observat Vossius in Etymologico linguæ Latine ad

ille dicebat. Cui milites credentes, et cum multa fiducia irruentes, oppositas phalanges in fugam converterunt, et illustrem de hostibus ipsis victoriam deportarunt. Milites autem illos ejus prælii victores, rei que admirabilis supra omnium opinionem testes, sanctus vir Dei Andreas, ut electos Christi viros, perfecte, quantum in illo erat confirmavit, et ad Dei cognitionem adduxit.

IV. Ea re putatisne parum adversarium diabolum conturbatum, qui victoriam illam contra se tropæum quoddam erectum cogitavit, neque aliquid aliud eam rem fuisse, nisi propriæ potestatis casum, existimavit? Cæterum maximus Dei athleta, ad stadium progredi paratus, quasi pignora quædam cælestia, præstantia dona ab ipso Deo percipiebat, cum et ejiciendorum demonum miraculis abundaret. Multos igitur in singulos dies impuris spiritibus perturbatos liberabat, sicque lethale vulnus diabolo infligebat, et invidum et superbum hostem maxime subiciebat. Cum vero quæ ad bellum pertinebant, viro sancto ex sententia processissent, et adversus Persas tropæum statuisset, venit cum suis militibus in urbem Antiochiam. Statim autem illum milites quidam ex iis qui cum ipso fuerant, invidia et livore incitati, cum bonum illud non voluntarie (4) delegissent, apud Antiochum detulerunt, quod Deum dux confiteretur et celebraret, qui in cruce suffixus fuerat. Ea res maximam iram Antiocho attulit, et misit quosdam ex ordine militari, qui ab eo discerent quod verum erat, et planum facerent. Cumque per eos qui missi fuerant, rem ira se habere certo audivisset, apud eum per internuntios partim admonitionibus usus est: commemoransque suum in Christianos odium et acerbilatem, per ipsos internuntios ei dicebat: Cum noveris, quemadmodum et qualibus tormentis sustulerim Eutychem Polyeucti filium (5), et multos eorum qui una cum illo Christi fidem secuti sunt, ac quemadmodum neminem ipsorum misericordia prosecutus fuerim, tu quo nunc consilio, aut qua spe hominis in cruce suffixi mentionem proponis?

V. Ad hæc Andreas respondit: Maxime istis verbis, quæ dicit, constantiam meam Antiochus corroborat. Nam si omnes, quos nominatim protulit, gravibus tormentis ab illo subjecti, victores ipsius extiterunt, et Christo Deo coronati athletæ astiterunt, quare non et ego studere debeo amicus, vel potius Domini mei Jesu Christi servus, omni tempore permanere, ut eadem, quæ illi, consequar præmia? Has voces per eos qui celeriter, quæ dicebantur, excipiebant, et litteris mandabant, a sancto viro prolatas accepit Antiochus ille arrogans, et a Dei pietate abhorrens, eumque vinctum ad se duci jussit, et omnibus audientibus interrogari, et aperte fateri, num imperatoris edicto, an suo

Α λαθησίην πιστεύσαντες, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θάρρους ὀρμήσαντες, τὰς ἀντιμετώπους ἐτρέψαντο φάλαγγας, καὶ μεγάλην κατ' αὐτῶν ἤραντο νίκην. Ταύτης δὲ μάρτυρας τῆς παρατάξεως καὶ τῆς παραδοξοπιστίας ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἑαυτοῦ ποιησάμενος, καὶ τελείως ἐντεῦθεν αὐτοὺς βεβαιώσας, τῇ τοῦ Κυρίου προσήγαγεν ἐπιγνώσει.

Δ'. Καὶ πῶς οἴεσθε τοῦτο τὸν ἀντικείμενον διάβολον συνειτάραξεν, καθ' ἑαυτοῦ τὸ τρόπαιον λογισάμενον, καὶ οὐδὲν ἔτι μὴ πτωσιν ἰδίαν τὰ γεγονὸς ἠγησάμενον; Ἄλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ μέγιστος ἀθλητὴς ἐπὶ τῷ στάδιον κατὰ μέρος χωρῶν, ὡσπερ τινὰς ἀρδαβῶνας ἐπουρανίου, τὰ κρείττονα τῶν χαρισμάτων ἐλάμβανεν ἀνοίθην, καὶ τῇ κατὰ δαιμόνων ἐπλούτει θαυματουργίᾳ. Πολλοὺς γοῦν ἡμέρας ἐκάστης ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένους ἐλευθερῶν, καιρίαν πληγὴν ἐτίτρισκε τὸν διάβολον, καὶ μειζῶνως κατεδουλοῦτο τὸν βᾶσκανόν τε καὶ ὑψηλόφρονα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῦ πολέμου κατὰ νοῦν τῷ ἁγίῳ προχώρησε, καὶ κατὰ Μήδων στήσας τροπαιον γέγονεν σὺν τοῖς ὁμοῖς αὐτῶν πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἀξίας κομούμενος ὡς ἐχορὴν ἀμοιβᾶς. Εὐθέως τοῦτον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας τινὲς φθόνου μὲν καὶ ζηλοτυπίας ἔργον ἐπιτηδεύοντες, ἀγαθὸν δ' ὁμῶς ἀκούσιον ἐργαζόμενοι, διέβαλλον ὡς Θεὸν τὸν ἐσταυρωμένον ὁμολογοῦντάς τε καὶ δοξάζοντας. Τοῦ δὲ δι' ὀργῆς τὸ πρᾶγμα ποιησάμενος καὶ στείλαντες πρὸς αὐτὸν τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου τινὰς τὸ ἀκριβὲς μαθησομένους τὰ καὶ διασαφήσαντας, καὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν διὰ τῶν ἀπεσταλμένων ἠκριβωκότος, καὶ πῆ μὲν κολακίαις, πῆ δὲ καὶ ἀπειλαῖς, ἔτι δὲ καὶ ἀναμνήσεσι χρησάμενος τῆς ἑαυτοῦ πρὸς Χριστιανούς δυσμενείας τε καὶ πικρίτης, ἐπιλέξειώς τε δεδηλωκότος ὅτι Οἶδας ὅπως καὶ οἷαις ἀνείλον βασιάνοις Εὐτύχιδου τε τὸν υἱὸν Πολυεύκτου, καὶ πολλοὺς τῶν σὺν ἐκείνῳ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὁμολογηκότας, καὶ οὐκ ἠλέησα αὐτούς, φησί, καὶ νῦν σοὶ τίνι σκοπῷ καὶ ποίᾳ ἐλπίδι τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου λόγον προβάλλῃ;

Ε'. Πρὸς ταῦτα ἀποκρινόμενος ἔφη· Πάνυ μὲν οὖν διὰ τούτων ὧν εἴρηκας ἰσχυροποιεῖς μου τὴν ἐνστασιν· εἰ γὰρ οὗτοι πάντες, οὓς ἐξωνόμασας, ὑπὸ τοῦ σοῦ μεγέθους δειναῖς αἰκίαις ὑποβληθέντες νικηταί σου γέγονασιν καὶ στεφανηφόροι Χριστῷ τῷ Θεῷ παρεστήκασιν ἀθληταί, πῶς εὐ μὴ σπουδάσω καγὼ, φίλος, δούλος δὲ μᾶλλον τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ διαμαίναι μέχρι παντός, ἵνα τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἀπολαύσω βραβείων; Ταύτας οὖν τὰς φωνὰς διὰ τῶν εἰς τάχος γραψάντων εἰς τὰς αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἀκοὰς ἀποθέμενον, προσέταξεν ἐκεῖνος ὁ ἀλαζών τε καὶ ἄθεος δέσμιον εἰσαχθέντα παρ' αὐτῷ κατενώπιον πάντων ἐρωτηθῆναι καὶ σαφῶς ἐξιπεῖν, πότερον τοῖς βασιλέως θεσπίσμασιν, ἢ τῷ Θεῷ αὐτοῦ βού-

(4) Equis igitur illos ad hoc coegit?

(5) S. Polyeucti, celeberrimi martyris, Melitenæ in Armenia passi. Acta jam pridem sunt illustrata apud nos die 13 Februarii; in quibus ibidem pag.

654 meminit idem Sanctus uxoris ac filiorum; quorum forte unus fuerit Eutycheus ille, de quo hic fit mentio. Synonymus in crucem actus notatur in Menæis magnis excusis die 2 Septembris.

λοιτο πειθαρχεῖν. Τοῦ δὲ εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων τε καὶ ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως τρανωῶς τε καὶ εὐθαρσῶς ὁμολογήσαντος τὸν Χριστὸν ἡ κόλασιν ἐπενόησε κατ' αὐτοῦ πονηρὰν ὁ σοβαρώτατος ἴγερμων, κατειρωνευόμενος δῆθεν αὐτοῦ καὶ λέγων· Ἐπειδὴ πολλὰ φαίνεται λαθῶν Ἀνδρέας ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ νίκας οὐκ ὀλίγας ἀναθητάμενος, ἀνέσεως αὐτὸν καὶ ἀναπαύσεως ἐφευρεῖν ἐμνηχανησάμεθα καὶ τρόπον.

Γ'. Καὶ δὴ προσέταξε κλίνην κατασκευασθῆναι χαλκῆν, καὶ ταύτης γενναίως ἐκπυρωθείσης, ὑπερθεῖν ἀποτεθῆναι τὸν ἅγιον ἐκέλευσεν. Ὁ δὲ λίαν εὐθύμως ἐπεισπρηδῆσας τῇ κλίνῃ ὡσπερ ἐπὶ τινος στρωμνῆς ἀπαλῆς ἐαυτὸν διανέπαυσε, καὶ πρᾶκτὰ μὲν σφόδρα ἤσθετο τῆς κολάσεως, παντὸς αὐτῷ περιφλεγομένου καὶ περιβρασσομένου τοῦ σώματος. Ὑστερον δὲ βρασιώνης ἐτύγχανε καὶ ἀναψυχῆς τῇ ἄγαν θερμότητι τῆς αὐτοῦ πίστεως τοῦ πυρὸς ὑπενδεδωκότος. Ἀγαθὸν δὲ ὁ παράνομος δικαστῆς καὶ τινὰς τῶν σὺν αὐτῷ κατὰ τὸν πόλεμον ἀριστευσάντων στρατιωτῶν, τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ ξύλου τετραγώνων προσηλωθῆναι τελείως διέταξε μειδιῶν, καὶ πυνθανόμενος εἰ πρὸς ἴδονην ἔχουσι τοῦτο, ὡς αὐτίκα μάλα προθύμως ἐκείνους συνθέσθαι, καὶ· Εἴθε γάρ, εἴθε, φησὶν, Χριστοῦ γενοίμεθα μιμηταὶ τοῦ δι' ἡμᾶς ἐπὶ τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ προσηλωθέντος. Ἄλλ' ἐντεῦθεν πάλιν ἐπὶ τὸν θεοφόρον ὁ τύραννος ταῖς ἐπερωτήσεσιν ἐπαναδραμῶν ἐπειρᾶτο διαπυνθάνεσθαι, εἰ τοιαύτης πείρας προσενεχθείσης αὐτῷ μεταμελεῖται τῶν δεδογμένων, καὶ τῆς Χριστιανῶν μετατίθεται πίστεως. Τοῦ δὲ εἰρηκότος τὸν τῶν εἰς τέλος ὑπομενόντων ἀναμένειν τε καὶ ἀπεκδέχεσθαι στέφανον, καὶ μηδέποτε τῶν καλῶς αὐτῷ κεκριμένων ἐκστήσεσθαι, προσέταξεν τοῦτον φρουρᾷ κατασφαλίσθηναι, τὸ μὲν δοκεῖν ὅπως καιρὸν ὁ μάρτυς διασκέψεως πρὸς τὸ δῆθεν μεταβουλεύεσθαι λάθοι, αὐτῷ δὲ τῷ πράγματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἵνα τῆς τοῦ κρατοῦντος συνείης ὁ Ἀντίοχος γένηται γνώμης.

Ζ'. Αὐτίκα γοῦν μηνύσεις παρ' αὐτοῦ πρὸς Μαξιμιανὸν ἀποπέλλεται· ὅς ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν θεοφόρον Ἀνδρέαν καὶ τοὺς ἀμφὶ αὐτὸν διὰ τῶν εἰρημένων ἔγνοι γραμμάτων, κρίνει οὐ μικρὸν εἶσεν αὐτῷ γογγυσμὸν τε καὶ ταραχὸν, εἰ τοιοῦτον περιφανῆ στρατηγὸν καὶ τοσούτους μετ' αὐτοῦ καὶ οὕτως ἀρίστους ὀπλίτας τῇ διὰ ξίφους ἐκδῶ τιμωρία, ἀντιγράφει πρὸς Ἀντίοχον ὥστε αὐτὸν μετὰ τινος ἐπιτεχνήσεως τε καὶ πανουργίας τὸ πρακτέον κατὰ τὸ λεληθὸς ἐξανῦσαι, καὶ μὴ δοῦναι διὰ τοῦτου καιρὸν νεωτερισμοῦ τε καὶ ἀταξίας τῷ ὅλῳ στρατεύματι. Ταῦτα δὲ διεξῆλθεν εἰδὼς ὡς εἴ τις ἐνίοις ἐκ τοῦ πλήθους παραλυπήσειεν μὴ προφανῆς ἄδικον εἰργασμένους, καὶν ἄδικοί τινες εἶεν, καὶν ἀναρθρήτοι, ἐπ' αὐτοὺς ἡ βροπή γίνεται τῶν πλειόνων, ἐνταῦθα μέντοι καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἀξίωσις πλείστη ὑπῆρχεν καὶ μαρτυρούμενοι κάματοι καὶ τῶν αὐτῷ συνδούτων τὸ πλῆθος οὐ μέτριον. Διὸ δὴ καὶ ἐπήγαγεν ὁ

A Deo, parere vellet. Ille autem præsentibus hominibus, angelis, et tota spectabili et creata natura, distincte, aperte et confidenter Christum confessus est. Itaque superbissimus præses acerbissimum supplicium adversus illum excogitabat, et ironia quadam utens : Quoniam, inquit, multum laboris Andreas in bellis perpressus est, et victorius non paucis coronatus fuit, remissionis et requiei viam ac rationem ipsi excogitavimus.

VI. Jussit igitur æreum lectum componi : qui cum valde accensus fuisset, sanctum virum Andream supra illum poni jussit. At ille præsentī et alacri animo in lectum illum, tanquam in molle aliquod stratum insilivit, et in illo decubuit, statimque vehementem cruciatum sensit, cum totum ejus corpus combureretur, et undique ignis ardore ferveret. Mox vero propter eximium fidei suæ fervorem, requiem et recreationem habuit, cum ignis ipse relaxatus esset. Duxit etiam nefarius ille judex quosdam ex eorum militum numero, qui una cum ipso strenue in bello se gesserant, et vere in Deum crediderant, ipsorumque manus in lignis, quadratam figuram habentibus, suffigi jussit, ridensque ab eis quæsiuit, num ea res esset illis voluptati. Repente illi animo valde prompto sibi eam rem jucundissimam esse affirmarunt, hæc addentes : Utinam Christi simus imitatores, qui propter nos in ligno crucis suffixus fuit ! Deinceps ad divinum Andream tyrannus interrogationes suas convertens periculum faciebat, num talem cruciatum expertus, sententiam mutasset, et a Christianorum fide animum avertisset. Sed cum is respondisset, se coronam illam, quam, qui ad finem usque patientiam retinent, adipiscuntur, a Deo exspectare, neque unquam ab iis, quæ recte et firmiter statuta sunt, se decessurum, jussit tyrannus Andream e lecto illo eductum, in carcere diligenter custodiri, verbo quidem, quod martyri tempus dare vellet, ut

VII. Statim igitur ad Maximianum litteras misit, et rem illam significavit. Maximianus cum de Andrea et iis qui cum illo erant, certior factus est per eas litteras, quas supra diximus, existimans non parum perturbationis et tumultus ad eum perventurum, si tam insignem et clarum ducem exercitus, totque et tantos viros, qui cum ipso erant, milites optimos gladio perculti juberet, rescripsit ad Antiochum, ut artificio aliquo aut versutia viro latenter ad id quod vellet, perficiendum alliceret, neque rerum novandarum, -aut seditionis occasionem toti exercitui præberet. Hæc scripsit imperator, illud considerans, quod si, cum aliquibus obscuris hominibus, quorum crimina sint incerta, poenam judex inferre vult, ad illorum causam defendendam plerique propensi sunt, eo magis in hoc viro id fieret, qui et dignitatis gradum tenebat, et non vulgares labores, multorum virorum testimo-

niis comprobatos, pertulerat, ac ordini militum non contemnendo præerat. Quamobrem in suis ad Antiochum litteris adjunxit: Placet mihi, hujusmodi viros a carcere liberari, quasi anteactarum rerum venia iis concessa: paulo autem postea, nisi resipuerint, tanquam ob aliud crimen delatos, illos ipsos graviter

VIII. Antiochus igitur cum has litteras a Maximiano accepisset, fecit quod imperator jusserat, et insignem Dei servum Andream, et omnes qui cum ipso erant, ex vinculis eduxit, et libero ac securo animo vitam degere permisit. At sanctus Dei minister Andreas ejusmodi fallaciæ inventum divinitus sibi patefactum cognovit, et eos qui cum ipso laboraverant, ejusque admonitionibus ad divinam cognitionem perducti fuerant, secum habens, in Ciliciam ad Tarsum metropolim se contulit: jam dudum enim propositum habuerat, per Petrum, qui tempore illo religiose et sancte præsidebat jam dictæ metropoli, et multis egregie factis præstabat, Deoque ipsi gratus erat, ad salutarem baptismum perducere. Nam etsi fuerat ab initio, ut supra dictum est, fidelissimus Dei minister, et ejus donis refertus, nondum tamen divini baptismatis particeps factus erat. Antiochus cum Andream, et eorum qui cum ipso erant, discessionem (6) cognovisset, furore accensus, consiliarios suos, et, quibus uti consueverat, accersivit, quæque Andreas fecerat, cum illis communicavit, et litteras misit ad Seleucum, qui in Ciliciæ administratione, quod ad militare opus pertinebat, ejus vicarius erat. Litteræ autem illæ ita se habebant: Puto te audivisse de Andrea, qui olim dux fuit in exercitu maximorum imperatorum, quod nunc non solum seipsum amentitiæ tradidit, sed plurimos etiam militum, quos secum habebat, concitatos, ad eam sententiam impulit, ut regalibus et divinis edictis adversarentur. Quoniam vero cognovimus clam hinc ipsum discessisse, et in Cilicum provincia nunc existere, æquitati tuæ placeat, regiæ voluntati obtemperanti, et Andream, et eos qui cum ipso sunt, persequi, ac detentos et vinctos nostris manibus tradere. Quod si adversati fuerint, aut fugere jam cœperint, militaribus gladiis confice.

IX. Seleucus cum ejusmodi litteras accepisset, expeditos et probatissimos milites, quos Romani ordinarios (7) appellant, quamplurimos secum habens, (erat enim et ipse contra Christi servos nimio furore percitus), ad Tarsensem urbem properavit, cum sanctorum hominum catervam illic esse didicisset. Andreas vero sanctus vir, cum id præ-

A Μαξιμιανὸς ἐν τοῖς πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀντίοχον γράμμασιν· ὅτι Δόξαν μὲν αὐτοὺς τῆς εἰρκτικῆς ἀπολύειν καὶ τῶν ἤδη προγεγονότων συγγνώμην χαρίζεσθαι· ἐν παραθύστῳ δὲ μετ' ἄλλιον, ὡς ἐφ' ἑτέρῳ πλημμελίῳ τούτους μετελθεῖν.

H'. Ἀντίοχος οὖν τὰς τοιαύτας ἀντιγράφους δεξάμενος, Μαξιμιανοῦ συλλαβὰς ἐπ' ἔργον ἤγαγεν τὰ προστεταγμένα, καὶ τὸν μὲν ἐνδοξὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον Ἀνδρέαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντα, ὑπεξήγαγε τῶν δεσποτηρίων καὶ ἀδελφῶς δῆθεν καὶ ἀμερίμνως διάγειν ἐπέτρεπεν. Ὁ δὲ ἅγιος τοῦ Θεοῦ θεράπων τῆς τοιαύτης ἐξουπίας τὸν τρόπον ἐκ Θείας ἀποκαλύψεως ἐγνωκῶς, παρέλαθε τοὺς αὐτῷ συγκατανοήτας καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ παραινέσεως τὴν Θεῖαν λαθόντας ἐπίγνωσιν, καὶ κατὰ τὴν Ταρσέων μητρόπολιν τῆς Κιλικίας γέγοναν ἐπαρχίας. Ἦν γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ σκοπὸν ἔχων διὰ Πέτρου τοῦ τῆνικαῦτα ὁσίως τῆς εἰρημένης προσδρευόντος μητροπόλεως, καὶ πολλοῖς τοῖς κατὰ Θεὸν διαλάμποντος κατορθώμασι τῷ σωτηρίῳ προσαχθῆναι βαπτίσματι. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ, ὡς προείρηται, πιστὸς ὑπῆρχεν θεράπων Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων πεπληρωμένος, οὕτω δὲ μεταλαχὼν τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος. Ἀντίοχος δὲ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαθῶν ἀναχώρησιν, καὶ θυμοῦ πληθεὶς, τοὺς ἑαυτοῦ συμβούλους τε καὶ συνήθεις προσεκαλέσατο καὶ τὰ περὶ τούτου αὐτοῖς κοινωσάμενος, γράμμα πρὸς Σέλευκον διεπέμψατο τὸν αὐτοῦ τὸ πᾶν ἀναπληροῦντα ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς Κιλικίας στρατηγικαῖς διοικήσεσιν, ὧδὲ πως ἔχον· Ἀκηκοῦμαι σε ἤδη νομίζομεν τὰ περὶ Ἀνδρέου τοῦ πρώην μὲν στρατηλάτου τῶν μεγίστων αὐτοκρατόρων, νυνὶ δὲ μὴ μόνον ἑαυτὸν εἰς ἀπόνειαν ἄρατος, ἀλλὰ καὶ πλείστους τῶν σὺν αὐτῷ στρατιωτῶν πρὸς ἐναντίωσιν τῶν βασιλικῶν ἀναρρήπισαντος θεσπισμάτων. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐγνωμεν αὐτὸν λαθραίως ἐντεῦθεν ὑπαναχωρήσαντα κατὰ τῆς Κιλικίων νῦν ἐπαρχίαν ἀναφανῆναι, θελήσῃ ἡ σὴ ἐπιείκεια τῷ βασιλικῷ κατακολουθοῦσα σκοπῶν ἐπιδιώξει τοῦτον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ κατασχεῖν, καὶ δεσμίους ταῖς ἡμετέραις παραδοῦναι χερσίν· εἰ δὲ πρὸς ἐναντίωσιν ἢ φυγὴν ἰδεῖν ἐγχειρήσωσιν, στρατιωτικῆς ξίφειν αὐτοὺς ἐξαναλῶσαι.

Θ'. Ὁ δὲ Σέλευκος τὸ τοιοῦτον γράμμα δεξάμενος καὶ τῶν εὐζώνων καὶ δοκιμωτάτων στρατιωτῶν οὓς δὴ ταξάτους καλοῦσιν, ὅτι μάλιστα πλείστους παραλαβὼν (ἦν γὰρ καὶ οὗτος τῆς κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ θεραπόντων μανίας πεπληρωμένος), ἐπὶ τὴν εἰρημένην Ταρσέων μητρόπολιν ὤρμησεν, ἐκεῖσε τὸ τῶν ἁγίων στίφος διάγειν μεμάθηκώς. Ὁ δὲ ἅγιος

toribus sese subducerent. De his itaque viderit Actorum auctor.

(7) Ordinarios. In nostro exemplari Græco, quod habetur in codice ὁ Ms. 194, ταξάτους lego. Cangiio in glossario Græco-barbaro sunt ταξάτοι, milites quivis, a voce τάξις. «Nisi, inquit, quis malit sic appellatos, quod iis taxetur certa in stipendium pecunie summa.» Deinde observat voce ταξάτοι maxime dici milites præsidarios, seu qui in castrorum præsidia inducuntur.

(6) Non satis equidem concipio, quomodo discessio illa fieri a Sancto potuerit invito Antiocho, cui suberat secundum Acta. Estne hujusmodi factum disciplinæ militari ac legibus civilibus consonum? Utramque certe transgressionem semper obnixè cavebant Sancti. Ad hæc, cum Sanctus ac socii ejus voluerint fugere persecutionem, secundum Acta, num. 9, cur manserunt simul, ac separati non sunt? Separatio certe illa ex natura rei erat maxime conducens, si non necessaria, ut persecu-

τούτο προγυῖς καὶ αἰτήσας παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου τὸ σωτήριον βάπτισμα, καὶ τούτο μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου καὶ ἀθλητικοῦ τοῦ ζήλου δεξάμενος, ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ πιστοῖς στρατιώταις, συμπρόντος τοῦ Πέτρου καὶ Νόννου τοῦ ἐπισκόπου Βεβροίας· σπουδῇ τε χρησάμενος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν λεγομένην Ταξανίτιν, οὐκ ἐκ δειλίας τούτο πράττων, ἀλλὰ δεσποτικὸν ἐκτελῶν θέσπισμα τὸ διορίζον· "Ὅταν διώκωσιν ὑμῖς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν. Γνοῦς δὲ ὁ Σέλευκος τὸν θεοφόρον ἐκεῖθεν ἀπάραντα, ἀδημονίᾳ τε συγχυθεὶς καὶ ἀλλοιώσας τῇ λύπῃ τὸ πρόσωπον, ἐδίωκεν αὐτὸν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπιτεταμένως· ὁ θεοφόρος δὲ τὴν ἀπὸ τῆς λεγομένης Ταξανίτιδος ὁδοιπορίαν σταλάμενος ὠδυσεν ὅλον τὸν Ταῦρον μέχρι τῆς καλουμένης Ταμαλινῆς ἐνορίας· καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς κόμης τῆς λεγομένης Ὀρχηστῶν, καὶ διακειμένης ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἀρμενίων ἐπαρχίᾳ πλησίον τῆς Μελιτινῶν περιφανοῦς μητροπόλεως, πρηνέβαλε τοῖς καλουμένοις Χαυσόριος καὶ Χαραβάθων τόποις. Ὡς δὲ τοῦτο οὐκ ἔγνω Σέλευκος καὶ ἄπειρον αὐτῷ παντάπασιν ἦν τὸ μαθεῖν διὰ ποίας ὁ ἄγιος ὠδυσεν, εἰσδραμών τις ἀνὴρ πρὸς αὐτὸν Μαρτίνος τοῦνομα καταμήνυσεν ὡς τὸ ὄρος τοῦ Ταύρου λαθῶν τῇ δι' ἐκείνου πορείᾳ τὴν πάροδον ἐποιήσατο.

Γ'. Τότε οὖν ὁ διώκτης ἐκεῖνος τοῦτο μαθὼν, κατέλαβε τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Χαυσούριος· ὁ δὲ πανεύφημος μάρτυς συνόντων αὐτῷ πανταχόσε τῶν πιστῶν ἐκείνων στρατιωτῶν ὤρμησεν ἐπὶ τὰ μέρη τὰ προσαγορευόμενα Ἀνδροκαλῶν, οὐ πόρρω τῆς μνημονευθείσης Ὀρχηστῶν τυγχάνοντα κόμης, καὶ κατέβρυξεν εἰς αὐτὰ τὰ στενὰ τοῦ Ταύρου. "Ὅτου δὲ χάριν στενὰ προσαγορεύεται τὸ σχῆμα τούτου που παρίστησιν· αὐχένες γὰρ δύο τοῦ ὄρους ἀντίθετοι κατὰ βραχὺ συνιόντες, σχεδὸν μὲν ἀλλήλοις συνάπτονται· ἐκ δὲ τοῦ κάτω παρέρποντος ποταμοῦ διειργόμενοι στενοὶ μὲν γίνονται μικροῦ δεῖν καὶ ἀπόρευτοι· χάσμα δὲ μεταξὺ κρημνώδες ἀποτελοῦσι, φοβερὸν καὶ τοῖς ὄλωσ προσβλέπουσιν. Ἀλλὰ τούτου μὲν ἔνεκεν οὕτως ἢ ταιαύτη χρηματίζεῖν ἔλαχε θέσις. Ὁ δὲ μέγας καὶ περιώνυμος μάρτυς ἐκ θείας προαγορεύσεως τούτους προορισθῆναι τοὺς τόπους τῆ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀμφὶ αὐτὸν τελειώσει προσεγνωκῶς (ἔχρησεν γὰρ ἅρα τὸν θεόδοσον, τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύσαντα ὁδὸν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν), τῆς περαιτέρω πορείας ἐπαύσατο.

¹ Matth. x, 23.

(8) Tandem aliquando ponitur hic S. Andreas cum suis baptismum suscepisse. Vid. Commentarium prævium, § 1.

(9) Tamalme, Androcalon, Chausorium, Charavatiniium (in textu nostro Suriano est Charavatiniensium) regiones, et Taxanite atque Capsurium notantur apud Ortelium, sed quod nihil vel parum aliunde de illis didicerit, inde colligo, quod addat: « Loca ista habet circa Armeniam minorem vel Ciliciam Metaphrastes in S. Andree. ducis exercitus Vita. »

(10) *Angustias*. In nostro dicto Græco exemplari τὰ στενὰ, qua voce etiam usus est Strabo, lib. 1

A cognovisset, petiit a beato Petro episcopo sanctissimum baptismum. Quod multo cum desiderio et certandi ardore suscepit una cum fidelissimis militibus, quos secum habebat (8). Erat autem cum Petro episcopo et Nonnus episcopus Berœæ. Post hæc Andreas celeritate usus, exiit in locum, qui dicitur Taxanite, non metu id faciens, sed ut præceptum Domini servaret, quod ita definit: *Cum persecuti vos fuerint, ex una civitate fugite in aliam*¹. Seleucus vero cum audivisset divinum illum virum ex ea urbe migravisse, sollicitudine et confusione quadam affectus, et præ tristitia vultum mutatum habens, intento cursu et ipsum, et ejus socios insequabatur. Porro Andreas, cum et e loco Taxanito discessisset, totum montem Taurum peragravit usque ad fines ejus regionis, quæ Tamalme (9) dicitur. Cum venisset autem ad castellum quod dicitur Orchesum, in Armeniorum provincia situm prope Melitensium illustrem metropolim, pervenit inde ad Chausorii et Charavatiniensium regiones. Id cum nesciret Seleucus, neque rationem aliquam inire posset, qua sciret, per quam viam sanctus ille vir iter fecisset, venit accurrens ad eum homo quidam, Martinus nomine, qui significavit, Andream ad Taurum montem pervenisse, et per eum et alia loca transiisse.

X. Tum persecutor ille, cum id didicisset, celeriter venit ad locum, qui dicitur Capsurius. Celeberrimus autem martyr una cum fidelissimis illis militibus secum versantibus, properavit ad eam regionem, quæ dicitur Androcaloni, et in Tauri montis angustias (10) se dejecit. Causam vero quare angustiae vocentur, ejus loci figura declarat. Duo enim montis juga vicissim sibi opposita, ac paulatim coeuntia, fere inter se copulantur: sed flumine (11) præterfluente distincta, angustias quasdam efficiunt, quæ fere inviae sunt: hiatum vero præcipitem inter se habent, magnum illum quidem, et vel iis qui ipsum accipiunt, terribilem. Hac de causa ejus loci situs talem appellationem accepit. Magnus (12) ergo et celeberrimus martyr, cum ex divina prædictione loca illa suo et eorum omnium, qui cum ipso erant, martyrio præfinita esse cognovisset (oportebat enim eum, qui divinum cursum conficiebat, et per angustam et arctam viam ambulabat, ad caeleste Dei regnum ingredi), ulterius regredi destitit. Tunc Seleucus venit, et vidit loca,

pag. 55 editionis Parisiensis anni 1620, e quo dicitur angustiarum situm subdo. Postquam enim egisset de Pyramo fluvio Ciliciæ, « Navigabilis, ait, ille ex medijs Cataoniae campis effunditur, ac delatus per Tauri angustias in Ciliciam, in fretum, quod inter hanc et Cyprum est, exit. »

(11) Pyramo videlicet, ex mox dictis.

(12) *Magnus*. Nomen hoc, uti vides, est appellativum, suffragante nostro apographo Græco, ὁ δὲ μέγας καὶ περιώνυμος μάρτυς, non proprium S. Andree, ac proin cave, ne ex hac voce vel binominem facias sanctum, vel non recte annunties. Consule Commentarium, § 1.

In quibus viri illi a Deo ducti constiterant : in eos autem exercitum, quem secum habebat, immisit. Id cum sensisset Dei minister, et se et socios suos ad preces excitans, ait : O amici et commilitones, ac filii mei, nunc est tempus acceptabile, nunc dies salutis : perstemus in Dei amore, resistamus animo æquo et forti, quemadmodum præcepit nobis Deus : manus nostras non ad ulciscendos persecutores, sed ad Deum precandum, eique gratias agendum erigamus, quod nobis concesserit, ut ad horam hanc venire potuerimus, quo partem et sortem cum omnibus iis qui sanctitate præditi sunt, assequamur. Supplices ab illo postulemus, quod martyrum primus celeberrimus Stephanus, cum lapidibus obrueretur, a Deo petivit, dicentes et nos : Domine Jesu Christe, accipe spiritus servorum tuorum, quos in manus tuas commendamus.

XI. Cum vero in medio ipsorum constitisset, manibus atque oculis in cælum erectis, Deum oravit hæc dicens : Domine Deus, qui magnus es et omnipotens, accipe mei peccatoris et indigni servi tui preces, eorumque omnium, qui mecum sunt, et fidem tuam immobilem servaverunt : omnibusque his, qui necessitatis tempore nostra, qui sumus indigni, nomina invocaverint, præsta petitiones illas, quæ ad salutem pertinent : quique ad locum hunc confugerint, eos protege, et a malo ac necessitate libera, largiens ipsis sanitatem animæ et corporis : et quo loco humilis sanguis noster effusus fuerit, fiat illic curationum fons, et spirituum impurorum redargutio ac liberatio, ut terribilis et sancti, benedictique nominis tui, unigeniti etiam Filii tui Christi Dei nostri sanctissimi, et vitam dantis Spiritus sancti gloria celebretur in sæcula sæculorum, Amen (15). Completis his precibus, astiterunt statim persecutores, feris immitibus crudeliores. Ipsi vero, tanquam agni simplices ad immolandum ducti, mansuete et leniter seipsos illorum manibus tradiderunt, communem omnium Dominum imitantes.

XII. Profani igitur illi et nefarii persecutores, ferociter, et cum quodam (ut ita dicam) dentium stridore ac fremitu irruentes, strictis gladiis beatissimos viros interfecerunt, et illorum multo sanguine præterlabentem fluvium impleverunt. Statim autem, quemadmodum sanctus martyr precibus suis postulaverat, locus, in quem venerandus sanguis ille defluerat, fons quidam effectus est, omnigenarum ægrotationum sanitatem afferens : qui fons ad hodiernum usque diem gratis redundat, et curationem singulis accommodatam largitur. Quamobrem non ad eos solum qui prope, et in eo loco ac finitima regione sunt, sed ad ipsos etiam, qui longe absunt, et ab illis locis multum distant, hujus viri sancti fama celeriter pervenit : quæ facit, ut omnes iam parvi, quam mediocres et summi viri, concursu magno illuc proficiscantur,

Τότε ὁ Σέλευκος ἐλθὼν καὶ ἰδὼν τὰ χωρία ἐν οἷς οἱ Θεοδιήγητοι ἐκεῖνοι ὑπῆρχον, ἐπαφῆκεν αὐτοῖς τὸν ἐπόμενον αὐτῷ στρατόν. Τοῦτον δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων αἰτθόμενος, εἰς προσευχὴν ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ διανέστησιν λέγων· ὦ φίλοι στρατιῶται καὶ τεχνία μου, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος καὶ ἡμέρα σωτηρίας· στῶμεν Θεοφιλῶς, στῶμεν ἐπισικῶς, ὡς προσέταξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, τὰς χεῖρας ἡμῶν οὐκ ἐφ' ᾧ τοὺς διώκοντας ἀμύνασθαι, ἀλλ' εἰς δέξιν ἀίροντες τοῦ καταξιώσαντος ἡμᾶς Θεοῦ, εἰς τὴν ὥραν ταύτην ἐλθεῖν, ἵνα λάβωμεν μερίδα καὶ κληρὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἡγιασμένοις· ἰκετεύσομεν αὐτὸν καὶ παρακαλέσομεν, λέγοντες ὅπερ λιθοβολούμενος ὁ τῶν μαρτύρων προηγησάμενος ἀοίδιμος εἶρηκε Στέφανος· Κύρια Ἰησοῦ Χριστέ, δέξιτι τὰ τῶν δούλων σου πνεύματα, εἰς τὰς σὰς γὰρ ἑαυτοῦς παρατιθέμεθα χεῖρας.

IA'. Καὶ στάς ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας καὶ τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανὸν, προσηύξατο λέγων· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ παντοκράτωρ, πρόσδεξαι μου τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου σοῦ δούλου τὴν προσευχὴν, καὶ πάντων τῶν σὺν ἐμοὶ ἀκλινῆ τὴν εἰς σὲ πίστιν τετηρηκότων, καὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐν καιρῷ βοηθείας τῆς ἀναξιοῦτητος ἡμῶν τὰ ἐνόματα, παράσχου πᾶτιν τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τὸν τόπον καταφεύγοντας τοῦτον σκέπσον, καὶ ῥῦσαι ἀπὸ παντὸς κακοῦ καὶ πάσης ἀνάγκης, δωρούμενος αὐτοῖς ἀγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος· καὶ ἐνθα τὸ ταπεινὸν ἡμῶν αἷμα ἐκχεῖται, γενέσθω ἐκεῖ πηγὴ ἰαμάτων, καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐλεγμὸς τε καὶ ἀπολύτρωσις, ἵνα δοξάζηται σου τὸ εὐλογημένον καὶ φοβερὸν καὶ ἅγιον ὄνομα, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιῦ σου Πνεύματος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Μετὰ δὲ τὴν προσευχὴν, ἐπέστησαν εὐθέως αὐτοῖς οἱ διώκοντες, θηρίων ἀνημέρων δεινότεροι. Αὐτοὶ δὲ ὡς ἀρνία ἀγόμενοι ὄκακα τοῦ θύεσθαι, οὕτως ἡσύχως ἑαυτοῦς καὶ ἡπίως ταῖς ἐκείνων χερσὶν ἐκδεδώκασι, τὸν κοινὸν Δεσπότην μιμούμενοι.

IB'. Ἀγρίως δὲ καὶ μετὰ τινος, ὡς εἶπειν, βρυχηθμοῦ ἐπελθόντες τούτοις οἱ βέδηλοι, τοῖς ἑαυτῶν ἀπέκτειναν ξίφεσιν, καὶ τοῖς τούτων αἷμασι τὴν παραρέοντα ποταμὸν ἐπλήρωσαν. Κατὰ δὲ τὴν ἁγίαν τοῦ μάρτυρος προσευχὴν ὁ τόπος ἐν ᾧ τὸ πολύσεπτον αὐτοῦ καὶ τίμιον ἔρβευσε αἷμα, πηγὴ γέγονεν φορὰν ἀναπέμπουσα παντοδαπῶν ἰαμάτων· ἦτις μέχρι τῆς ἡμέρας ὑπερεκχεῖται καὶ πλημμυρεῖ καὶ τὰ πρὸς ἰατρίαν ἐκάστῳ χαρίζεται. Πάντων μὲν γὰρ, ὡς ὁ φθάσας ἐδήλωσε λόγος, τῶν κρείττωνων ὁ μάρτυς ἡξίωται χαρισμάτων· διαφερόντως δὲ καὶ κατεξείρετον τὸ κατὰ δαιμόνιον ἐκλήρωσατο χάρισμα. Ὅθεν οὐ τοῖς ἐγγιστα μόνον καὶ περὶ τὸν τόπον αὐτὸν καὶ τὴν ἐνορίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μακρὰν ἀποῦσι καὶ πόρρω διστῶσι τε καὶ ἀπέχουσιν ἢ τοῦτου ἔδραμεν ἀκοή· καὶ πάντα μικροῦς τε καὶ μέσους καὶ ὑπερέχοντας ἐκεῖσε συντρέχειν παρα-

σκευάζει, καὶ δοξάζειν τὰ γινόμενα ταῦτα. Τὸν μὲν ἄνδρα δὲ μακάριον ὁ μακάριος υἱὸς μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς θεολέκτου καὶ καρτερᾶς ἐτέλεσε φάλαγγος, τῇ ἑννεακαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ ταύτῃ τῶν ἡμερῶν τῇ κυρίᾳ, ὥρα δευτέρα.

II'. Πέτρος δὲ ὁ τῆς Ταρσέων ἐπίσκοπος ὁ καὶ τὸ θεῖον αὐτῷ κεράσας λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος, καὶ Νόννος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βερέοιων, Θεόδουλος τε καὶ Συνέσιος διάκονοι, Μαρίνος τε καὶ Νικόλαος, Εὐσεβείος τε καὶ Λαμυρίων ἀναγνώσται, ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ τὸν ἀγῶνα πληροῦν τῆς ἀθλήσεως, μακρόθεν ἐπηκολούθουν ἐπιποθεῦντες τὸ πέρας ἰδεῖν· καὶ γὰρ καὶ εἶδον τὴν κοινὴν πάντων ἐν Κυρίῳ τελείωσιν καὶ τὰ τίμια τούτων ἐκείσε κατέθεντο λείψανα μετὰ τοῦ προσφόρου σεβάσματος. Ἐθεάσαντο δὲ καὶ τὴν πηγὴν ἐκείνην τὴν σεβάσμιον τε καὶ πολυθαύμαστον τῷ σιαγόνι τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου μεγαλομάρτυρος ὑπακούσασαν παραχρῆμα καὶ μετὰ τῆς τῶν ἱαμάτων ἀθρόων ἀναδύσασαν χάριτος· εὐθὺς γοῦν ἐν πρώτοις τὸν ἕνα τῶν εἰρημένων ἀναγνωστῶν Λαμυρίωνα ὑπὸ πνεύματος κρυφαίου παρενοχλούμενον ἀκαθάρτου, καὶ μήπω μέχρι τότε φανερωθέντα ἴασατο, καὶ σὺν αὐτοῖς ὄχετο γενόμενος ὑγιής. Ἐφ' οἷς ὑμνήσαντες τὸν ὡς ἀληθῶς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ εὐδοξαζόμενον Θεόν, τὴν Κηλικίας ὁδὸν παρετήσαντο· διότι Πέτρον τὸν τῆς Ταρσέων ἐπίσκοπον τὸν ἅγιον, ὡς εἴρηται, βαπτίσαντα μάρτυρα, συλλαβεῖν ὁ Σέλευκος ἐπεζήτη. Ὁδουσαν δὲ μετ' εἰρήνης τὴν Ἰσαυρίαν, αἰνοῦντες ἅμα καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(14) De hac temporis nota disputat Commentarius, § 2.

(15) Magis mihi placeret auctor, si diceret. *Sequebantur ac comitabantur Sanctum ejusque socios, ut illos in fide confirmarent, et ad martyrium compararent, quam ut eorum linem cognoscerent. Cui enim bono subserviebat, e longinquo illos se-*

A et miracula, quæ illic fiunt, gloriose celebrent. Cursum igitur martyrii sui beatissimus Andreas cum tota sua forti et a Deo electa phalange perfecit decimo nono die mensis Augusti, die Dominico (14), hora secunda.

XIII. Petrus vero, Tarsensis urbis episcopus, qui divino baptismatis lavacro eum purgavit, Nonnus episcopus Beræensium, Theodulus et Synesius diaconi, Marinus et Nicolaus, Eusebius et Lamyrion lectores, cum Andreas ipse, et ii qui cum eo erant, certamen perpessuri essent, e longinquo sequebantur, cupientes eorum linem cognoscere (15), quem et cognoverunt, communem, inquam, illorum omnium in Domino consummationem quorum et venerandas reliquias reposuerunt, congruentem venerationem adhibentes. Viderunt et fontem illum venerandum, et multorum miraculorum effectorem ex justis et magni martyris defluente sanguine scaturientem, qui fons cum primum scaturiit, repente curationum gratiam emisit: statim enim unum ex lectoribus, quos diximus, Lamyrionem, a spiritu quodam pravo et impuro perturbatum, neque ad illum usque diem liberatum, imprimis curavit, qui cum aliis lectoribus sanus rediit. Idecirco illi Deum hymnis celebrarunt, qui vere in sanctis suis gloriosus efficitur. Cæterum in Ciliciam amplius redire noluerunt, quoniam Petrum Tarsensis urbis episcopum, qui martyrem Andream cum sociis, ut dictum est, baptismate purgaverat, Seleucus capere studebat. Abierunt igitur, divina providentia ducti in Isauriam (16), laudantes simul et benedicentes Domino Jesu Christo: cum quo Patri simul et sancto Spiritui sit gloria nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

qui ea de causa?

(16) Esto, Petrus aliquam rationem habuerit, quia nempe Seleucus eum capere studebat, si Actis credimus, abeundi in In Isauriam; verum cur idem fecerunt Nonnus episcopus Beræensis, alii-que ecclesiastici, et cur non potius redire ad propria?

DE SANCTO ROMULO

MARTYRE IN GRÆCIA

ITEM

DE SS. MARTYRIBUS EUDOXIO, ZENONE, MACARIO ET MCIV MILITIBUS MELITINÆ IN ARMENIA MINORI.

(Acta sanctorum Bolland. ad diem 5 Septembris, tom. II.)

§ 1. *Cultus apud Latinos Græcos; intricata et non coherens Menologii Basiliani narratio.*

Martyrologium Romanum sanctos hosce Pugiles ad 5 Septembris ita annuntiat: «Eodem die sancti

D Romuli, aulæ Trajani præfecti, qui cum sævitiam imperatoris in Christianos detestaretur, cæsus virgis capite truncatus est. Melitinæ in Armenia passio sanctorum militum Eudoxii, Zenonis, Macarii, et